

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**KÖTÜ MUAMELEYE MARUZ KALAN ERGENLERDE
ÖZ-YETERLİK ÇALIŞMALARI: BİR SİSTEMATİK DERLEME**

Melike TÜRKMEN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

KÖTÜ MUAMELEYE MARUZ KALAN ERGENLERDE ÖZ-YETERLİK
ÇALIŞMALARI: BİR SİSTEMATİK DERLEME

Melike TÜRKMEN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

KABUL VE ONAY

Melike TÜRKMEN tarafından hazırlanan “Kötü Muameleye Maruz Kalan Ergenlerde z-Yeterlik alışmaları: Bir Sistematik Derleme” başlıklı bu çalışma, 19/04/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Esra ÇALIK VAR (Başkan)

Prof. Dr. Tarık TUNCAY (Danışman)

Doç. Dr. Hasan Hüseyin TEKİN (ye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen ğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŐEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma ama iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi / H. Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü/Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren Ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

06/05/2021

Melike TÜRKMEN

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Tarık TUNCAY danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Sosyal Hizmet Uzmanı **Melike TURKMEN**

TEŞEKKÜR

Tez konusunun belirlenmesinden sonuçlanmasına kadar her aşamada yanımda olarak bilgi birikimi ve deneyimlerini benimle paylaşan, bu süreci kolaylaştırarak bir öğrenme yolculuğu haline çeviren, sabırlı, güler yüzlü ve anlayışlı tutumuyla fikir ve düşüncelerimi önemseyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Tarık TUNCAY'a teşekkür ederim.

Tez savunma sınavımda jüri üyesi olmayı kabul eden, kıymetli zamanlarımı ve bilgilerimi benimle paylaşarak bu çalışmaya katkı sunan değerli hocalarım Doç. Dr. Esra ÇALIK VAR'a ve Doç. Dr. Hasan Hüseyin TEKİN'e teşekkür ederim.

Yüksek lisans sürecim boyunca iş hayatımı kolaylaştırarak bana destek veren sevgili çalışma arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Her zaman olduğu gibi tez sürecimde de bana destek olan değerli dostlarım Kübra TÜRKEK'e, Özge Nur DOĞAN'a ve Eda KAYA ÖRK'e teşekkür ederim.

Hayatımın her anında koşulsuz sevgi ve desteklerini hissettiğim, her durumda tüm duygularımı paylaşan, hayattaki en büyük şansım olan; canım annem Şükriye TÜRKMEN'e, babam Yaşar TÜRKMEN'e, ablam Nur KARACA'ya, kardeşlerim Rumeysa YILMAZ'a ve Ata TÜRKMEN'e tüm kalbimle teşekkür ederim.

ÖZET

TÜRKMEN, Melike. *Kötü Muameleye Maruz Kalan Ergenlerde Öz-Yeterlik Çalışmaları: Bir Sistematik Derleme*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2021.

Çocukluk çağı kötü muamelesi ve öz-yeterlik arasındaki ilişkinin altında yatan psiko-ilişkisel süreçlerin tespit edilmesi, bu sorunun çözümüne katkı sağlanması bakımından oldukça önemlidir. Bununla beraber kötü muameleye maruz kalan ergenlerin dahil edildiği ve öz-yeterlik düzeylerine etki eden faktörlerin değerlendirildiği çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu araştırma ile kötü muameleye maruz kalan ergenlerde öz-yeterliğe etki eden faktörlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Sistematik derleme metodolojisinin kullanıldığı bu çalışmada veriler, anlatı sentezi/öyküsel anlatı yöntemiyle analiz edilmiştir. Literatür taraması PubMed, Web of Science (WoS) ve Scopus elektronik veri tabanlarında; Medical Subject Headings (MeSH)'e uygun İngilizce kelime ve kelime grupları şeklinde “adolescence, maltreatment, abuse, neglect, sexual abuse, emotional abuse, physical abuse, psychological abuse, violence ve self-efficacy” anahtar kelimelerinin çeşitli kombinasyonları kullanılarak yapılmıştır. Çalışmaya 01 Ocak 2015 ile 15 Kasım 2020 tarihleri arasında yayınlanmış, nicel araştırma deseninde ve yayın dili İngilizce olan makaleler dahil edilmiştir. Literatür taraması sonucunda elde edilen çalışmalar (n=820) öncelikle başlıklarına ve özetlerine göre tasnif edilerek EndNote X7 programına kaydedilmiştir. Daha sonra yine aynı program aracılığıyla tekrar eden çalışmalar (n=311) elenmiştir. Elde edilen 509 çalışma dahil edilme kriterlerine uygun olarak sırasıyla; başlık (n=353) ve özet taraması (n=106) neticesinde elenmiştir. Tam metin incelemesine karar verilen (n=50) çalışmalardan, seçme kriterleri (dahil edilme ve hariç tutulma) dışında kalan çalışmalar (n=31) ve tam metinlerine ulaşılamayan (n=4) çalışmalar elenmiştir. Tam metinler üzerinde yapılan inceleme sonucunda; kötü muameleye maruz kalan ergenlerde öz-yeterliğe etki eden faktörlerle ilgili sonuç bildiren toplam 15 çalışma analize dahil edilmiştir. Araştırmada kullanılan veri çekme aracı (kod cetveli) araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Araştırma bulguları; çocukluk çağı kötü muamelesi, istismar şiddeti, cinsel istismar, cinsel istismarın şiddeti, fiziksel istismar, duygusal (psikolojik) istismar, duygusal ihmal, romantik ilişkilerde kendini susturma stratejileri (bölünmüş benlik ve kendini susturma), travma sonrası

stres bozukluğu (TSSB) semptomatolojisi, ebeveynler arası partner şiddetine tanıklık etme, depresyon, artan duygu dzenleme gúçlüđü, artan alkol problemi, içselleştirme semptomları (depresyon, anksiyete, TSSB) ve algılanan stres faktörlerinin öz-yeterlik üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca araştırma bulguları; duygu dzenleme stratejilerinin (yeniden değerlendirme ve bastırma), öfke kontrolünün, benlik saygısının, sosyal desteğin, travma odaklı bilişsel davranışsal terapi müdahalesinin, aktif başa çıkma becerisinin ve algılanan aile desteğinin öz-yeterliği artırmakta etkili faktörler olduğunu göstermektedir. Bu sistematik derleme araştırmasıyla; geçmişte kötü muameleye maruz kalmış olan ergenlerde öz-yeterliğin koruyucu doğasına ilişkin kanıtların bulunduğu; ancak mevcut bulguları doğrulamak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda, daha fazla deneysel ve boylamsal çalışmaların üretilmesi ve çalışma sonuçlarının uluslararası rehberlere uygun olarak raporlanması önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler

Kötü muamele, İhmal, Cinsel istismar, Fiziksel istismar, Duygusal (Psikolojik) istismar, Öz-yeterlik, Ergenlik dönemi, Sistematik derleme

ABSTRACT

TÜRKMEN, Melike. *Self-Efficacy Studies in Adolescents Subjected to Maltreatment: A Systematic Review*, Master's Thesis, Ankara, 2021.

Identifying the psycho-relational processes underlying the relationship between childhood maltreatment and self-efficacy is very important in terms of contributing to the solution of this problem. However, studies that include adolescents exposed to maltreatment and evaluate the factors affecting their self-efficacy levels are quite limited. The aim of this study is to determine the factors affecting self-efficacy in adolescents exposed to maltreatment. In this study, in which the systematic review methodology was used, the data were analyzed by narrative synthesis method. Literature search has been done in PubMed, Web of Science (WoS), and Scopus electronic databases and English words and word groups were searched using various combinations of "adolescence, maltreatment, abuse, neglect, sexual abuse, emotional abuse, physical abuse, psychological abuse, violence, and self-efficacy" keywords, following the Medical Subject Headings (MeSH). Articles published between January 1, 2015, and November 15, 2020, in quantitative research design and English were included in the study. The studies obtained as a result of the literature review (n = 820) were first classified according to their titles and abstracts and recorded in the EndNote X7 program. Later, through the same program, repetitive studies (n = 311) were eliminated. The 509 studies obtained were eliminated with the title (n = 353) and abstract analysis (n = 106), respectively, following the inclusion criteria. The full texts of the remaining studies (n = 50) were downloaded and analyzed. Studies other than the selection criteria (inclusion and exclusion) (n = 31) and studies whose full texts were not available (n = 4) were eliminated. As a result of the examination of the full texts, 15 studies reporting results on the factors affecting self-efficacy in adolescents exposed to maltreatment were included in the analysis. The data extraction tool used in the study was created by the researchers. Research findings show that the negative effects of some factors on self-efficacy, such as childhood maltreatment, the violence of abuse, sexual abuse, the violence of sexual abuse, physical abuse, emotional abuse, emotional neglect, self-silencing strategies in romantic relationships, post-traumatic stress disorder

symptoms, witnessing inter-parental violence, depression, emotion regulation difficulties, alcohol problems, internalizing symptoms and perceived stress. Also, research findings suggest that emotion regulation strategies, anger control, self-esteem, social support, trauma-focused cognitive behavioral therapy interventions, active coping skills, and perceived family support are effective factors in increasing self-efficacy. This systematic review concluded that there is evidence of the protective nature of self-efficacy in adolescents who have been exposed to maltreatment in the past, but more research is needed to confirm the present findings. In this context, it is recommended to conduct more experimental and longitudinal studies and to report the results of these studies following international guidelines.

Keywords

Maltreatment, Neglect, Sexual abuse, Physical abuse, Emotional (Psychological) abuse, Self-efficacy, Adolescence, Systematic review

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
TABLolar DİZİNİ	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM : ARAŞTIRMANIN TASARIMI.....	4
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	4
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	5
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	5
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	5
1.5. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI.....	6
2. BÖLÜM : KURAMSAL ÇERÇEVE.....	8
2.1. ERGENLİK.....	8
2.1.1. Ergenlik Döneminde Gelişim.....	9
2.1.2. Ergenlik Döneminde Biyolojik Gelişim	10
2.1.3. Ergenlik Döneminde Bilişsel Gelişim	12

2.1.4. Ergenlik Döneminde Psikososyal Gelişimler	14
2.2. KÖTÜ MUAMELE KAVRAMI	17
2.2.1. Kötü Muamelenin Sınıflandırılması	19
2.2.1.1. İhmal.....	20
2.2.1.2. Cinsel İstismar.....	21
2.2.1.3. Duygusal İstismar.....	23
2.2.1.4. Fiziksel İstismar	24
2.2.2. İhmal ve İstismara İlişkin Risk Faktörleri	26
2.2.3. İhmal ve İstismara Maruz Kalan Çocuklarla Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanının Rollerini	27
2.3. ÖZ-YETERLİK KAVRAMIYLA İLGİLİ KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE ARAŞTIRMALAR	30
2.3.1. Öz-yeterlik Tanımı	30
2.3.2. Öz-Yeterlik Kavramının Benzer Kavramlardan Ayrılması	32
2.3.3. Öz-Yeterlik Kaynakları ve Öz-Yeterliğin Gelişimi	33
2.3.4. Konuyla İlgili Yurtiçinde ve Yurtdışında Yapılmış Çalışmalar	35
3. BÖLÜM : GEREÇ VE YÖNTEM.....	39
3.1. SİSTEMATİK DERLEME	39
3.2. DAHİL EDİLME VE HARİÇ TUTULMA KRİTERLERİ.....	41
3.2.1. Araştırmaların Dahil Edilme Kriterleri.....	41
3.2.2. Araştırmaların Hariç Tutulma Kriterleri.....	41
3.3. TARAMA STRATEJİSİ.....	42
3.4. TARAMA YILI.....	43
3.5. TARAMA YAPILAN VERİ TABANLARI.....	44
3.6. ÇALIŞMALARIN TANIMLANMASI VE AYRILMASI.....	44
3.7. VERİLERİN ÇEKİLMESİ	44

3.8. ÇALIŞMALARIN KALİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	44
3.9. VERİLERİN ANALİZİ.....	45
3.10. RAPORLAMA.....	45
3.11. ARAŞTIRMANIN ETİK BOYUTU	46
4. BÖLÜM : BULGULAR.....	47
4.1. ARAŞTIRMALARIN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	48
4.2. KATILIMCILARIN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	50
4.3. GEÇMİŞTE KÖTÜ MUAMELEYE MARUZ KALMIŞ OLAN ERGENLERDE ÖZ-YETERLİĞE ETKİ EDEN FAKTÖRLER	58
5. BÖLÜM : TARTIŞMA	65
5.1. GEÇMİŞTE KÖTÜ MUAMELEYE MARUZ KALMIŞ OLAN ERGENLERDE ÖZ-YETERLİĞE ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN TARTIŞILMASI.....	65
5.2. ARAŞTIRMANIN GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLERİNİN TARTIŞILMASI.....	69
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	71
KAYNAKÇA.....	75
EK-1. PRISMA KONTROL LİSTESİ.....	93
EK-2. ETİK KOMİSYON İZİNİ.....	95
EK-3. ORJİNALLİK RAPORU	97

KISALTMALAR DİZİNİ

BM	: Birleşmiş Milletler
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
JBI	: Joanna Briggs Institute
MeSH	: Medical Subject Headings
PRISMA	: Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TSSB	: Travma Sonrası Stres Bozukluğu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
WoS	: Web of Science

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Taramada Kullanılan Anahtar Kelimeler	42
Tablo 2. Tarama Kalıpları	43
Tablo 3. Araştırmaların Genel Özellikleri	50
Tablo 4. Katılımcıların Genel Özellikleri	51
Tablo 5. Araştırmaların Detaylarını Gösteren Kod Cetveli	52
Tablo 6. Araştırmaların Başlıca Sonuçlarını Gösteren Kod Cetveli	60
Tablo 7. Kötü Muameleye Maruz Kalan Ergenlerde Öz-Yeterliğe Etki Eden Faktörler	64

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Sistematik Derleme Araştırmasının Uygulama Aşamaları.....	46
Şekil 2. PRISMA Akış Diyagramı.....	48

GİRİŞ

Tüm çocukların biyopsikososyal gelişimlerini sağlıklı bir şekilde tamamlama ve hiçbir kötü muamele türüne maruz kalmadan yaşama hakkı vardır. Çocuk hakları, 1989 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) ile güvence altına alınmış ve bu sözleşmeyi imzalayan tüm devletler çocukların yüksek yararını sağlamaya yönelik her türlü sorumluluğu üstlenmiştir. Ancak araştırmalardan, ulusal ve uluslararası raporlardan elde edilen istatistiki verilere bakıldığında; kötü muamelenin halen milyonlarca çocuğun hayatını etkileyen, çok boyutlu küresel bir sağlık sorunu olduğu anlaşılmaktadır.

Evrensel ve insanlık tarihi kadar eski bir olgu olan çocuk ihmal ve istismarıyla ilgili ilk sistematik çalışma 1962 yılında Henry Kempe ve arkadaşları tarafından yayımlanan “Hırpalanmış Çocuk Sendromu” adlı araştırmadır. Bu çalışma, çocuklara yönelik kötü muamelenin görünür kılınmasında ve çözüm odaklı bilimsel çalışmaların üretilmesinde bir dönüm noktası niteliğindedir. Bununla birlikte çocukluk çağı ihmal ve istismarı alanındaki bilimsel çalışmalar, dünyada 1970’lerden, ülkemizde ise 1980’lerden sonra yaygınlık kazanmıştır.

Kötü muamele; çocuğa ebeveynleri ya da bakım veren bir yetişkin tarafından yöneltilen, çocuğun içinde bulunduğu kültürel normlar, yasalar ve profesyonellerce kaza-dışı, zarar verici ve önlenabilir bir davranış olarak nitelendirilen, çocuğun sağlıklı yaşama ve gelişim hakkını ihlal eden tüm eylem ve eylemsizliklerdir (WHO, 1999). Bu bağlamda Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 1999 yılındaki Çocuk İstismarını Önleme Toplantı Raporunda; ihmal, cinsel istismar, duygusal istismar ve fiziksel istismar olmak üzere dört tip kötü muamele tanımlamıştır.

Ergenlik döneminde yaşanan kötü muamele; biyolojik ve psikososyal birçok değişimin eş zamanlı yaşandığı, akademik ve sosyal rollerin kazanıldığı, yeni bir kimliğin inşa edildiği bu gelişim döneminin sağlıklı bir şekilde tamamlanmasını engellemektedir. Literatür, kötü muamelenin; çocukların/ergenlerin bilişsel, davranışsal, duygusal ve

sosyal gelişimi üzerinde birtakım olumsuz etkilere neden olduğu ve onların temel haklarını ihlal ettiği hususunda fikir birliği içindedir (Kendall-Tackett, 2002; Springer, Sheridan, Kuo ve Carnes, 2003).

Bir tür çocukluk çağı travması olan ihmal ve istismarın tespiti, tedavisi, bildirimi ve rehabilitasyonu sürecinde; tıbbi, hukuki ve psikososyal çerçevede birbirinden farklı uzmanlık alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Kötü muameleye maruz kalan ergenlerle çalışmak; hem sorun alanına hem de gelişim dönemine özgü zorluklar sebebiyle multidisipliner bir çalışmayı gerektirmektedir. Bu multidisipliner ekibin önemli uygulayıcılarından biri de çocuk koruma sisteminde görev alan sosyal hizmet uzmanlarıdır. İhmal ve istismara maruz kalan çocuk ve ergenlerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki bilgi, beceri ve değerler temelinde, mikro, mezzo ve makro düzeylerde gerçekleştirdikleri müdahalelerin nihai amacı; çocuğun yüksek yararının ve refahının mümkün kılınmasıdır. Sosyal hizmet uzmanları bu amaç doğrultusunda gerçekleştirdikleri müdahalelerinde; müracaatçının gereksinimlerine ve içinde buldukları travmatik durumun niteliğine uygun, işlevsel ve kanıta dayalı çeşitli psikoterapi enstrümanlarına ihtiyaç duymaktadır. Konuyla ilgili araştırmalar; bireylerin duygu, düşünce, davranış ve seçme süreçlerini şekillendiren, onların akademik, sosyal ve duygusal kapasiteleri üzerinde etkili, içsel bir yargı mekanizması (Bandura, 1977) olan öz-yeterlik kavramının, olumsuz yaşam deneyimlerine maruz kalan çocuk ve ergenlerle çalışırken kullanılacak bir psikoterapi enstrümanı olduğunu göstermektedir (Caprara, Barbaranelli, Pastorelli ve Cervone, 2004; Muris, Mayer, van Lint ve Hofman, 2008; Willemse, 2008).

Son yıllarda öz-yeterlik kavramının, travmatik yaşam deneyimlerinin neden olduğu olumsuz sonuçlarla başa çıkmada etkili bir faktör olduğunu ortaya koyan çalışmaların sayısı giderek artmaktadır. Ancak literatür taraması sonucunda; spesifik olarak kötü muameleye maruz kalan ergenlerin öz-yeterlik düzeylerine etki eden faktörlerin değerlendirildiği çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğunun anlaşılması ve herhangi bir sistematik inceleme çalışmasına (sistematik derleme ya da meta-analiz) rastlanılmaması bu konuda kapsamlı bir çalışmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Geçmişte kötü muameleye maruz kalan ergenlerde öz-yeterliği etkileyen faktörlerin sistematik derleme metodolojisi kullanılarak tespit edilmesini amaçlayan bu araştırmanın temel sorusu “Kötü muameleye maruz kalan ergenlerin öz-yeterlik düzeylerine etki eden faktörler nelerdir?” olarak belirlenmiştir.

Bu sistematik derleme araştırması sonucunda elde edilen verilerin, kötü muameleye maruz kalan ergenlerin öz-yeterliklerini etkileyen faktörlere ilişkin yüksek kanıt sunacağı, ergenlerin öz-yeterliklerini artırmaya yönelik kanıta dayalı sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesine, ergenlik döneminde meydana gelebilecek kötü muamele risklerinin önlenmesine ve sorunların çözümlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN TASARIMI

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Kötü muamele; bir otorite tarafından çocuğa yöneltilen her türlü ihmal, cinsel istismar, duygusal istismar ve fiziksel istismar davranışını kapsayan, çocukların/ergenlerin biyolojik, bilişsel ve psikososyal gelişimleri üzerinde yarattığı kısa ve uzun süreli olumsuz etkiler nedeniyle çok yönlü ele alınması gereken bir problemdir.

Geçmişten günümüze çocuk haklarına ve refahına verilen önemin artmakta olduğu bilinmektedir. Ancak ulusal ve uluslararası istatistiklere bakıldığında vaka sayılarının giderek artmakta olduğu ve bugünün dünyasında bu iki tezat durumun bir arada yaşandığı görülmektedir.

Çocukluk çağı ihmal ve istismarı; psikososyal, tıbbi ve hukuki birçok süreci kapsayan ve bu yönüyle multidisipliner çalışmaya ihtiyaç duyan bir sorundur. Çocuk koruma sisteminde görev alan sosyal hizmet uzmanları, korumaya ihtiyacı olan çocuklara sunulan; koruma, bakım, tedavi, rehabilitasyon ve eğitim hizmetlerinde multidisipliner ekibin bir üyesi olarak yer almaktadır. İhmal ve istismarla mücadele kapsamında yürütülen sosyal hizmetlerde; uzun vadeli ve kanıta dayalı uygulamalara, müdahalelerin güvenilirliğini artıran yapılandırılmış risk değerlendirme araçlarına, kontrol ve izleme sistemlerine gereksinim duyulmaktadır (Yaman ve Tuncay, 2020). Bu doğrultuda; son yıllarda artan araştırma sayısı ile dikkat çeken öz-yeterlik kavramının bir psikoterapi enstrümanı olarak kullanılabileceğini ortaya koyan araştırmalar (Caprara vd., 2004; Muris vd., 2008; Willemse, 2008), bu kavrama dair yaklaşımların kanıta dayalı sosyal hizmet uygulamalarına yön verebileceğini düşündürmüştür.

Bu araştırmanın problemi; kötü muamele ve öz-yeterlik arasındaki ilişkinin altında yatan psiko-ilişkisel süreçleri belirlemeyi amaçlayan çalışmaların sorunun çözümüne

katkı sağlamasına rağmen geçmişte kötü muameleye maruz kalan ergenlerin dahil edildiği ve öz-yeterlik düzeylerine etki eden faktörlerin değerlendirildiği çalışmaların oldukça sınırlı olmasıdır. Bu sebeple, daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulan alanların görünür kılınmasına ve kanıt düzeyinin artırılmasına katkı sağlayan sistematik derleme yöntemi tercih edilmiştir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu sistematik derleme çalışmasıyla; geçmişte kötü muameleye (ihmal, cinsel istismar, duygusal istismar, fiziksel istismar) maruz kalmış olan ergenlerin öz-yeterlik düzeylerine etki eden faktörlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın ana sorusu, “Kötü muameleye maruz kalan ergenlerin öz-yeterlik düzeylerine etki eden faktörler nelerdir?” olarak belirlenmiştir.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Geçmişte kötü muameleye maruz kalmış olan ergenlerin dahil edildiği ve öz-yeterlik düzeylerine etki eden faktörlerin değerlendirildiği çalışmaların sistematik olarak taranması ve analiz edilmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmekte ve konuya dair yüksek kanıt sunulması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda; travmatik stres belirtileri, kişisel dayanıklılık kaynakları, yeniden istismara maruz kalma riski, travma odaklı müdahale çalışmaları gibi faktörlerin geçmişte kötü muamele maruziyeti olan ergenlerin öz-yeterlikleri üzerinde etkisinin olup olmadığı incelenecektir. Bu sistematik derleme araştırması neticesinde elde edilen bulguların; mevcut alan yazımına, sosyal hizmet uygulamalarına ve gelecek bilimsel araştırmalara ışık tutması beklenmektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

1. Kötü muameleye maruz kalan ergenlerin öz-yeterliklerinin nicel metodoloji kullanılarak ölçüldüğü çalışmalarla sınırlıdır.
2. Yayın dili İngilizce olan çalışmalarla sınırlıdır.

3. 2015-2020 yılları arası PubMed, Web of Science (WoS) ve Scopus veri tabanları aracılığıyla tam metin haline ulaşılabilen çalışmalarla sınırlıdır.
4. Araştırmaya dahil edilen çalışmaların bulguları ile sınırlıdır.

Araştırmamızın, belirtilen sınırlılıklara rağmen kötü muameleye maruz kalan ergenlerin öz-yeterlik düzeylerine etki eden faktörlerin görünür kılınması hususunda literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.5. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Araştırmada kullanılan temel kavramların teorik tanımlarına aşağıda yer verilmiştir.

Kötü Muamele: Bir otorite tarafından çocuğa yöneltilen her türlü ihmal, cinsel istismar, duygusal istismar ve fiziksel istismar davranışını kapsayan şemsiye bir kavramdır (A. Öztürk, 2020). DSÖ, 1999 yılındaki Çocuk İstismarını Önleme Toplantı Raporunda, dört tip kötü muamele (ihmal, cinsel istismar, duygusal istismar ve fiziksel istismar) tanımlamıştır.

İhmal ve İstismar: Çocuğa ebeveynleri ya da bakım veren bir yetişkin tarafından yöneltilen, çocuğun içinde bulunduğu kültürel normlar, yasalar ve profesyonellerce kaza-dışı, zarar verici ve önlenabilir bir davranış olarak nitelendirilen, çocuğun sağlıklı yaşama ve gelişim hakkını ihlal eden eylem ve eylemsizliklerin tümüdür (Taner ve Gökler, 2004; WHO, 1999).

İhmal: Çocukların sağlıklı gelişimleri için zaruri olan beslenme, barınma, eğitim, tıbbi ve duygusal bakım ihtiyaçlarının çocuktan sorumlu yetişkin(ler) tarafından karşılanmamasıdır (WHO, 2006).

Fiziksel İstismar: Çocuğa bir yetişkin tarafından yöneltilen, çocuğun sağlığına zarar veren ya da zarar verme riski bulunan, fiziksel bir iz bırakmayan eylemlerden kalıcı sakatlığa, şekil bozukluğuna veya ölüme neden olan fiziksel eylemlere kadar değişen davranışları içermektedir (WHO, 2006).

Cinsel İstismar: Çocuğun cinsel doyum amacıyla çocuk ile arasında sorumluluk, güven ve güç ilişkisi bulunan bir yetişkin ya da yaşça ve gelişimsel olarak çocuktan daha ileride olan bir başka çocuk tarafından herhangi bir cinsel eyleme dahil edilmesidir (WHO, 2006). Çocuğa yönelik cinsel istismar teşhircilik, röntgencilik, cinsel içerikli konuşma, cinsel temas, cinsel penetrasyon ve cinsel sömürü gibi çok geniş bir spektrumdaki davranışları içermektedir (Mathews ve Collin-Vézina, 2019).

Duygusal (Psikolojik) İstismar: Çocuğun ebeveyn ve bakım veren tarafından küçük düşürülmesi, izole edilmesi, sömürülmesi, eğitim, tıbbi bakım, psikososyal doyum ve hakları açısından ihmali içeren; çocuğun fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve sosyal gelişimine zarar verme olasılığı yüksek olan kötü muamele türüdür (Brassard ve Donovan, 2006; WHO, 2006).

Ergenlik Dönemi: Biyolojik, psikolojik, sosyal, ahlaki, kültürel değişimlerin bir arada yaşandığı, çocukluktan yetişkinliğe geçiş aşamasıdır. DSÖ tarafından; 10-19 yaş arası bireyler ergen olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte 10-24 yaş arası bireyleri ergenlik dönemi içinde kabul eden çağdaş yaklaşımlar da bulunmaktadır (Sawyer, Azzopardi, Wickremarathne ve Patton, 2018).

Öz-yeterlik: Sosyal bilişsel teoriye göre; bireylerin bilişsel, motivasyonel, duygusal ve karar verme süreçlerini şekillendiren, kendi performans kapasitelerine ilişkin oluşturdukları kişisel yargılardır (Bandura, 2006).

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. ERGENLİK

Adölesan kelimesinin İngilizce dilindeki karşılığı olan ‘adolescence’ Latin dilinde ‘büyüme, olgunlaşmak’ manasına gelen ‘adolescere’ kelimesinden türemiştir (Kulaksızoğlu, 2015). Bireyler biyolojik, psikolojik ve sosyal birçok değişimin eşzamanlı yaşandığı, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak tanımlanan bu dönemde yeni fırsat ve risklerle karşılaşmakta, yeni baş etme becerileri geliştirmekte ve cinsiyet özellikleri kazanmaktadır (İçağasıoğlu Çoban ve Bulut, 2016).

DSÖ tarafından; 10-19 yaşları ergenlik dönemi; 15-24 yaşları gençlik dönemi olarak sınırlandırılmış olup 10-24 yaşlarındaki tüm bireyler “genç” statüsünde kabul edilmiştir (UNICEF, 2015). Bununla birlikte 10-24 yaş arası bireyleri ergenlik dönemi içinde değerlendiren farklı görüşler de bulunmaktadır (Sawyer vd., 2018). Ergenliğin sosyokültürel bir kavram olması ve biyopsikososyal gelişimsel özelliklerin bireysel farklılıklar göstermesi sebebiyle bu dönemin kesin bir başlangıç ve bitiş zamanı bulunmamaktadır (Set, Dağdeviren ve Aktürk, 2006).

Toplumun geleceğini inşa eden ergenlerin, kültürel ve ekonomik yapıyı şekillendiren nitelikleri ve toplum nüfusu içindeki niceliksel payları göz önüne alındığında dönemin kendine has fırsat ve risklerinin iyi kavranması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu kavrayışın hem bireysel hem de toplumsal sağlığın ve refahın mümkün kılınmasında önemli bir nokta olduğu düşünülmektedir.

Araştırmamız kapsamında ergenlik dönemine ait genel özellikler, “normal” gelişim psikolojisi bağlamında; ergenlik döneminde biyolojik, bilişsel ve psikososyal gelişim başlıkları altında kısaca ele alınacaktır.

2.1.1. Ergenlik Döneminde Gelişim

Biyolojik, psikolojik ve sosyal birtakım gelişimsel süreçlerle karakterize olan ergenlik dönemi, bireyin psikososyal ve cinsel olgunlaşmasıyla başlayan; bağımsızlığın, kimlik oluşumunun ve sosyal işlevselliğin kazanılmasıyla tamamlanan bir süreci ifade etmektedir. Bu gelişim sürecini aktive eden güç ise bireyin bu süreçte yaşadığı biyolojik değişimlerdir (Derman, 2008). Ergenin bu süreçte yaşadığı değişimler karşılıklı bir etkileşim içinde çalışmakta ve en nihayetinde ergenin iyilik hali üzerinde kayda değer bir etki bırakmaktadır (Zastrow ve Ashman, 2014).

Ergenlik dönemini inceleyen, aralarındaki zıtlıklara rağmen birbirlerini tamamlayıcı niteliklere sahip birçok kuram ve yaklaşım bulunmaktadır. Bu kuramlardan biri olan psikososyal gelişim kuramı; ergenlerin birtakım yaşamsal görevleri tamamlayarak hayat döngüsünün bir üst basamağı olan yetişkinliğe geçebilmeleri amacıyla sosyolog Robert Havighurst tarafından geliştirilmiştir. Bu kuramda ergenlerin başarması gereken ve herhangi bir aşamada yaşanan başarısızlığın diğer tüm aşamaları etkilediği varsayılan hiyerarşik bir gelişimsel görev listesi tanımlanmıştır ve bu listenin günümüzde hala geçerliliği bulunmaktadır (Dinçel ve Hisli Şahin, 2006). Havighurst, ergenlerin uyumlu ve başarılı bir yetişkinlik dönemi geçirebilmesi için sahip olması gereken bilgi, beceri ve davranışları sekiz başlık halinde sıralamıştır (Gander ve Gardiner, 2015):

1. Fiziksel özellikleri benimsemek ve bedeni aktif bir biçimde kullanmak,
2. Eril ya da dişil olarak toplumsal cinsiyet rollerini gerçekleştirmek,
3. Her iki cinsten akranlarıyla yeni ve daha güçlü ilişkiler geliştirmek,
4. Ebeveynlerinden ya da bakım verenlerden duygusal olarak bağımsızlaşmak,
5. Meslek seçimi yaparak bu mesleğe hazırlanmak ve ekonomik açıdan bağımsızlık kazanmak,
6. Evliliğe ve aile hayatına hazırlanmak,
7. Toplumsal sorumluluğa dair hedefler belirlemek ve bunları gerçekleştirmek,
8. Birtakım değerleri benimseyerek bir ahlak sistemi ve ideoloji oluşturmaktır.

Gelişimsel özellikleri bakımından karmaşık bir süreç olan ergenlik dönemi, çevresel koşullar optimum seviyede olsa dahi ergenler için oldukça stresli ve travmatik olabilmektedir. Bununla birlikte dünya genelinde her yıl milyonlarca çocuk/ergen, onların sağlıklı gelişimlerini engelleyerek kısa ve uzun süreli biyopsikososyal sorunlar yaşamalarına neden olan kötü muameleye maruz kalmaktadır. Bu durum, ergenlik döneminde şekillenen ve bireylerin zorlu yaşam olaylarının üstesinden gelebilmeleri konusundaki kendilerine duydukları inancı temsil eden öz-yeterlik inançlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Öz-yeterlik, sosyal hizmet disiplininin temel felsefelerinden olan ve bireylerin kendi yaşamlarını şekillendirmekteki yetkinliklerine odaklanan self determinasyon ilkesiyle ilişkili, geliştirilebilir bir kaynaktır. Kötü muamele geçmişi bulunan çocuklarla/ergenlerle çalışan sosyal hizmet uzmanları tarafından etkili bir müdahalenin gerçekleştirilebilmesi ancak ergenlik dönemine ilişkin özelliklerin, ihtiyaçların, risklerin bilinmesi ve güçlendirilebilir kişisel kaynakların, birer mesleki araç olarak kullanılabilmesiyle mümkündür.

2.1.2. Ergenlik Döneminde Biyolojik Gelişim

Ergenlik, endokrin bezlerinin cinsiyet hormonlarını salgılamasıyla biyolojik olarak başlamakta; hormonlar ise cinsiyete özgü bulguların ortaya çıktığı erenlik süreci (puberte) olarak adlandırılan bedensel ve cinsel değişimleri aktive etmektedir (Sanborn ve Hayward, 2003). Pubertal dönemde hızlı kilo ve boy artışının ardından bireyde cinsel olgunlaşmanın başladığını işaret eden ve seksüel gelişimin ilk görünür belirtisi olan ikincil cinsiyet özellikleri gelişmektedir. Bu özelliklerin sıralanmasında; kızlardaki göğüs değişimini, erkeklerin genital yapısındaki şekil ve fonksiyon değişikliklerini ve her iki cinsteki pubertal kıllanmayı içeren Tanner evrelemesi (cinsel olgunlaşma aralığı) kullanılmaktadır (Hatipoğlu, 2012; Oldehinkel, Verhulst ve Ormel, 2011; Wheeler, 1991). İkincil cinsiyet özelliklerinin gelişmesiyle kendi cinsel yapısını ve yeterliliğini rasyonel bir biçimde kabul etmeye başlayan ergenin cinsel kimlik duygusu da bu dönemde olgunlaşmaktadır (Orhan ve Aylin, 2011).

Çocukluk döneminde kızlar erkeklere nazaran daha kısa ve zayıf olmalarına rağmen ergenlik dönemi atılımına kızlar erkeklerden yaklaşık iki yıl daha erken başlamaktadır.

Kızlarda erken büyüme atılımı 10-12 yaşları arasında başlamakta ve kızlar bu dönemde ortalama olarak 5-10 cm kadar uzamaktadır. Kızlarda göğüs gelişimi başladıktan ortalama iki sene ve boy uzama hızının maksimum seviyeye ulaşmasından ortalama bir sene sonra ilk adet kanaması (menarş) görülmektedir. Menarş yaklaşık olarak 12 ila 13 yaşları arasında gerçekleşmekte ve bu dönemden sonra kızların büyüme hızı gittikçe yavaşlayarak 16-17 yaşına kadar sürmektedir (Kınık, 2000). Her iki cinsiyet de bedensel gelişimlerini tamamladığında erkekler genellikle kızlardan daha iri olmaktadır. Kızlar, azami boy uzunluğuna 16 yaş civarında ulaşırken; erkekler yaklaşık olarak 18-20 yaşına kadar uzamaya devam etmektedir. Genellikle ergenliğin geç dönemlerinde ses tonunda kalınlaşma görülmektedir. Bu süreç larinks tümseğinin (adem elması) kayda değer büyümesini ve ses tellerinin iki kat uzamasını içermektedir. Kızlarda bu değişiklik erkeklerde olduğu kadar fark edilir değildir (Santrock, 2019).

Özellikle erken ergenlik döneminde yaşanan hızlı ve radikal fiziksel değişimler ergenlerin benliklerini beden imgeleri üzerinden inşa etmelerine neden olmaktadır. Bu durumun sebebi; ergenin içinde bulunduğu dönemin doğasına bağlı olarak dikkatini bedenine yöneltmiş olmasıyla açıklanabilmektedir (Montemayor ve Eisen, 1977). Bir başka bakış açısına göre benlik gelişimiyle ilişkili bir kavram olan beden imgesinin ergenlik döneminde odak noktası haline gelme nedeni; ergenin henüz bir kimlik duygusu kazanamamış olmasıyla açıklanmaktadır (Çok ve Kutlu, 2010). Bununla birlikte Kenny (1994), psikanalitik kurama göre ergenlerin benlik kavramını aşamalı olarak düzenlediklerini, orta ve geç ergenliğe doğru bireylerin öz saygı düzeyinde bir artış görüldüğünü ve ergenlerin daha sağlam bir kimlik edinmeye başladığını ifade etmiştir (Akt. Dinçel ve Hisli Şahin, 2006).

Elkind (1967), benmerkezcilik teorisinde; sürekli bedensel değişikliklerini anlamaya, keşfetmeye çalışan ve bedenlerinin nasıl görüldüğü ile ilgilenen ergenlerin, çevrelerindeki herkesin (düşsel seyirci) onların davranışlarıyla ve görünüşleriyle ilgilendikleri yönünde yanlış bir kaniya sahip olduğunu ve benlik bilincinin bu dönemde geliştiğini ifade etmiştir. Harter (1990) benlik kavramı ve beden imgesi arasındaki ilişkinin cinsiyete göre farklılık gösterdiğini ve ergenlik dönemindeki kızların benlik saygılarının erkeklere göre daha düşük olduğunu rapor etmiştir. Allgood-Merten vd.

(1990); beden imajının ergenlerin benlik saygısı üzerinde etkili olduğunu, bu etkinin kızlarda daha yüksek olduğunu ve beden imajı ile ergenlik dönemi depresyonu arasında anlamlı bir korelasyon bulunduğunu saptamıştır. Oktan ve Şahin (2010) ise lise düzeyindeki kızların beden imajları ile benlik saygıları arasındaki ilişkinin tespit edilmesini amaçlayan bir araştırma ile iki değişken arasındaki doğrusal ilişkiyi ortaya koymuştur.

Beden imajı, bilişsel ve duygusal süreçler neticesinde bireylerin kendi bedenlerine yükledikleri anlamlardan oluşan bir kendilik algısı olup ergenlerin sosyal ilişkilerini, baş etme becerilerini, benlik saygılarını ve öz-yeterliklerini şekillendiren önemli bir kavramdır. Kötü muameleye maruz kalan ergenlerin, bedenlerinden utanma ve bedenlerine yabancılaşma eğiliminde olmaları; ergenlerin öz-yeterliklerini ve beden imajlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının beden imajı ile ilişkili sorunlar yaşayan ergenler ile çalışırken, diyetisyen ve psikologların da dahil olduğu multidisipliner bir yaklaşımı benimsemelerinin müdahalenin başarısına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.1.3. Ergenlik Döneminde Bilişsel Gelişim

Doğumla birlikte başlayan bilişsel gelişim, bireyin çevreye adaptasyonunu ifade eden bir süreci tanımlamaktadır. Bu adaptasyon sürecinde birey, çevreden gelen uyarınları düzenlemekte ve bu uyarınları dengeli bir bütün oluşturacak biçimde sentezlemektedir (Lindberg, 2011).

Çocukların ve ergenlerin zihinsel gelişim süreçlerini sistematik olarak inceleyen J. Piaget'in kuramına göre bilişsel gelişim; duyu-hareket, işlem öncesi, somut işlemler ve soyut işlemler olmak üzere her biri kendisinden önceki evreden gelişen, ardışık ve değişmez dört temel evreden oluşmaktadır. Bireyler duyu-hareket (0-2 yaş), işlem öncesi (2-7 yaş) ve somut işlem (7-12 yaş) evrelerini tamamladıktan sonra kuramın son gelişim evresi olan soyut işlemler evresine (12 yaş ve üzeri) geçiş yapmaktadır. Bu kurama göre ergenler, varsayımsal düşünme ve karmaşık sorunları analiz edebilme becerilerine sahip bireyler olarak soyut işlemler evresinde değerlendirilmektedir

(Kaufman ve Lichtenberger, 2005). Piaget, bilişsel gelişimin fizyolojik temeller üzerinden inşa edildiğini savunmuş fakat sosyokültürel ve eğitimsel faktörlerin bilişsel gelişim sürecini hızlandıran ya da yavaşlatan bir etkiye sahip olduğunu da reddetmemiştir (İnanç, Bilgin ve Atıcı, 2007). Bununla birlikte literatür; bireysel değişkenler sebebiyle evreler arasındaki geçişin keskin bir hiyerarşik düzen içinde değerlendirilmesinin doğru olmadığını ve çoğu bireyin soyut düşünce gelişimini on altı yaşından önce tamamlayamadığını ifade etmektedir (Ak, 2007).

Ergenlik döneminde yaşanan bilişsel gelişimle birlikte ergenin düşünce gücü önceki gelişim dönemlerine nazaran daha sistematik ve dengeli bir hal almakta ve çocukluktaki somut düşünceler yerini soyut düşünceye bırakmaktadır. Keating (2004) ergenlerin içinde bulunduğu bilişsel gelişim sürecinin; varsayımsal düşünebilme, soyut kavramlara dair düşünebilme, düşünce üzerine düşünebilme, çok boyutlu düşünebilme yetisiyle ve mutlak olan yerine görelilik ekseninde düşünme eğilimiyle karakterize olduğunu belirtmiştir (Akt. Steinberg, 2013). Bu dönemde kazanılan bilişsel yetenekler, ergenlere davranış üzerine düşünebilme ve iyi-kötü olarak yargılayabilme yetisi kazandırmaktadır ki bu da ergenlik döneminin bilişsel değişimlerle ilişkili diğer bir yönü olan ahlak gelişimini işaret etmektedir (Gander ve Gardiner, 2015).

Gelişim psikolojisine katkılarıyla bilinen J. Piaget ve L. Kohlberg, ahlak gelişimini bilişsel gelişim perspektifinden, “heteronomi” ve “özerklik” kavramları temelinde incelemiştir (Çam, Çavdar, Seydooğulları ve Çok, 2012). Kohlberg, Piaget’in çocuklar üzerindeki gözlemlerine dayanarak, ahlak öncesi ve ahlaki gerçeklik evrelerinden oluşan yaklaşımı yerine yaşa ve bilişsel olgunlaşmaya bağlı, üç düzey-altı ardışık evreden oluşan bir yaklaşım tasarlamış ve kuramını oluştururken hem ergen hem de yetişkin gruplarla çalışmıştır. Kohlberg’in ardışık ve hiyerarşik olduğunu öngördüğü bu evreler aşamalı olarak; ahlaki ikilemlere dair genişleyen bir bakış açısını, birden çok faktörü değerlendirebilme yetisini, objektif bir bilincin ve ahlaki problemlerin farkına varma yetisinin gelişimini göstermekte ve kişinin gelişen “adalet” düşüncesindeki basamakları sembolize etmektedir. Ergenler, bu kuramın ikinci düzeyi olan geleneksel düzeyin üçüncü (kişiler arası uyum eğilimi) ve dördüncü (yasa ve düzen eğilimi) alt evresinde yer almaktadır. Ergenler dahil oldukları düzey ve evreler gereği; bireyselci ve

pragmatik tutumlarını geri plana atmakta ve kişiler arası ilişkilere, toplumsal düzene uyum sağlama eğilimi göstermektedir (Clouse, 2000). Kohlberg bu adalet nosyonunun çocuklara öğretim yoluyla değil; çocuğun gelişmekte olan zekasıyla ve toplumsallaşma neticesinde elde ettiği tecrübelerin etkileşimiyle ortaya çıktığını savunmaktadır (Wright, Croxen ve Öngen, 1989). Ahlaki biliş ile ilgili son yıllarda gerçekleştirilen çalışmalar, kültürel perspektifin önemini vurgulamaktadır. Bu bakış açısı; ahlaki biliş ve ahlaki akıl yürütme teorileri altında yatan süreçlerin kavramlaştırılabilmesi ve evrensel bir nitelik kazanabilmesi için kültürel çeşitliliğin anlaşılması gerektiğini savunmaktadır (Sachdeva, Singh ve Medin, 2011).

Ergenlik döneminde yaşanan travmatik deneyimler, bilişsel gelişim aşamalarının olağan seyrini sekteye uğratabilmektedir. İnsanlık tarihi boyunca tüm toplumları ilgilendiren ve travmatik bir yaşam deneyimi olarak karşımıza çıkan çocukluk çağı kötü muamelesi; ergenlerin öğrenme süreçlerini zorlaştıran, olumsuz otomatik düşüncelerin oluşmasına neden olan ve ergenlerin sağlıklı bilişsel gelişimlerini olumsuz yönde etkileyen bir risk faktörüdür. Bununla birlikte kötü muameleye bağlı olarak gelişen bilişsel problemler; ergenlerin güvenli bağlanma stillerini, kişiler arası ilişkileri algılama biçimlerini ve davranış örüntülerini olumsuz yönde etkileyerek psikososyal gelişimlerinin de aksamasına neden olabilmektedir.

2.1.4. Ergenlik Döneminde Psikososyal Gelişimler

Psikososyal gelişim süreci; erken, orta ve geç ergenlik olarak üç alt dönemde incelenmektedir. Ergenler bağımsızlık, beden imajı, kişilik gelişimleri, akran gruplarıyla ve aileleriyle kurdukları etkileşim açısından içinde buldukları alt döneme göre farklı özellikler sergilemektedir. Erken ergenlik dönemi daha çok bir geçiş ve özümseme dönemini ifade etmektedir. Bu dönemde ergenler genellikle (10-13 yaş) yaşamakta olduğu ani fiziksel değişim karşısında kaygılanmakta, denge ve uyum sağlamakta zorlanmaktadır. Bu zorluklar, ergenin sahip olduğu şemaların yeni sorunlar karşısında yetersiz kalmasından kaynaklanabilmektedir. Yaşanan bu adaptasyon problemiyle ilişkili olarak ergen çevresindeki kişilere karşı ani ve abartılı tepkiler verebilmekte, kimse tarafından anlaşılmadığını ve sevilmediğini düşünerek sosyal izolasyon davranışı

sergileyebilmektedir (Bozkur ve Gündoğdu, 2017; Özcebe, 2002). Ergenler bu dönemde genel olarak ebeveynleriyle bağımsızlık konulu çatışmalar yaşarken hemcinsleriyle arkadaşlık kurma eğilimindedir. Soyut kavramlarda gelişme, rasyonel olmayan meslek tercihleri, mahremiyete ilişkin artan istek ve dürtü kontrolünde yaşanan eksiklikler bu dönemin diğer özellikleri olarak tanımlanabilmektedir (Özcebe, 2002). Orta ergenlik döneminde (14-17 yaş) birey, fiziksel görünümünü benimsemeye başlamaktadır. Çoğunlukla aile ile yaşanan çatışmaların en yüksek seviyeye ulaştığı bu dönemde arkadaş grupları önem kazanmakta ve karşı cinse duyulan ilgi artmaktadır (Steinberg ve Sheffield Morris, 2001). Ergenler bu dönemde yetişkinleri taklit etme eğilimi gösterebilmekte ve kötü madde kullanımı gibi zararlı alışkanlıklar edinebilmektedir. Daha çok bir bütünleşme ve uyum dönemini ifade eden geç ergenlik döneminde ise (17-21 yaş), bireyin bedensel değişimlerini önemli ölçüde tamamlaması, beden imgesine ilişkin kaygısını geride bırakarak cinsel kimlik kazanması beklenmektedir. Soyut düşünme becerisini kazanan ergen bu dönemde genellikle daha toplumsal, dini, felsefi ve ideolojik konular üzerine yoğunlaşma, daha rasyonel ve gerçekleştirilebilir meslek seçimleri ve planlamalar yapma eğilimindedir (Bee ve Boyd, 2009; Marcia, 2002).

Ergenliği özel ve önemli bir dönem olarak tanımlayan Erikson geliştirdiği psikososyal kişilik kuramıyla, bireyin gelişimini sekiz psikososyal evre şeklinde tasnif etmiş ve her dönemde aşılması gereken farklı krizlerin olduğunu, sağlıklı psikososyal gelişimin bu krizlerle baş ederek gerçekleşebileceğini, gelişimin yaşam boyu devam eden bir süreç olduğunu öne sürmüştür (Gürses ve Kılavuz, 2011; İnanç vd., 2007). Erikson bu kuramında “kimlik karmaşası”nın ergenlik döneminde üstesinden gelinmesi gereken temel kriz olduğunu, ergenlerin bu dönemde “ben kimim/neyim?” sorusuna yanıt aradıklarını ve kimlik kazanım sürecini sağlıklı bir şekilde tamamlayamayan ergenlerin rol karmaşası yaşama, yıkıcı tavırlar sergileme riskinin akranlarına kıyasla daha yüksek olduğunu ifade etmektedir (Dolgin, 2014).

Erikson’un ortaya koyduğu kimlik kavramının daha ölçülebilir ve gözlenebilir bir niteliğe sahip olması amacıyla “kimlik statüleri” kuramını ortaya koyan Marcia’ya göre; dağınık kimlik, ipotekli kimlik, moratoryum/kararsız kimlik ve başarılı kimlik olmak üzere bireylerin sahip olabilecekleri dört kimlik statüsü bulunmaktadır (Atak, 2011).

Marcia (2002), bu dört kimlik statüsünün; ergenlerin kimlik gelişimlerinin bir parçası olan “bunalım/keşfetme” ve “bağlanma” derecelerine göre belirlenmekte olduğunu ve bireylerin yaşamları boyunca değişen dinamik bir niteliğe sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Kroger, Martinusen ve Marcia (2010) tarafından yürütülen bir meta-analiz çalışması; ipotekli ve dağınık kimlik statülerinin lise yıllarında düşme eğiliminde olduğunu, bireylerin keşif (bunalım) aşamasında oldukları ancak herhangi bir bağlanmanın gerçekleşmediği moratoryum kimlik statüsünün 19 yaşına kadar düzenli bir şekilde yükseldiğini ve bireylerin çoğunlukla genç yetişkinlik dönemine gelinceye kadar “başarılı kimlik” kazanamadığını ortaya koymuştur.

Santrock (2019), ergenlerin sahip oldukları aile deneyimlerinin, akran ilişkilerinin ve içinde buldukları çevrenin etnik, kültürel ve sosyoekonomik özelliklerinin kimlik kazanım sürecini belirlemede oldukça etkili olduğunu vurgulamaktadır. Literatür bu bağlamda incelendiğinde; aile ve sosyal çevre ile sağlıklı iletişime sahip olmanın, ergenlerin öz-yeterlik, benlik saygısı, beden imgesi, bağlanma stilleri ve kimlik gelişimleri üzerindeki olumlu etkisini ortaya koymaktadır (Balkaya, 2005; Sandhu ve Tung, 2004; Uzman, 2002).

Ergenler biyolojik ve psikososyal birçok değişimin eş zamanlı yaşandığı, akademik ve sosyal rollerin kazanıldığı, yeni bir kimliğin inşa edildiği bu dönemde birçok fırsat ve riskle karşılaşmakta ve yeni baş etme stratejilerine ihtiyaç duymaktadır. Bu süreci sağlıklı bir şekilde tamamlayan ergenlerin yanı sıra birtakım bireysel ve sosyal risklere maruz kalarak sağlıklı biyopsikososyal gelişim hakları engellenen ergenler de bulunmaktadır (N. Öztürk, 2020). Bahsi geçen risklerden birisi de ÇHS'nin tanımlamış olduğu temel hakların ihlaline yol açan çocuk ve ergenlere yönelik kötü muameledir. Bu durum bir hak ihlali olmakla birlikte bireysel ve toplumsal sağlığın önünde de ciddi bir engel teşkil etmektedir. Kötü muamelenin çocuk ve ergenler üzerinde yarattığı psikolojik ve gelişimsel etkiler; çocuğun ve ergenin, ortak gelişimsel işlevlerinin sekteye uğramasına neden olmakta, sağlıklı gelişim fırsatlarından ve haklarından faydalanmasını engellemektedir (A. Öztürk, 2020).

Çocukluk çağı kötü muamelesine maruz kalan çocuklar/ergenler, onların sağlıklı psikososyal gelişimlerini tehdit eden toplum baskısı ve damgalama gibi davranışlara maruz kalabilmektedir. Bu alanda çalışan sosyal hizmet uzmanları tarafından kötü muameleye ilişkin risklerin, sonuçların, müdahalede kullanılacak yöntem ve yaklaşımların bilinmesi, müdahalenin amacına ulaşabilmesi açısından zauridir. Ayrıca çocukluk çağı kötü muamelesinin ergenlerin biyolojik, bilişsel ve psikososyal gelişimleri üzerinde yarattığı olumsuz sonuçların sürekli etkileşim halinde olması, sosyal hizmet müdahalesinin ekolojik bir model referansında, holistik bir bakış açısıyla sürdürülmesini gerektirmektedir.

2.2. KÖTÜ MUAMELE KAVRAMI

ÇHS'nin 1. maddesine göre 18 yaşından küçük her insan çocuk olarak tanımlanmaktadır. Hukuki olarak her çocuk, doğduğu andan başlayarak reşit olduğu ana kadar bedeni ve ruhi yönleriyle tam olarak gelişmemiş ve korunmaya muhtaç olarak kabul edilmektedir. Çocuk haklarının yasalar çerçevesinde teminat altına alınması, çocukların iyilik halinin mümkün kılınması açısından zaruridir. Çocukların iyilik halinin bir otorite tarafından bilerek ya da bilmeyerek ihlal edilmesi halinde çocukluk çağı kötü muamelesinden bahsedilmektedir.

Çocukluk çağı kötü muamelesi; çocuğun sağlıklı gelişimi, benlik algısı, savunma mekanizmaları, kişiler arası ilişkilerini geliştirme ve sürdürme kapasitesi üzerinde kısa ve uzun dönem yıkıcı etkilere neden olan bir tür travmadır (Kılıçoğlu, 2010). Çocukluk çağı kötü muamelesine bağlı travma yaşantısının; travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), disosiyasyon, kaçınma, uyarılma, kaygı, depresyon, hissizleşme, duygu düzenleme güçlüğü gibi temel semptomlarla ilişkili olduğunu ve reviktimizasyon riskini artırdığını ortaya koyan çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Kaya Kılıç ve Tekin, 2018; Neria, Bromet, Sievers, Lavelle ve Fochtmann, 2002). Araştırmalar aynı zamanda kötü muamele deneyiminin yarattığı etkinin; çocuğun yaşı, gelişim dönemi, ihmal ve istismarın türü, süresi, şiddeti, istismarcının çocuğa yakınlık düzeyi, olay sonrasında çocuğa sunulan hizmetin niteliği gibi unsurlara bağlı olarak değişebileceğini

belirtmektedir (Fassler, Amodeo, Griffin, Clay ve Ellis, 2005; Gürhan, 2015; Runyan, 2002).

DSÖ'nün 1999 yılındaki Çocuk İstismarını Önleme Toplantısı Raporunda çocuklara yönelik kötü muamele; "bir yetişkinin, bakımından sorumlu olduğu çocuğun kendisine duyduğu güveni veya fiziksel gücünü kullanarak çocuğun sağlıklı gelişimine, yaşamına zarar veren veya verme potansiyeli bulunan ihmal veya fiziksel, duygusal, cinsel istismar davranışları sergilemesi" olarak tanımlanmıştır (Runyan, Wattam, Ikeda, Hassan ve Ramiro, 2002).

Çocuk ihmal ve istismarı; farklı kültürlere, disiplinlere ve zaman dilimlerine göre sınırları değişen, bu sebeple de birçok farklı tanıma sahip, karmaşık bir fenomendir. Farklı tanımlamaların zaman içinde yarattığı karışıklığı önlemek için DSÖ, çocuk ihmal ve istismarının sınırlarını: "Bir yetişkin, toplum veya ülke tarafından bilerek ya da bilmeyerek gerçekleştirilen ve çocuğun sağlığını, biyopsikososyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen tüm eylemler çocuk istismarı olarak kabul edilir." şeklinde belirtmiştir (Krug, Mercy, Dahlberg ve Zwi, 2002).

Çocuklara yönelik kötü muameleyi önleme çalışmalarına liderlik eden David Finkelhor "Çocuk İstismarı ve İhmali" dergisinin 1999 tarihli sayısında, çocuklara yönelik kötü muamelenin ortadan kaldırılmasındaki ilk adımın, metodolojik olarak sağlam epidemiyolojik verilere ulaşmak olduğunu ifade etmiştir (WHO, 2006). Fakat ülkemizde çocuk ihmal ve istismarına yönelik istatistiki veriler kayıt sistemlerindeki yetersizlik sebebiyle düzenli tutulmamakta, güncellenememekte ve takip edilememektedir. Bu durum ise konuya yönelik iyileştirici, önleyici ve koruyucu çalışmaların üretilebilmesinin, strateji ve politikaların geliştirilebilmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir (Türkiye'deki Risk Altındaki Çocuklar Raporu, 2019).

Ülkemizdeki çocuk ihmal ve istismarına yönelik kesin bir yaygınlık oranına ulaşamamakla birlikte ilgili birçok araştırma bulgusunun incelendiği bir çalışmada; fiziksel istismarın %15 ile 75 arasında, cinsel istismarın ise yaklaşık olarak %20'lik bir yaygınlık oranına sahip olduğu rapor edilmiştir (Yılmaz Irmak, 2008). 2010 yılında

hazırlanan Türkiye Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması; son bir yıl içerisinde 7-18 yaş aralığındaki çocukların %51'inin duygusal, %43'ünün fiziksel, %3'ünün cinsel istismara, %23'ünün ise ihmale maruz kaldığını bildirmiştir (Oral, Engin ve Büyükyazıcı, 2010). ABD Ulusal Çocuk İhmal ve İstismarı Veri Sistemi'nin (NCANDS) verileri; 2018'de istismara ve ihmale uğramış 678.000 çocuğun olduğunu ve bu çocukların %60,8'inin yalnızca ihmale, %10,7'sinin yalnızca fiziksel istismara, %7'sinin cinsel istismara, %15,5'inin ise birden fazla kötü muamele türüne maruz kaldığını göstermektedir (Child Maltreatment, 2020).

Bilindiği üzere; sosyal ve tıbbi bir sorun olan çocuk istismarı aynı zamanda hukuki bir süreci kapsamaktadır. ÇHS ile çocuk haklarını standardize etmek ve bu hakları koruyabilmek adına; ayrımcılık yapmama, çocuğun yüksek yararı, çocuğun yaşama-gelişim hakkı ve katılım hakkı olmak üzere dört temel hak tanımlanmıştır. Bu dört temel hak çerçevesinde ise çocuğa yönelik kötü muamele ile mücadelenin uluslararası hukuki dayanağını oluşturan; çocuğun her türlü şiddetten, işkence ve aşağılamadan, cinsel sömürüden korunmasını içeren haklar tanımlanmıştır.

Türkiye'de, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ve 4857 sayılı İş Kanunu'nda çocuğa yönelik kötü muameleyi önlemeye ilişkin hükümler bulunsa da yalnızca çocuk ihmal ve istismarına yönelik düzenlemeleri içeren bir kanun bulunmamaktadır (Konaç, 1991). Bu durum, ülkemizde çocukluk çağı kötü muamelesiyle mücadelede büyük ölçüde sınırlılık yaratmaktadır. Bu sınırlılığın önüne geçilmesi noktasında sosyal hizmet uzmanlarının ilgili kanun, politika ve programlara katkı sağlamalarının önem arz ettiği düşünülmektedir.

2.2.1. Kötü Muamelenin Sınıflandırılması

Bu bölümde kötü muamelenin DSÖ tarafından tanımlanan; ihmal, cinsel istismar, duygusal istismar ve fiziksel istismar olmak üzere dört türüne yer verilecektir.

2.2.1.1. İhmal

İhmal en genel ifadeyle; çocukların sağlıklı gelişimleri için zaruri olan beslenme, barınma, eğitim, tıbbi ve duygusal bakım ihtiyaçlarının çocuktan sorumlu yetişkin(ler) tarafından karşılanmamasıdır (WHO, 2006).

İhmal; kötü muamelenin en yaygın türüdür ve çocuk koruma servislerine yansıyan çocuğa kötü muamele vakalarının yarısından fazlasını oluşturmaktadır (DePanfilis ve Dubowitz, 2005). Buna rağmen literatürdeki ihmal davranışlarının evrensel tanımının oluşturulmasındaki yetersizlik; kavramın çocuk gelişimi üzerindeki sonuçlarını, epidemiyolojik ve etiyolojik durumunu ortaya koymayı zorlaştırmaktadır (Mennen, Kim, Sang ve Trickett, 2010).

Çocuk İstismarı ve İhmaline İlişkin Boylamsal Çalışmalar Konsorsiyumu (LONGSCAN) (2005) tarafından ihmal; fiziksel ihmal/bakım sağlayamama ile denetim/gözetim eksikliği olarak iki alt başlık altında ele alınmış ve bu kavramsal belirsizliğin önüne geçilmesi hedeflemiştir (English, Bangdiwala ve Runyan, 2005). Bu sınıflandırmaya göre; fiziksel ihmal/bakım sağlayamama; sorumlu yetişkin tarafından çocuğun gıda, giyim, barınma, hijyen ve tıbbi bakım ihtiyaçlarının karşılanmamasını içermektedir. Denetim/gözetim eksikliği ise; çocuğun denetimsiz çevresel koşullarda yalnız başına ya da uygun olmayan bir bakıcı ile bırakılması, aile içi şiddete tanık olması, davranışsal sorunlarının göz ardı edilmesi ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanamaması minvalindeki durumları ifade etmektedir (English vd., 2005). Bu tanımlama dışında kalan eğitim ihmali ise; çocuğun eğitim hakkını güvence altına almak için gerekli olan bakım ve denetimin, çocuğun bakımından sorumlu yetişkin tarafından sağlanmamasıdır. Zorunlu eğitim çağındaki çocuğun okula kaydettirilmemesi, özel eğitim ihtiyaçlarının sağlanmaması ve kronik okul devamsızlığına izin verilmesi gibi davranışları içermektedir (Gilbert vd., 2009).

Toplam 13 çalışmanın incelendiği ve 59.406 katılımcının dahil olduğu bir meta-analiz çalışmasında fiziksel ihmalin yaygınlık oranının %16,3; 59.655 katılımcının dahil olduğu ve 16 çalışmanın incelendiği bir meta-analiz çalışmasında duygusal ihmalin

yaygınlık oranının ise %18,4 olduğu rapor edilmiştir (Stoltenborgh, Bakermans-Kranenburg ve Van Ijzendoorn, 2013).

Yapılan araştırmalar ihmal davranışının çocuk üzerinde yarattığı etkinin, istismar davranışlarının neden olduğu kadar zararlı olabileceğini ortaya koymuştur (Honor, 2014). Çocukluk çağı ihmalinin etkileri arasında; artan içselleştirme ve dışsallaştırma davranışları, düşük ego sağlamlığı (Manly, Kim, Rogosch ve Cicchetti, 2001), fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişimde gecikme (Bilim, 2012; Hildyard ve Wolfe, 2002), madde bağımlılığı (Hussey, Chang ve Kotch, 2006), ekonomik refahın azalması (Currie ve Spatz Widom, 2010), riskli cinsel davranış sergileme eğilimi (Wilson ve Widom, 2010), TSSB riskinin artması (Aydın, 2018), güvensiz bağlanma stili (Bifulco, Moran, Ball ve Lillie, 2002), şiddet içeren davranışların (Van Dorn, Volavka ve Johnson, 2012), intihar eğiliminin (Norman vd., 2012) ve sosyal hizmetleri kullanma ihtiyacının artması (Yanos, Czaja ve Widom, 2010) gibi sorunlar yer almaktadır.

2.2.1.2. Cinsel İstismar

Çocukluk çağı cinsel istismarı DSÖ tarafından “çocuğun tam olarak kavrayamadığı, bilgilendirilmiş rıza veremediği, gelişimsel olarak hazırlıklı olmadığı, ait olduğu toplumun yasalarını ve sosyal tabularını ihlal eden herhangi bir cinsel faaliyete, çocuk ile arasında sorumluluk, güven ve güç ilişkisi bulunan bir yetişkin ya da yaşça ve gelişimsel olarak çocuktan daha ileride olan bir başka çocuk tarafından dahil olması/edilmesi” şeklinde tanımlanmıştır (Hinds ve Giardino, 2020). Bir çocuk ya da ergen, istismara maruz kalan çocuktan en az beş yaş büyük ve gelişimsel olarak ileride olmak şartıyla istismarcı sayılabilmektedir (Tekin, 2017).

Cinsel istismar eylem biçimlerine göre; temas içermeyen (teşhircilik/ekshibionizm, röntgencilik, cinsel içerikli konuşma); cinsel temas, interfemoral, oral ya da genital birliktelik, cinsel penetrasyon ve cinsel sömürü (çocuk fuhuşu ya da pornografisi) başlıkları altında tasnif edilmektedir (Shevlin, Murphy, Elklit, Murphy ve Hyland, 2018). Cinsel istismarın eylem biçimlerine göre 1.054 vaka üzerinden incelendiği bir çalışmada; vakaların %1,6’sında teşhircilik, %6,7’sinde anal penetrasyon, %7,1’inde

anal ve vajinal penetrasyon, %14,4'ünde sürtünme, %17,9'unda vajinal penetrasyon ve %32,3'ünde dokunma olduğu rapor edilmiştir (Magalhães vd., 2009).

2016-2017 yıllarına ait Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) “güvenlik birimlerine gelen veya getirilen suç mağduru çocuk” verileri incelendiğinde; 2016 yılında bu nitelikte 158.343 çocuğun bulunduğu rapor edilmiştir. Bu çocukların yaklaşık %10,6'sını cinsel suçlara maruz kalanların oluşturduğu; %10,6'lık gruba giren çocukların %87'sinin kız, %13'ünün ise erkek olduğu bildirilmiştir. 2017 yılında ise toplam sayının 137.482 olduğu ve bu sayının yaklaşık %13,5'inin cinsel istismar suçuna maruz kalan çocuklardan oluştuğu görülmektedir (TÜİK, 2016). 2015-2017 yıllarına ait TÜİK Adli İstatistikler incelendiğinde; 0-17 yaş arası cinsel suçlara maruz kalan toplam 6.033 erkek, 4.234 kız çocuk bulunmaktadır. Bu veriler kız çocukların erkek çocuklara oranla yaklaşık 7 kat fazla risk altında olduğunu göstermektedir (TÜİK, 2017).

Çocukluk çağı cinsel istismarına ilişkin yapılan araştırma sonuçları istismarcıların genellikle; erkek, bekar ve çocuğun tanıdığı kişilerden oluştuğunu ve bu kişilerin çoğunlukla eğitim düzeylerinin düşük, alkol ve madde kullanım oranının ve işsizlik oranlarının yüksek olduğu göstermektedir (Akkuş, 2014; Erdoğan vd., 2011; İbiloğlu, Atlı, Oto ve Özkan, 2018; Smallbone ve Wortley, 2001). Bu göstergeler müdahale esnasında göz önünde bulundurulmalı fakat bu tip genellemelerin normatif olmadığı, cinsel istismarın tüm sosyoekonomik ve kültürel çevrede yaşanabildiği unutulmamalıdır (İbiloğlu vd., 2018; Yılmaz Irmak, 2008). Yapılan araştırmalar çocukluk çağı cinsel istismarının; çocuğun psikososyal ve cinsel gelişimini bozarak akut ve kronik dönemde birçok psikopatolojiye neden olduğunu ortaya koymaktadır (Demirci, Özmen, Öztop, Özdemir ve Uytun, 2014).

Maniglio (2009), çocukluk çağı cinsel istismarının çocuklar/ergenler üzerinde yarattığı kısa ve uzun dönem etkilerini inceleyen toplam 587 çalışmanın bulunduğu on dört meta-analiz çalışmasını sistematik olarak incelemiştir. Bu inceleme, çocukluk çağı cinsel istismarının çocuk/ergen üzerinde tıbbi, psikolojik, davranışsal ve cinsel birtakım problemlere yol açtığını göstermiştir. Cinsel istismarın çocuk üzerindeki tıbbi sonuçları; menstrüasyon dışı dönemde görülen kronik pelvik ağrı, epileptik olmayan (psikojenik)

nöbetler, cinsel yolla bulaşan hastalıklardır (Latthe, Mignini, Gray, Hills ve Khan, 2006; Reading ve Rannan-Eliya, 2007; Sharpe ve Faye, 2006). Cinsellik üzerindeki sonuçları; korunmasız ve/veya birden fazla partnerle cinsel ilişki, seks ticareti, erken cinsel ilişki, cinsel bir suça dahil olma eğilimi ve cinsel işlev bozukluğudur. Psikolojik ve davranışsal sonuçları ise; borderline ve/veya dissosiyatif kişilik bozukluğu, depresyon, düşük benlik saygısı, kendine zarar verme eğilimi, hostilite, intihar girişimi, kötü madde kullanımı, uyku ve yeme bozukluğu, kişiler arası ilişkilerde bozulma, obsesif kompulsif bozukluk, travmatik stres tepkileri, düşük öz-yeterlik, öğrenme güçlüğü ve adaptasyon sorunlarıdır (Arriola, Loudon, Doldren ve Fortenberry, 2005; Fossati, Madeddu ve Maffei, 1999; Jumper, 1995; Klonsky ve Moyer, 2008). Lamoureux, Palmieri, Jackson ve Hobfoll (2012) yürüttükleri boylamsal çalışmada çocukluk çağı cinsel istismarının; genç kadınların kişiler arası ilişkileri ve cinsel sağlık riskinin yakın ilişkilerdeki önemli yönlerini olumsuz yönde etkileyerek onların kişisel dayanıklılık kaynaklarını (benlik saygısı ve öz-yeterlik gibi) ve psikolojik işlevselliklerini sarstığını ortaya koymuştur.

Cinsel istismara maruz kalmış çocuklarla/ergenlerle çalışan sosyal hizmet uzmanları genellikle sağlık alanında istihdam edilmektedir. Hastanelerde görevli sosyal hizmet uzmanlarının başlıca görevleri; cinsel istismar vakalarının ilgili kurumlara bildirimini yapmak, çocuk ve ailesine yönelik kısa süreli kriz müdahalesi sağlamak, çocuğu olası cinsel istismar risklerine karşı korumak ve takibini sağlamaktır. Ayrıca cinsel istismara maruz kalan çocuğu ve ailesini ilgilendiren ceza adaleti sisteminin prosedürleri hakkında bilgi sahibi olmak ve müracaatçıları bilgilendirmek yine sosyal hizmet uzmanının sorumluluğundadır (Wagner, 1987). Bu sorumluklar, sosyal hizmet uzmanının müdahaledeki savunucu, eğitici ve önleyici rollerine işaret etmektedir.

2.2.1.3. Duygusal İstismar

Duygusal istismar; ebeveyn ya da bakım veren tarafından sistematik olarak çocuğa yönetilen reddetme, yalnız bırakma, korkutma ve suça sürüklenme davranışlarını içeren ve çocuğun psikososyal gelişimine zarar veren kötü muamele türüdür (Dinleyici ve Şahin Dağlı, 2016).

Çocuğun manevi, ahlaki ve sosyal gelişimine, fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlığına zarar veren ya da zarar verme riski bulunan eylemlerdir. Ebeveyn ya da bakım veren tarafından çocuğa yöneltilen bu eylemler; hakaret, aşağılama, küçümseme, tehdit, şantaj, suçlama, korkutma, dışlama, alay etme gibi fiziksel olmayan düşmanca tutum ve davranışları içermektedir (WHO, 2006).

Psikolojik istismar olarak da adlandırılan duygusal istismar yakın zamana kadar fiziksel ve ölçülebilir bir kanıt sunmaması, diğer istismar türlerine kıyasla daha zor tespit edilmesi ve daha az zararlı kabul edilmesi sebebiyle çocukluk çağı ihmal ve istismarına ilişkin araştırmaların odağında yer almamıştır (Kaplan, Pelcovitz ve Labruna, 1999). Fakat son yıllarda gerçekleştirilen araştırmalar; duygusal istismar ile travmatik etkiler (içselleştirme, dışsallaştırma ve intihar davranışları, düşük benlik saygısı ve sosyalizasyon) arasındaki ilişkinin diğer istismar türlerine kıyasla daha güçlü olduğunu ortaya koymuştur (Burns, Jackson ve Harding, 2010; McGee, Wolfe ve Wilson, 1997; Mullen, Martin, Anderson, Romans ve Herbison, 1996). Duygusal istismarın çocuklar ve ergenler üzerindeki etkileri; fiziksel, bilişsel, sosyal ve davranışsal gelişimin sekteye uğraması, kötü madde kullanım riskinin artması, depresyon, anksiyete, uyku ve yeme bozuklukları, travma sonrası stres tepkileri, düşük öz-yeterlik, intihar eğilimi ve riskli cinsel davranışların gelişmesi olarak sıralanabilmektedir (Ağırman ve Maner, 2010; Hart ve Rubia, 2012; Koçmarlar ve Akbağ, 2016; Norman vd., 2012).

Çocuk koruma ekibinin bir üyesi olan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki müdahalelerini duygusal istismarın habercisi olabilecek göstergeler doğrultusunda yürütmesi de etkili hizmet sunumu açısından önemlidir.

2.2.1.4. Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar en genel ifadeyle; çocuğun bir yetişkin tarafından kaza-dışı yaralanmaya ya da yaralanma riskine maruz kalmasıdır. Yaralanma öyküsü ile gelen her çocuk/ergen başvurusunda ilk önce fiziksel istismar şüphesi değerlendirilmelidir (Hoehn vd., 2018; Kaya, Karadayı, Uygun, Karadayı ve Afşin, 2015). Fiziksel istismar; doğrudan ve/veya bir nesne aracılığıyla çocuğa yöneltilen vurma, itme, tekmeleme,

dövme, sarsma, ısırma, yakma, zehirleme, boğma ve hatta öldürme gibi davranışları kapsamaktadır (Trickett, Negriff, Ji ve Peckins, 2011).

Fiziksel istismar maruziyeti ya da şüphesi bulunan çocuk/ergen ilk olarak kapsamlı bir tıbbi muayeneye tabi tutulmalıdır. Tıbbi tanı ve tedavi sonrasında ise sağlık profesyoneli tarafından çocuğun yüksek yararı gereği istismar bildiriminde bulunulmalıdır (Berkowitz, 2017). Ülkemizde 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 278., 279. ve 280. maddeleri ile çocuklara karşı işlenen suçları bildirme zorunluluğu, güvence altına alınmıştır.

Fiziksel istismarın da diğer kötü muamele türlerinde olduğu gibi çocuk üzerinde yarattığı kısa ve uzun süreli etkiler, duygusal, bilişsel ve davranışsal sonuçlar bulunmaktadır. Fiziksel istismarın duygusal sonuçları; artan güvensizlik, hostilite, öfke, ambivalans, korku, depresyon ve düşük benlik saygısı ile (Diamond ve Muller, 2004; Güneri Yöyen, 2017; Shen, 2009); bilişsel sonuçları odaklanma, ezber ve hatırlama gibi zihinsel fonksiyonları yerine getirmekte güçlük ve artan sanrılar ile (Calvete ve Orue, 2013; Yates, Dodds, Sroufe ve Egeland, 2003); davranışsal sonuçları ise eylemsizlik, aşırı duyarlılık, bağımlılık, içselleştirme-dışsallaştırma bozuklukları, intihar girişimi ve kendine zarar verme ile karakterizedir (Yargıç, Ersoy ve Batmaz Oflaz, 2012; Yoon, Barnhart ve Cage, 2018).

Fiziksel istismarın dünyadaki yaygınlık oranına dair kanıt oluşturmak amacıyla; toplam 111 çalışmanın ve 9.698.801 katılımcının dahil edildiği bir meta-analiz çalışmasında; çocukların/ergenlerin %22,6'sının fiziksel istismara maruz kaldığı rapor edilmiştir (Stoltenborgh, Bakermans-Kranenburg, Van Ijzendoorn ve Alink, 2013). Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) tarafından Türkiye'de yapılan bir araştırmaya göre; çocuklara yönelik fiziksel istismarın yaygınlık oranı %43 olarak belirlenmiştir (Bakır ve Kapucu, 2017).

Bu açıklamalar doğrultusunda; konuyla ilgili geçmişten günümüze kadar kaydedilen birçok ilerlemeye karşın kötü muamelenin halen her yıl yüz binlerce çocuğu/ergeni etkilemekte olduğu anlaşılmıştır. Bu noktada; ülkemizde yalnızca çocuk ihmal ve

istismarına ilişkin düzenlemeleri içeren bir kanunun oluşturulmasına, evrensel tarama politikalarının ve standartlaştırılmış protokollerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.

2.2.2. İhmal ve İstismara İlişkin Risk Faktörleri

Çocuklara kötü muamele ulusal ve uluslararası alanda tıbbi, sosyal ve hukuksal boyutları olan karmaşık ve dinamik bir sorundur. Çocuğa yönelik kötü muameleyi önleme ve hizmet stratejileri tasarlanırken; çocuğun yaşı, çocuğun istismarcıyla ilişkisi, ailesel ve toplumsal değişkenler hesaba katılmalı ve sorunun çözümünde ekolojik bir model referans alınmalıdır (WHO, 2006). Bu bölümde araştırma bulguları ışığında bireysel, ailesel ve toplumsal düzeylerde ortaya koyulan risk faktörleri değerlendirilecektir.

Bireysel risk faktörleri çocuk ve ebeveyn özellikleri açısından iki ayrı alt başlık halinde incelenmekte olup bireylerin yaş, cinsiyet gibi biyolojik değişkenleri ve kötü muamele için risk teşkil edebilecek kişisel geçmişleriyle ilgilenmektedir. Ebeveyn/bakım verenin sahip olduğu özelliklerden kaynaklanan bireysel risk faktörleri; genç yaşta ebeveyn olmak, doğum komplikasyonları yaşamak, zor bir hamilelik süreci geçirmek, çocukla bağ kurmakta zorlanmak, istismar ve/veya suç geçmişine sahip olmak, çocuk gelişimi konusunda bilgi ve farkındalık eksikliği, fiziksel cezayı bir disiplin ve eğitim metodu olarak benimsemek, kötü madde kullanımı, düşük benlik saygısı, düşük öz-yeterlik gibi kişilik değişkenlerine ve fiziksel/zihinsel/psikopatolojik bir sağlık problemine sahip olmak şeklinde sıralanabilir (Norman vd., 2012; Stith vd., 2009; Whitaker vd., 2008; WHO, 2006). Çocuğun istenmeyen bebek olması, cinsiyet-görünüş ve mizaç özellikleri bakımından ebeveynlerinin beklentilerini karşılamamış olması, kronik bir rahatsızlığının ya da engel durumunun bulunması vb. faktörler, ebeveynin/bakım verenin çocuğun bakım sorumluluğundan çekilmesine neden olabilmektedir. Bu durumda çocuk, kötü muamele risklerine daha açık hale gelebilmektedir (Türkiye'deki Risk Altındaki Çocuklar Raporu, 2019; WHO, 2006). Buna ek olarak, cinsel istismara maruz kalan çocukların hayatlarının ileriki dönemlerinde tekrar cinsel istismara maruz kalma riskinin, bu deneyimi yaşamayan çocuklara görece daha yüksek olduğunu rapor eden

araştırmalar bulunmaktadır (Arriola vd., 2005; Finkelhor, Ormrod ve Turner, 2009; Roodman ve Clum, 2001).

Çocuğun dahil olduğu aile içindeki risk faktörleri; ailenin disfonksiyonel örüntülere ve göç deneyimine sahip olması, tek ebeveynli ve/veya parçalanmış aile tipi, aile içinde üvey ebeveynin bulunması, ebeveynlerin düşük eğitim ve sosyoekonomik düzeye sahip olması şeklinde sıralanmaktadır (Kaya Kılıç ve Tekin, 2019; Meraki ve Çalık Var, 2019; Yanar, 2017).

Adaletsiz ve istikrarsız politikaların, şiddete teşvik eden sosyal ve kültürel normların, katı cinsiyet rollerinin, fırsat eşitsizliklerinin, yüksek işsizlik, yoksulluk ve suçluluk oranlarının olduğu; çocuğun savunuculuğunu, denetim ve rehabilitasyonunu sağlayacak kanunların, kurum ve kuruluşların ise yetersiz olduğu toplumlar, çocukluk çağı kötü muamelesi için risk oluşturmaktadır (Deveci ve Yasemin, 2003; Yolcuoğlu, 2010).

Özet olarak çocukluk çağı kötü muamele riskinin; çocuğun/ergenin sahip olduğu kişisel ve ailesel faktörler ile içinde bulunduğu topluluğun ve toplumun sahip olduğu birtakım faktörlerin varlığıyla ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda; çocuğa kötü muameleyle ilişkili risk faktörlerinin tespit edilmesinin, gelecekte çocuklara kötü muamele için risk düzeyinin değerlendirilmesi, önlenmesi ve tedavi edilmesi noktasında oldukça önemli olduğu söylenebilir.

2.2.3. İhmal ve İstismara Maruz Kalan Çocuklarla Çalışan Sosyal Hizmet Uzmanının Rollerini

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu'na göre sosyal hizmetin temelini sosyal adalet, insan hakları ve farklılıklara saygı ilkesi oluşturmaktadır. Bu ilkeleri temel edinen sosyal hizmetin nihai amacı ise; sosyal değişimin, gelişimin, kalkınmanın, sosyal içermenin ve bütünleşmenin sağlanması, insanların güçlendirilmesi, özgürleştirilmesi, refah düzeylerinin ve iyilik hallerinin iyileştirilmesidir. Uygulamalı

bir akademik disiplin olan sosyal hizmetin bilgi temelini ise sosyal ve beşeri bilimler oluşturmaktadır (IFSW, 2014).

Tarihsel süreçte sosyal hizmet uzmanlarının etkin rol oynadığı alanlardan biri de çocuk refahı alanıdır. Temel amacın dezavantajlı çocukların/ergenlerin ve onların ailelerinin korunması olduğu çocuk refah sistemleri, bir dizi koruyucu ve önleyici müdahaleyi içermektedir ve özellikle kötü muameleye maruz kalan çocukları desteklemek için tasarlanmıştır. Bu bağlamda Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği, çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının uygulamadaki rollerine ilişkin birtakım standartları rapor etmiştir (NASW, 2013):

- Çocukları istismarın olası risklerinden korumak ve onların sürdürülebilir refahını sağlamaya yönelik çalışmalar planlamak,
- Çocuk ihmal ve istismarını önlemeye odaklanan diğer çocuk refah kurumları ve aile destek hizmetleri sağlamayı taahhüt eden diğer kamu ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği halinde çalışmak,
- İhmal ve istismar kavramına ilişkin güncel teorik-pratik bilgiye ve ilgili yasa ve yönetmelik bilgisine hakim olmak,
- Çocuk ve yetişkin gelişimi, travmanın etkileri, ebeveynlik becerileri ve aile dinamikleri, birey-aile ve toplum sistemiyle çalışma bilgisine sahip olmak,
- Çocuğun istismar öyküsüne dair elde edilen bilgilerin gizliliğini korumak,
- Kanıta dayalı uygulamalardan faydalanmak,
- Maruz kaldığı kötü muamele sebebiyle çocuk refah sistemleri aracılığıyla hizmet gören çocuk ve ailesi için olası riskleri tespit etmek, onları sahip oldukları haklar konusunda bilgilendirmek, çocuğun ve ailenin ihtiyaçlarını, güçlü yönlerini tespit ederek müdahale planı oluşturmak ve değerlendirmek,
- Müdahale planının uygulanması konusunda esnek olmak, planı çocuk ile ailenin değişen koşullarına uyarlamak,
- Ailelerin çocuklarını koruma ve yetiştirme işlevlerini değerlendirerek ebeveynlik becerilerine yönelik çalışmalar yürütmek, aile işleyişini güçlendirmek ve desteklemek,

- Son olarak gerçekleştirilen müdahaleleri, kanıtları, değerlendirmeleri belgelemek ve hizmet planının sonuçlarını analiz etmek, şeklinde sıralanmıştır.

Çocuk refah alanının bir üyesi olan sosyal hizmet uzmanları bir tür çocukluk çağı travması olan ihmal ve istismar ile mücadelede kritik görev ve sorumluluklara sahiptir. Sosyal hizmet uzmanlarının mikro, mezzo ve makro düzeyde gerçekleştirdikleri müdahalelerin nihai amacı çocuğun yüksek yararının mümkün kılınmasıdır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanının görev ve sorumlulukları; bireysel ve aile görüşmelerinin yapılması, sosyal inceleme raporunun hazırlanması, koruyucu ve önleyici tedbir kararlarının yürütülmesi, aileye yönelik psikoeğitim ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi, çocuğun ve ailenin yasal süreçle ilgili bilgilendirilmesi, konuya dair toplum bilincini geliştirici çalışmaların planlanması ve uygulanmasıdır (Tekin, 2020).

Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki müdahalelerini kanıta dayalı uygulama yaklaşımıyla gerçekleştirmeleri; müdahalelerin zayıf ve güçlü yönlü yönlerinin tespit edilebilmesine, değerlendirilebilmesine ve niteliğinin artırılabilmesine fırsat vermesi yönüyle oldukça önemlidir (Çalık Var ve Kılıç Ceyhan, 2016).

Sosyal hizmet uzmanlarının, çocuk refahı alanındaki asli sorumluluklarından birisi de korunmaya ihtiyacı olan çocukların kurum bakımından önce ailelerinin yanında desteklenmelerini savunan, çocuklara/ergenlere yönelik her türlü kötü muamelelerin önlenmesi amacıyla çocuğun iyilik halini ve yüksek yararını esas alan politikalara katkı sağlamaktır (Yolcuoğlu, 2009).

Mesleki çalışmalarını yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda gerçekleştiren sosyal hizmet uzmanları, kötü muameleyle maruz kalan çocuk ve ergenlerle çalışırken çeşitli yaklaşımlara ve kanıta dayalı mesleki araçlara ihtiyaç duymaktadır. Bireylerin duygu, düşünce, davranış ve seçme süreçleri üzerinde etkili bir rol oynayan öz-yeterlik kavramının, kötü muameleyle maruz kalan çocuk ve ergenlerle çalışırken kullanılabilir işlevsellikte bir kaynak olduğu düşünülmektedir.

2.3. ÖZ-YETERLİK KAVRAMIYLA İLGİLİ KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE ARAŞTIRMALAR

Öz-yeterlik, Albert Bandura'nın geliştirdiği sosyal bilişsel kuram ve kuramın karşılıklı belirleyicilik ilkesi üzerinden temellenmiş bir kavramdır (Sakız, 2013). Sosyal bilişsel kurama göre insan, hayatını kontrol etme ve akışını değiştirebilme yeteneğine sahip bilinçli bir varlıktır. Sosyal çevreden gelen uyaranlar ise insanın davranışını etkilemektedir. Bu kurama göre insan davranışını anlayabilmek ancak birey ve çevre arasındaki etkileşimin analiz edilmesiyle mümkündür. Diğer bir ifadeyle sosyal bilişsel kuram; gelişimin bireyin davranışları, bilişsel süreçleri ve çevrenin karşılıklı etkileşimi neticesinde oluştuğunu ileri sürmekte ve klasik davranışçıların aksine bilişsel süreçlerin davranış üzerindeki etkisi ile bireyin öğrenme sürecindeki aktif rolüne vurgu yapmaktadır (Demirbaş ve Yağbasan, 2005). “Sosyal Öğrenme Teorisi” ya da “Sosyal Bilişsel Teori” olarak adlandırılan kuram; gözlemleyerek öğrenme, sonuç beklentileri, amaç belirleme, öz düzenleme ve öz-yeterlik olmak üzere beş temel kavram çevresinde şekillenmiştir (Bandura, 1977).

2.3.1. Öz-yeterlik Tanımı

Bandura öz-yeterliği; kişinin belirli eylemleri gerçekleştirebileceğine yönelik inancı ve bu eylemlerin başarılı bir şekilde gerçekleştirilebileceğine dair sahip olduğu bilişsel temsil olarak tanımlamıştır (Bandura, 1977; Bandura ve Adams, 1977).

Spesifik bir alana ve performansa özgü olan öz-yeterlik inancı, kişilerin belirlenen hedefe ulaşmak amacıyla eyleme geçebilme (eylemlilik) ve yeteneklerini düzenleyebilme becerilerine ilişkin sahip oldukları öznel yargılardır. Bu yargılar, kişilerin sahip olduğu bireysel ve fiziksel yeteneklere değil bireyin o görevi başarıyla tamamlayabileceğine ilişkin sahip olduğu inançlara bağlıdır (Zimmerman ve Cleary, 2006).

Öz-yeterlik inancının; ergenlerin duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendiren, onların akademik, sosyal ve duygusal kapasiteleri, öznel iyilik halleri gibi yaşam doyumunu artıran değişkenler üzerinde etkili, içsel bir yargı mekanizması olduğu ifade edilmiştir (Muris vd., 2008). Kavramın öncü ismi Bandura ve bu kavram üzerine çalışmalar yürüten diğer araştırmacılar, ergenlik döneminde yüksek bir öz-yeterlik inancı geliştiren kişilerin, karşılaştıkları güçlüklerle baş edebilme ve kendilerine iyi bir yetişkinlik dönemi inşa edebilme hususunda daha avantajlı bir konumda oldukları konusunda fikir birliği içindedir (Schunk ve Meece, 2006; Telef ve Karaca, 2011).

Bireyin duygu, düşünce ve davranışlarını şekillendirmekte etkili, üretici bir kapasite/bir itici güç olarak da tanımlanan öz-yeterlik inançları; bireylerin seçimlerini, belirli bir görevi tamamlamaya yönelik istek ve motivasyon düzeylerini, bir problem karşısında sergiledikleri baş etme becerilerini, depresyon ve anksiyete karşısındaki hassasiyetlerini etkilemektedir (Bandura ve Adams, 1977; Pajares, 1997). Bu tanım, öz-yeterlik inancının bireyin davranışlarını şekillendiren temel yapılanmalardan biri olduğu önermesini pekiştirmekte olup öz-yeterliğin birey hayatındaki önemini vurgulamaktadır (Schunk, 1990).

Öz-yeterlik inancının; başarılması hedeflenen görevin türü, zorluk derecesi, bireyin o göreve özgü sahip olduğu bilgi-beceri düzeyi gibi bireysel ve çevresel koşullara göre değişiklik gösterdiği bilinmektedir (Zimmerman, 2000). Bununla birlikte araştırmacılar yüksek ve düşük öz-yeterliğe sahip kişilerin genel özelliklerini tanımlamıştır.

Araştırmalar, yüksek öz-yeterliğe sahip kişilerin; daha zor ve karmaşık görevleri tercih etmeye meyilli ve daha az kaygılı olduğu, amaçlarına ulaşmak konusunda daha ısrarcı ve motive olduğu, daha gerçekçi ve iyimser sonuç beklentisine sahip olduğu; düşük öz-yeterliğe sahip kişilerin ise sonuç beklentilerinin daha kötümser olduğu, belirli bir görevi yerine getirmeyi kolaylaştıran motivasyon düzeylerinin ve öz güvenlerinin daha düşük olduğu, depresyon, anksiyete ve umutsuzluk eğilimlerinin ise daha yüksek olduğu konusunda fikir birliği içindedir (Bandura, 1993; Schwarzer ve Fuchs, 1996; Yıldırım, 2018).

2.3.2. Öz-Yeterlik Kavramının Benzer Kavramlardan Ayrılması

Uluslararası literatürde öz-yeterlik kavramı üzerine çeşitli disiplinler (eğitim, tıp, psikoloji) tarafından uzun süredir araştırma yapılmaktadır. Dilimize “yetkinlik beklentisi” ve “öz-yeterlik inancı” olmak üzere iki farklı şekilde çevrilen öz-yeterlik kavramının halen bazı kavramlarla karıştırılması ve kavramlar arası farklılıkların net olarak tanımlanamaması geliştirilen ölçüm araçlarında bazı problemlere yol açmaktadır (Kaşık, 2009; Sakız, 2013).

Araştırmacılar öz-yeterlik kavramının; benlik, benlik saygısı, sonuç beklentisi, kontrol odağı gibi kavramlarla sıklıkla karıştırıldığını ortaya koymaktadır (Luszczynska, Gutiérrez-Doña ve Schwarzer, 2005; Telef ve Karaca, 2012; Zimmerman ve Cleary, 2006). Kavramsal belirsizliklerin giderilebilmesi amacıyla öz-yeterlik ile yukarıda bahsi geçen kavramlar arasındaki nüanslara aşağıda yer verilmiştir.

Benlik kavramı, bireyin doğrudan yaşantıları, model alınan kişilerin değerlendirmeleri ve sosyal karşılaştırma sonucunda bireyin kendisi hakkında edindiği öz değerlendirilmedir (Hughes, Galbraith ve White, 2011). Araştırmacılar öz-yeterlik ve benlik kavramı arasındaki anlam farkını ortaya koymakla birlikte bu iki kavram arasındaki yakın ilişkiye de dikkat çekmiştir. Bu bağlamda Bong ve Skaalvik (2003), öz-yeterlik inancının benlik gelişimi üzerinde etkili bir faktör olduğunu; Akçınar ve Özbek (2017) ise öz-yeterlik inancı ile benlik kavramı arasında pozitif yönlü ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu ortaya koymuştur.

Benlik saygısı bireyin kendisini nasıl hissettiğini, sahip olduğu öz-değer yargısını ve öz-değerlendirmesini ifade eden duygusal tepkiler olarak tanımlanmaktadır. Öz-yeterlik ise bireyin kişisel yapabilirliklerine ve yeterliklerine dair sahip olduğu bilişsel yargılardır. Ayrıca benlik saygısı sabit olma eğiliminde daha genel bir kavramken öz-yeterlik duruma, göreve ve eyleme özgü olarak değişebilen dinamik yapıya sahip bir kavramdır (Bandura, 2006).

Sosyal bilişsel kuram çerçevesinde yapılandırılmış bir kavram olan kontrol odağı, ilk kez 1966 yılında Julian Rotter tarafından kullanılarak literatüre kazandırılmıştır. Kontrol odağı inancı, kişinin gerçekleştirdiği eylemin sonucunu ne ile ilişkilendirdiğine bağlıdır; iç kontrol odağı ile dış kontrol odağı olarak iki alt başlık halinde ele alınmaktadır. İç kontrol odaklı bireyler, yaşamları üzerinde kontrol sahibi olduklarını, olumlu-olumsuz tüm durumların kendi davranışlarıyla ilgili olduğunu savunurken; dış kontrol odaklı bireyler yaşamlarında meydana gelen durumların sonuçlarını diğer insanlara, dışsal (kader, şans vb.) ya da rastlantısal unsurlara bağlama eğilimi göstermektedir (Bandura, 2006; Basim ve Şeşen, 2006). Bununla birlikte iç kontrol odaklı bireyler, dış kontrol odaklı bireylerin aksine daha çözüm odaklı, yeteneklerine güvenen ve hedefledikleri amaç doğrultusunda daha yüksek motivasyon sergileyen kişilik özelliklerine sahiptir (Spector, 1988). Bu tanıma paralel olarak iç kontrol odağı inancının, bireylerin öz-yeterliğini pozitif yönde etkilediğini rapor eden çalışmalar bulunmaktadır (Parlak, 2015).

Sosyal bilişsel teoriyi şekillendiren öz-yeterlik ve sonuç beklentisi kavramları, bireyin davranışlarını etkileyen ve birbirlerine bağımlı olarak işlev gören bilişsel yargılardır. Öz-yeterlik bireyin belli bir görevi yerine getirebilmek hususundaki yeterliklerine ve yapabilirliklerine ilişkin sahip olduğu inançken; sonuç beklentisi bireyin o davranışın doğuracağı sonuca ilişkin sahip olduğu kişisel tahmin ve inançları ifade etmektedir (Bandura, 2006). Bu iki kavram arasındaki ilişkiyi Bouffard-Bouchard (1990); yüksek öz-yeterliğe sahip bireylerin performans sonuçlarına ilişkin tahminleri, düşük öz-yeterliğe sahip bireylere kıyasla daha tutarlı ve gerçekçidir, şeklinde ifade etmiştir.

2.3.3. Öz-Yeterlik Kaynakları ve Öz-Yeterliğin Gelişimi

Öz-yeterlik, birey üzerindeki etkisini; bilişsel, motivasyonel, duygusal ve seçme (karar verme) olmak üzere dört temel süreç aracılığıyla göstermektedir. Sürekli etkileşim halinde olan bu dört süreç; bireyin bilişsel gelişimine ve bilişsel hedeflerini gerçekleştirebilmesine katkıda bulunmaktadır (Bandura, 2010). Öz-yeterliğin birey üzerindeki etkisine aracılık eden süreçleri tanımlayan Bandura aynı zamanda bireylerde öz-yeterlik inancını etkileyen; performans başarıları, dolaylı deneyimler (model alma),

sözel ikna ve fizyolojik durum olmak üzere dört temel kaynak tanımlamıştır (Bandura ve Adams, 1977).

Doğrudan deneyimler, öz-yeterlik üzerinde belirleyici etkiye sahip kaynakların başında gelmekte olup bireyin geçmişinde başarıyla ya da başarısızlıkla tamamladığı performans deneyimlerinin onların öz-yeterlikleri inançlarını şekillendiren bir etmendir. Geçmişte elde edilen başarılı performanslar öz-yeterlik inancını güçlendirmekte; başarısız performanslar ise öz-yeterlik inançlarının gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (A. Arslan, 2012; Kiser, 2008).

Dolaylı Deneyimler (Model Alma); birey doğrudan yaşadığı performans deneyimleri dışında sosyal karşılaştırma aracılığıyla diğer kişileri gözlemleyerek de öz-yeterlik inançlarını şekillendirebilmektedir (Bandura, 1993). Birey, söz konusu alanda deneyimi olmadığında veya çok sınırlı bir deneyime sahip olduğunda diğer kişilerin deneyimlerinden daha fazla etkilenme eğilimi göstermektedir. Bireyin model aldığı kişi ile kendisi arasında algıladığı benzerliğin düzeyi ise onun öz-yeterlik inancı üzerinde yaratacağı etkiyle ilişkilidir. Çocuklar, sosyal durumlar karşısındaki yetkinliklerini önce ebeveynlerini sonrasında ise arkadaşlarını, öğretmenlerini ve sosyal çevresindeki diğer insanları gözlemleyerek geliştirmektedir (Bandura, 1993; Goddard, W. Hoy ve A. Hoy, 2004). Bu durum çocukların öz-yeterliklerinin gelişiminde sosyal sistemlerin ne denli önemli olduğunu ve çocukların öz-yeterlik gelişimi üzerine çalışan profesyonellerin mesleki müdahalelerine bu değişkeni de dahil etmeleri gerektiğini göstermektedir.

Sözel İkna; çevreden gelen gerçekçi ve motive edici sözlü ifadelerin öz-yeterliğin artmasında ve bireyin kişisel hedeflerini yerine getirme hususunda sergilediği gayreti sürdürebilmesinde etkili bir kavramdır. Öz-yeterliğin artırılmasında tek başına kullanıldığında sınırlı bir güce sahip olan sözel iknanın diğer öz-yeterlik kaynaklarıyla birlikte kullanıldığında etkisi artabilmektedir. Bununla birlikte olumlu sözel ikna bireyleri motive ederek onlara güç verirken; olumsuz sözel ikna bireylerin öz-yeterlik inançlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Kiser, 2008; Telef, 2011).

Fizyolojik Durum; bireylerin içinde bulunduğu duygusal ve fiziksel hali ifade eden, bireylerin yetkinlik algılarının oluşmasında etkili bir diğer kaynaktır. Bireyler, performans başarıları ya da başarısızlıkları ile fizyolojik durumları arasında bir ilişki kurma eğilimi göstermektedir. Kişinin kendisini fiziksel, ruhsal ve bilişsel olarak iyi ve sağlıklı hissetmesi; başarması gereken ya da kendisinden istenilen bir görevi tamamlama ihtimalini ve öz-yeterlik inancını artırmaktadır (Schunk ve Meece, 2006; Telef, 2011).

Özet olarak, bireyin yapabilirlikleri ve yeterliklerine ilişkin sahip olduğu inancı ifade eden öz-yeterlik kavramının, özellikle ergenlik döneminde şekillenen dinamik ve geliştirilebilir bir kavram olduğu ve yukarıda bahsi geçen dört temel kaynaktan beslenerek bireyin davranışları, düşünceleri ve duyguları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilmektedir.

2.3.4. Konuyla İlgili Yurtiçinde ve Yurtdışında Yapılmış Çalışmalar

Arslan ve Balkıs (2015), ergenlerin ebeveynlerinden algıladığı duygusal istismar ile problem davranışlar arasındaki ilişkide öz-yeterliğin ve psikolojik dayanıklılığın etkisini araştırdıkları çalışmalarında, algılanan duygusal istismar düzeyinin tüm bu değişkenleri doğrudan yordadığını bildirmiştir. Mevcut araştırmanın sonuçları, Hussain ve Munaf (2012)'ın duygusal istismar ile psikolojik sağlamlık arasındaki negatif ilişkiyi ortaya koyduğu çalışmayı destekler niteliktedir.

Kulaksızoğlu (2015), ebeveynleri tarafından duygusal istismara maruz bırakılan çocuk ve ergenlerin, akranlarına kıyasla daha düşük öz-yeterliğe ve benlik saygısına sahip olduklarını bildirmiştir.

Koçmarlar ve Akbağ (2016), ergenlerin ebeveynlerinden algıladıkları duygusal istismar davranışı ile duygusal, sosyal, akademik öz-yeterlik; öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismar davranışı ile sosyal ve akademik öz-yeterlik arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon olduğunu ortaya koymuştur. Ergenlerin

babalarından algıladıkları duygusal istismar davranışı ile duygusal öz-yeterlik inançları arasında; öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismar davranışı ile sosyal ve akademik öz-yeterlik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Ergenler tarafından algılanan duygusal istismarın cinsiyete ve babalarının eğitim seviyelerine göre farklılık gösterdiği anlaşılmıştır. Ergenlerin ebeveynlerinden ve öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismarın cinsiyete göre farklılık gösterdiği ve erkeklerde kızlara nazaran daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, babaları yükseköğrenim düzeyine sahip ergenlerin algıladıkları duygusal istismarın, babaları ortaokul mezunu olan ergenlere nazaran daha düşük seviyede olduğu rapor edilmiştir. Benzer şekilde Kim ve Cicchetti (2003); ebeveynleri ya da çevreleri tarafından ihmal ve istismara maruz kalan ergenlerin öz-yeterliklerinin, ihmal ve istismara maruz kalmayan ergenlere göre daha düşük olduğunu ve uyumlu davranışlar geliştirmekte daha fazla güçlük çektiklerini ortaya koymuştur.

Toplu (2017), fiziksel istismara maruz kalan ergenlerin psikolojik sağlamlıkları ve empatik davranış eğilimleri ile öz-yeterlik düzeyleri arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon olduğunu bildirmiştir.

Küçük (2019), çocukluk çağı travması deneyimi ile olumlu-olumsuz duygular, psikolojik adaptasyon, psikolojik dayanıklılık ve duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasının sonuçlarında; yüksek istismar puanına sahip grubun, düşük istismar puanına sahip gruba kıyasla daha yoğun hostile ve saldırgan tutum sergilediğini; kişiler arası ilişki kurmakta daha fazla güçlük çektiğini ve öz-yeterlik ile öz saygı düzeylerinin görece daha düşük olduğunu ortaya koymuştur.

Sert (2020), çocukluk çağı travmaları ile ergenlerin öz-yeterlik düzeyleri arasında negatif yönlü ve yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğunu; diğer bir ifade ile çocukluk çağı travmatik yaşam olaylarına daha fazla maruz kalan ergenlerin öz-yeterlik düzeylerinin, akranlarına kıyasla daha düşük olduğunu ortaya koymuştur.

Haj-Yahia, Hassan-Abbas, Malka ve Sokar (2019) yürüttükleri kesitsel çalışma ile çocukluk ve ergenlik döneminde aile içi şiddete maruz kalmak (ebeveyn fiziksel şiddeti

ve psikolojik saldırganlık deneyimlemek) ve aile içi şiddete tanıklık etmek (ebeveynler arası fiziksel şiddet ve psikolojik saldırganlığa tanık olmak) ile bunun genç yetişkinlikte yarattığı TSSB arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Ayrıca, bu ilişkide öz-yeterliğin aracı rolü de araştırılmıştır. Sonuçlar, çocukluk ve ergenlik dönemi esnasında ebeveyn şiddeti deneyimlemenin ve ebeveynler arası şiddete tanık olmanın, yüksek seviyedeki TSSB belirtileri ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda sonuçlar, öz-yeterlik ile TSSB arasında negatif bir ilişki olduğunu ve ebeveyn şiddeti deneyiminin daha düşük düzeyde öz-yeterlikle ilişkili olduğunu gösterirken, taraflar arası şiddete tanıklık ile öz-yeterlik arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Lamoureux vd. (2012) yürüttükleri, katılımcılarını genç kadınların oluşturduğu, oluşan boylamsal çalışmada çocukluk çağı cinsel istismarının, yetişkin-kişiler arası işlevsellik, psikolojik dayanıklılık kaynakları (benlik saygısı ve öz-yeterlik) ve stres tepkileri (depresyon ve TSSB) üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bu çalışmanın sonuçları; çocukluk çağı cinsel istismarının genç kadınların kişiler arası ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini, cinsel hastalık riskini artırdığını, onların kişisel dayanıklılık kaynaklarını (benlik saygısı ve öz-yeterlik gibi) ve psikolojik işlevselliklerini sarstığını ortaya koymuştur.

Cénat, Derivois, Hébert, Amédée ve Karray (2018) yaptıkları çalışmada sokak çocuklarının yaşadığı travmaları, zorluklarla başa çıkmak için kullandıkları baş etme ve psikolojik dayanıklılık stratejilerini incelemeyi amaçlamıştır. Ergenlik çağındaki sokak çocuklarından oluşan bir örneklem üzerinde TSSB, sosyal destek ve psikolojik dayanıklılığı değerlendiren öz bildirim ölçekleri kullanılmıştır. Sonuçlar; sokak çocuklarının ihmal, kötü muamele, psikolojik, fiziksel ve cinsel istismar gibi birden fazla travma deneyimlediğini göstermiştir. Buna rağmen, katılımcıların travmatik deneyimleriyle yüzleşmek için yüksek düzeyde öz-yeterlik sergiledikleri, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun “orta” ile “çok yüksek” puan arasında bir psikolojik dayanıklılık gösterdiği ve katılımcıların yaklaşık %85’inin klinik düzeyde TSSB puanı almadığı gösterilmiştir. Benzer şekilde Kırman ve Atak’ın (2020) çocukluk çağı travmalarının eylemlilik üzerindeki yordayıcı etkisini incelediği çalışmanın sonucu; çocukluk çağı travmalarının eylemlilik üzerinde orta düzeyde pozitif etkisi bulunduğunu

göstermiştir. Benzer sonuçlar ortaya koyan bu iki çalışmadaki durumun, bireylerde zorlu ve travmatik yaşam deneyimi sonrası meydana gelen pozitif değişimleri ifade eden travma sonrası büyüme kavramıyla açıklanabileceği düşünülmektedir (Akcan, 2018).

Mevcut çalışmalar özetle; geçmişte çocukluk çağı kötü muamelesine maruz kalmış olan ergenlerin daha düşük öz-yeterliğe ve benlik saygısına sahip olduklarını, kendilerini daha olumsuz terimlerle ifade ettiklerini, daha fazla yetersizlik hissettiklerini ve daha yoğun TSSB semptomları sergilediklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte literatür taraması sonucunda; spesifik olarak kötü muameleye maruz kalan ergenlerin öz-yeterlik düzeylerine etki eden faktörlerin değerlendirildiği çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu anlaşılmaktadır.

Bu sistematik derleme araştırması sonucunda elde edilen verilerin, kötü muameleye maruz kalan ergenlerin öz-yeterliklerini etkileyen faktörlere ilişkin yüksek kanıt sunacağı, ergenlerin öz-yeterliklerini artırmaya yönelik kanıta dayalı sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesine, ergenlik döneminde meydana gelebilecek kötü muamele risklerinin önlenmesine ve sorunların çözümlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. BÖLÜM

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırmada sistematik derleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın bu bölümünde; sistematik derleme metodolojisi, araştırmanın seçme ölçütleri, tarama stratejisi, tarama yılı, tarama yapılan veri tabanları, kalite değerlendirme yöntemi, verilerin ayrılması ve analizi, raporlama ve araştırmanın etik yönü ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1. SİSTEMATİK DERLEME

Araştırma yöntemleri arasında en güçlü kanıt kalitesine sahip olduğu kabul edilen sistematik derleme; spesifik bir soruna ya da soruya çözüm getirebilmek amacıyla benzer nitelikte araştırma sorusuna sahip tüm çalışmaların sonuçlarını, doğru ve güvenilir şekilde özetleyerek sentezleyen bir araştırma yöntemidir (Moher, Liberati, Tetzlaff, Altman ve Group, 2009). Sistematik derleme metodolojisinin kullanıldığı çalışmalar; genellikle daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulan alanların görünür kılınmasına, ilgili konudaki mevcut teorilerin eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesine ya da yeni teorilerin gelişmesine katkı sağlamaktadır (Deeks, Higgins, Altman ve Group, 2019; Salmond ve Cooper, 2017; Stevens, 2001). Bir tür bilimsel araştırma projesi olan sistematik derleme çalışmalarında uluslararası standardizasyonun sağlanabilmesi için çalışmaya başlamadan önce bir protokolün tanımlanması ve sürecin bu protokole uygun olarak yapılması, sistematik inceleme sürecinin önemli bir bileşenidir (Chandler, Higgins, Deeks, Davenport ve Clarke, 2019; Salmond ve Cooper, 2017). Bu bağlamda uluslararası literatür; sistematik inceleme alanında uzman bir ekip tarafından geliştirilen, 7 bölüm (başlık, özet, giriş, yöntem, sonuçlar, tartışma ve finansman) ve 27 maddeden oluşan bir kontrol listesi (Bkz. EK-1) ile çalışmaların seçim süreçlerini özetleyen 4 aşamalı bir akış diyagramını içeren (Bkz. Şekil 2.) Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses

(PRISMA) protokolünün kullanılmasını önermektedir (Moher, Liberati, Tetzlaff ve Altman, 2008; Liberati vd., 2009).¹

Sistemik derleme çalışmasının yukarıda belirtilen şekilde PRISMA protokolü referansında yürütülmesi; bütün sürecin araştırmacılar tarafından eksiksiz, şeffaf ve yazılı bir şekilde rapor edilmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca PRISMA protokolü; mevcut çalışmaların diğer araştırmacılar tarafından tekrarlanabilmesine ve kontrol edilebilmesine imkan tanıyarak, yüksek güvenilirliğe sahip kaliteli çalışmaların üretilmesini sağlamaktadır (Cheung ve Vijayakumar, 2016).

Sistemik derleme yönteminin kullanıldığı bir araştırma yedi adımda gerçekleştirilebilir. Bu aşamalar; işin tanımlanması, tarama yapılması, kanıt kalitesinin değerlendirilmesi, kanıtın özetlenmesi ve raporlanması, kanıtların tartışılması, sistemik derlemenin sunumu ve yayınlanması şeklinde sıralanmaktadır (Karaçam, 2013). Sistemik derleme çalışmasında belirlenen araştırma sorusu, katılımcıları (Population), müdahaleleri/maruziyetleri (Interventions), karşılaştırma gruplarını (Comparators), sonuçları (Outcomes) ve çalışma desenleri (Study designs) başlıklarından çalışma ile uyumlu olanlar eksiksiz olarak belirtmelidir. Araştırma sorusunu tanımlayan bu bileşenler ise "PICOS" şeklinde kısaltılmıştır (Chandler vd., 2019). Araştırma sorusuna uygun olarak seçilen anahtar kelimeler ile bir literatür tarama stratejisi oluşturulmalı ve literatür taraması uygun veri tabanları aracılığıyla detaylı bir şekilde yapılmalıdır (Stevens, 2001). Literatür taraması sonucunda ulaşılan bütün kaynaklar, çalışmanın dahil edilme ve hariç tutulma kriterlerine göre alanlarında uzman ve birbirlerinden bağımsız en az iki araştırmacı aracılığıyla sistemik olarak seçilmeli ve tasnif edilmelidir (Pedder, Sarri, Keeney, Nunes ve Dias, 2016). Son olarak uygun kalite değerlendirme araçları kullanılarak sistemik derlemeye dahil edilen çalışmaların bias (yanlılık) riski değerlendirilerek araştırma sorusuna yanıt oluşturabilecek veriler sentezlenmelidir. Bununla birlikte araştırmaların, dahil edilen çalışmaların yöntemsel kalitesiyle sınırlı olması ve dahil edilen çalışmalarda biasın rasyonel bir şekilde tespit edilmesindeki zorluk bu yöntemin bir dezavantajı olarak kabul edilmektedir (Deeks vd., 2019).

¹ <http://www.prisma-statement.org/documents/PRISMA%202009%20checklist.pdf>

Sistemik derleme metodolojisinin kullanıldığı bu araştırma, uluslararası literatürün önerdiği üzere PRISMA protokolü referansında yürütülmüştür.

3.2. DAHİL EDİLME VE HARİÇ TUTULMA KRİTERLERİ

Dahil edilme ve hariç tutulma kriterleri, araştırma sorusunun bileşenlerine uygun olarak belirlenmiştir. Veri tabanı, kötü muameleye maruz kalan ergenlerin öz-yeterlik düzeylerine etki eden faktörleri içeren çalışmalar için elektronik ortamda taranmıştır. Bu sistemik derleme araştırmasında, PRISMA protokolü takip edilmiştir (Bkz. EK-1 ve Şekil 2).

3.2.1. Araştırmaların Dahil Edilme Kriterleri

- Kötü muameleye maruz kalan 9-24 yaş arası ergenlerde öz-yeterliğe etki eden faktörlerin yer aldığı çalışmalar,
- Kötü muameleye maruz kalan erken, orta ve geç ergenlik dönemindeki bireyler,
- Ergenlerin öz-yeterlik düzeylerine dair verilerin rapor edildiği çalışmalar,
- 1 Ocak 2015 tarihinden 15 Kasım 2020 tarihine kadar tam metin erişiminin sağlandığı çalışmalar,
- Nicel araştırma metodolojisinin kullanıldığı çalışmalar,
- İngilizce dilinde yayınlanan çalışmalar, olarak belirlenmiştir.

3.2.2. Araştırmaların Hariç Tutulma Kriterleri

- Kötü muameleye maruz kalma riski bulunan (halihazırda kötü muamele deneyimi yaşamamış) ergenler,
- Nitel araştırma metodolojisinin kullanıldığı çalışmalar,
- Araştırma protokolleri, bildirimler, sistemik derleme ve meta-analiz çalışmaları, olarak belirlenmiştir.

3.3. TARAMA STRATEJİSİ

Literatür taraması üç aşamada yapılmıştır. İlk aşamada belirlenen anahtar kelimelerle PubMed, WoS ve Scopus elektronik veri tabanları taranarak ilgili çalışmaların anahtar kelimelerinde, başlıklarında ve özetlerinde yer alan bütün kelimeler tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında belirlenen anahtar kelimeler, Medical Subject Headings (MeSH)'e uygun İngilizce kelime ve kelime grupları seçilerek oluşturulmuştur (Bkz. Tablo 1). İkinci aşamada; sistematik derleme çalışmasının sorusuna göre belirlenen anahtar kelime ve kelime grupları seçilen bütün veri tabanlarında farklı tarama kalıpları oluşturularak taranmıştır (Bkz. Tablo 2). Üçüncü aşamada, önceki iki aşamada saptanamayan farklı çalışmaların tespit edilebilmesi için belirlenen çalışmaların kaynakçaları da incelenmiştir. Üç aşamada gerçekleştirilen taramalar EndNote X7 programı aracılığıyla kaydedilmiştir.

Tablo 1. Taramada Kullanılan Anahtar Kelimeler

PIOS	Dahil Edilme Kriterleri	Veri Çekme	MeSH
Katılımcılar (Patient/opulation)	9-24 yaş arası ergen bireyler	Yaş, cinsiyet	Adolescence, adolescent, child, childhood
Müdahale/Maruziyet (Intervention)	Kötü muamele maruziyeti	Kötü muamele tipi (ihmal, cinsel istismar, duygusal istismar fiziksel istismar)	Maltreatment, neglect, abuse, sexual abuse, emotional abuse, psychological abuse physical abuse, violence
Sonuçlar (Outcome)	Öz-yeterlik	Değerlendirme aracı (...)	Self-efficacy
Çalışma desenleri (Study type)	Nitel çalışmalar (randomize kontrollü, kontrollü, kesitsel, korelasyonel çalışmalar vd.)	Araştırma deseni	-

Tablo 2. Tarama Kalıpları

Veri Tabanı	Tarama Kalıbı	Çalışmalar (n)
PubMed	<p>Title and Abstract</p> <p>((adolescence[Title/Abstract]) OR (adolescent[Title/Abstract]) OR (child[Title/Abstract]) OR (childhood[Title/Abstract])) AND ((maltreatment[Title/Abstract]) OR (neglect[Title/Abstract]) OR (abuse[Title/Abstract]) OR (physical abuse[Title/Abstract]) OR (sexual abuse[Title/Abstract]) OR (emotional abuse[Title/Abstract]) OR (psychological abuse[Title/Abstract]) OR (violence[Title/Abstract])) AND ((self-efficacy[Title/Abstract]))</p>	136
WoS	<p>Topic (TS)</p> <p>(title, abstract, author keywords, and Keywords Plus)</p> <p>1. TS=(adolescence or adolescent* or child* or childhood)</p> <p>2. TS=(maltreatment or neglect or abuse or "physical abuse" or "sexual abuse" or "emotional abuse" or "psychological abuse" or violence)</p> <p>3. TS=(self-efficacy)</p> <p>Search: #1 AND #2 AND #3</p>	465
Scopus	<p>TITLE-ABS</p> <p>(adolescence OR adolescent OR child OR childhood) AND TITLE-ABS(maltreatment OR neglect OR abuse OR "physical abuse" OR "sexual abuse" OR "emotional abuse" OR "psychological abuse" OR violence) AND TITLE-ABS(self-efficacy)</p>	219
Tarama Tarihi	1 Ocak 2015-15 Kasım 2020	

3.4. TARAMA YILI

Bu sistematik derleme çalışmasına 2015-2020 yılları arasında yapılmış çalışmalar dahil edilmiştir. Araştırma sorusu doğrultusunda belirlenen anahtar kelimelerin detaylı taraması 01 Ekim 2020 ile 15 Kasım 2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın literatür taraması 15 Kasım 2020 tarihinde sonlandırılmıştır.

3.5. TARAMA YAPILAN VERİ TABANLARI

Bu sistematik derleme araştırmasının literatür taramasında PubMed, WoS ve Scopus elektronik veri tabanları kullanılmıştır.

3.6. ÇALIŞMALARIN TANIMLANMASI VE AYRILMASI

Literatür taraması, veri tabanlarına uygun olarak belirlenen tarama kalıpları kullanılarak bağımsız iki araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş ve görüş birliğine varıldıktan sonra tekrar eden çalışmalar EndNote X7 programı aracılığıyla elenmiştir. Kalan çalışmalar sırasıyla başlık ve özetten bir elemeye daha tabi tutularak kalan çalışmaların tam metin halleri indirilmiş ve incelenmiştir. Bu çalışmalardan dahil edilme ve hariç tutulma kriterlerine uygun olan çalışmalar ise sistematik derleme araştırmamıza alınmıştır. Tarama süreci PRISMA akış diyagramında (Bkz. Şekil 2) verilmiştir.

3.7. VERİLERİN ÇEKİLMESİ

Kullanılan veri çekme aracı araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Araştırmaya dahil edilen çalışmalar; yayımlandıkları yıla, ülkeye, amaçlarına, desenlerine, örneklem hacimlerine, örneklemin özelliklerine, örneklemin maruz kaldığı kötü muamele türüne, ölçüm araçlarına ve sonuçlarına göre kod cetveline yerleştirilmiştir.

3.8. ÇALIŞMALARIN KALİTESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

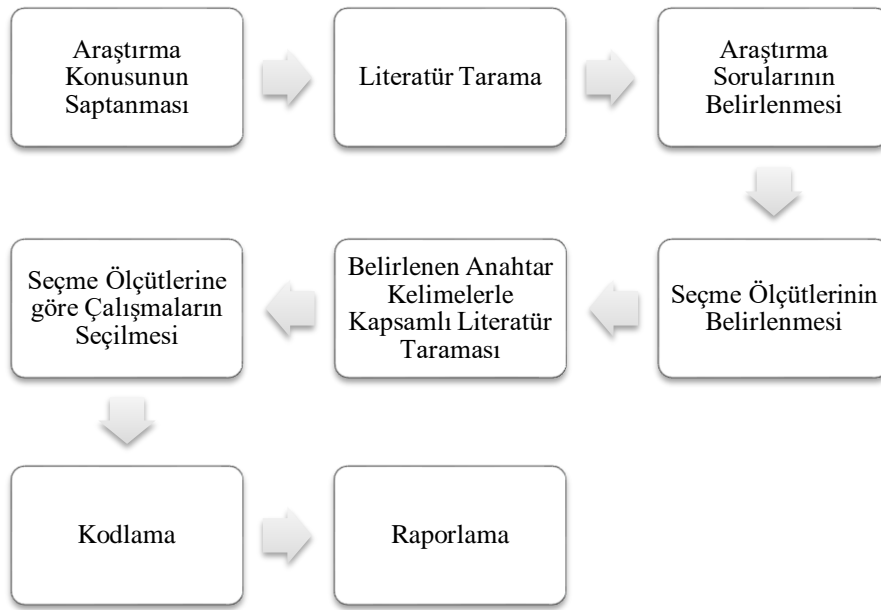
Dahil edilen çalışmaların metodolojik kalite değerlendirmesi, çalışmaların desenine uygun olarak Joanna Briggs Institute (JBI) tarafından bildirilen kontrol listeleri ile yapılmaktadır. Bu kontrol listelerinde yer alan her bir madde “evet, hayır, belirsiz ve uygulanamaz” şeklinde ifade edilmektedir (Karaçam, 2013). Bununla beraber çalışmaların kalitesi araştırmamızda bir hariç tutma kriteri olarak kabul edilmemiştir.

3.9. VERİLERİN ANALİZİ

Nicel ve/veya nitel araştırma metodolojisinin kullanıldığı çalışmaları analiz etmek için kullanılan anlatı sentezi/öyküsel anlatı yöntemi genellikle sistematik derlemeye dahil edilen çalışma bulguları meta-analiz için yeteri kadar benzerlik göstermediğinde tercih edilmektedir (Snilstveit, Oliver ve Vojtkova, 2012). Araştırmamız kapsamında incelenen çalışmaların desenleri, veri toplama yöntemleri, ele aldıkları kötü muamele türleri ve öz-yeterlik ölçüm araçları farklılık gösterdiği için bu yöntem tercih edilmiştir.

3.10. RAPORLAMA

Sistematik derleme çalışmaları bir bilimsel araştırma projesidir ve araştırmaya başlamadan önce tanımlanmış bir protokole bağlı olarak yapılmalıdır. Uluslararası alan yazınında, meta-analiz ve sistematik derleme çalışmalarının yöntemsel standardizasyonunun sağlanabilmesi için PRISMA protokolüne uygun olarak gerçekleştirilmesi tavsiye edilmektedir (Karaçam, 2013; Page ve Moher, 2017). PRISMA, derleme çalışması yapan araştırmacıların rapor sunumlarını geliştirebilmeleri, araştırmalarının yöntemsel yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri ve benzer çalışmalara eleştirel bir perspektif ile yaklaşabilmeleri hususunda onlara referans olan 27 maddelik bir kılavuzdur (Karaçam, 2013; Moher vd., 2009). Aşağıda bu sistematik derleme araştırmasının uygulama aşamalarına yer verilmiştir (Bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Sistematik Derleme Araştırmasının Uygulama Aşamaları

3.11. ARAŞTIRMANIN ETİK BOYUTU

“Kötü Muameleye Maruz Kalan Ergenlerde Öz-yeterlik Çalışmaları: Bir Sistematik Derleme” isimli araştırma, metodolojisi gereği “Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Etik Komisyon Muafiyeti Formu” doldurularak bölüme teslim edilmiş ve kabul görmüştür.

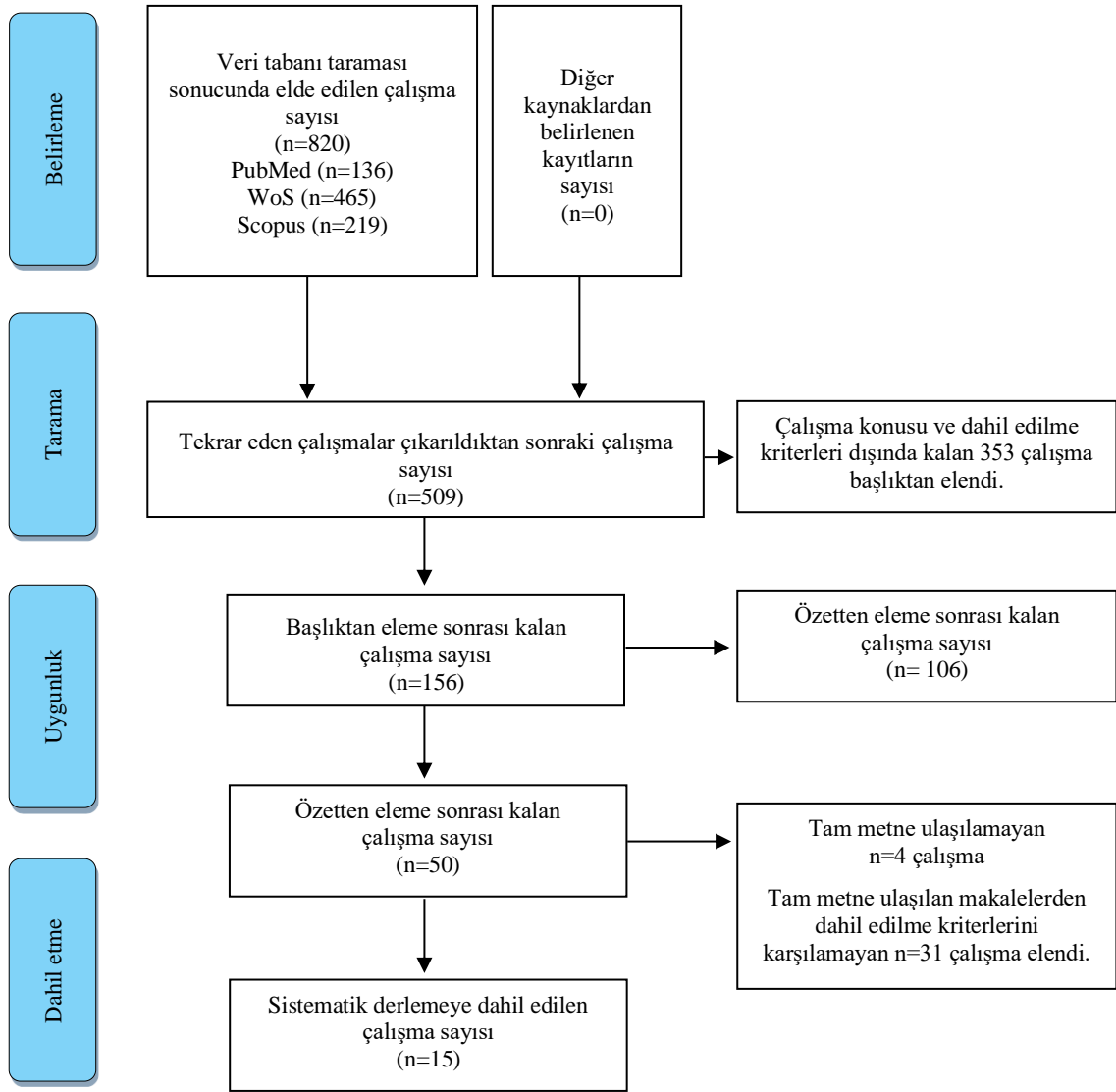
Bu araştırma için ek bir finansal destek alınmamıştır.

4. BÖLÜM

BULGULAR

Kötü muameleye maruz kalan ergenlerde öz-yeterliğe etki eden faktörlerin ele alındığı çalışmalara ulaşabilmek amacıyla PubMed, WoS ve Scopus elektronik veri tabanları kullanılmıştır. Araştırma problemi doğrultusunda MeSH'e uygun İngilizce kelime ve kelime grupları (adolescence, maltreatment, abuse, neglect, sexual abuse, emotional abuse, physical abuse, psychological abuse, violence ve self-efficacy) arasında çeşitli kombinasyonlar oluşturularak 2015 ile 2020 yılları arası taranmıştır. Literatür taraması sonucunda elde edilen çalışmalar (n=820) öncelikle başlıklarına ve özetlerine göre tasnif edilerek EndNote X7 programına kaydedilmiştir. Daha sonra yine aynı program aracılığıyla tekrar eden çalışmalar (n=311) elenmiştir. Elde edilen 509 çalışma dahil edilme kriterlerine uygun olarak sırasıyla başlık (n=353) ve özet taraması (n=106) neticesinde elenmiş olup geriye kalan çalışmaların tam metinleri (n=50) indirilmiş ve incelenmiştir. Seçme kriterleri (dahil edilme ve hariç tutulma) dışında kalan çalışmalar (n=31) ve tam metinlerine ulaşamayan (n=4) çalışmalar elenmiştir. Tam metinler üzerinde yapılan inceleme sonucunda; geçmişte kötü muameleye maruz kalmış olan ergenlerde öz-yeterliğe etki eden faktörlerle ilgili sonuç bildiren toplam 15 çalışma analize alınmıştır. Çalışmaların seçim sürecini gösteren PRISMA akış diyagramına, Şekil 2'de yer verilmiştir.

Bu sistematik derleme araştırmasına dahil edilen çalışmalardan (n=15) elde edilen bulgular; “araştırmaların genel özellikleri”, “katılımcıların genel özellikleri” ve “kötü muameleye maruz kalan ergenlerde öz-yeterliğe etki eden faktörler” olmak üzere üç başlık altında analiz edilmiştir.

Şekil 2. PRISMA Akış Diyagramı

4.1. ARAŞTIRMALARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Sistematiik derlemeye dahil edilen 15 çalışmadan 14'ü korelasyonel, 1 tanesi ise girişimseldir. İncelenen çalışmaların 9'unda verilerin 2001 ve 2017 yılları arasında toplandığı rapor edilirken; 8 tanesinde veri toplama zamanına ilişkin veriye rastlanmamıştır. Araştırmaların tamamı 2015-2020 yılları arasında yayınlanmıştır. 2015 (n=2), 2016 (n=2) ve 2017 (n=2) yıllarında eşit sayıda çalışmanın bulunduğu; çalışmaların 2018 yılı (n=4) ve 2019 yılında (n=4) yoğunlaştığı; en az çalışmanın ise 2020 yılında (n=1) yayınlandığı saptanmıştır.

Araştırmaların 11'i kesitsel, 3'ü boylamsal, 1'i randomize kontrollü araştırma desenine sahiptir.

Çalışmalar; Kuzey Amerika Kıtası (7), Güney Amerika Kıtası (1), Avrupa Kıtası (2), Afrika Kıtası (3) ve Asya Kıtası (2) olmak üzere 5 farklı kıtadaki; Amerika Birleşik Devletleri (6), Kanada (1), şili (1), Polonya (2), Gana (1), Kenya (1), Güney Afrika (1), Çin (1), İran (1) 9 farklı ülkede yapılmıştır.

Rapor edilen kötü muamele türlerine göre değerlendirildiğinde; çalışmaların %73,3'ünde fiziksel istismarın, %66,6'sında cinsel istismarın, %40'ında duygusal/psikolojik istismarın ve %20'sinde ihmalin ele alındığı görölmektedir. Araştırmaların %40'ı tek tip kötü muamele türüne; %60'ı ise birden fazla kötü muamele türüne ait verileri analiz etmiştir (Bkz. Tablo 3).

Çalışmalarda yer alan veriler, farklı ölçüm araçları kullanılarak elde edilmiştir. İncelenen çalışmaların 11 tanesinde katılımcıların genel öz-yeterlik düzeyleri ölçölürken, 4 tanesinde; içmeyi reddetme öz-yeterliği (Klanecky, Woolman ve Becker, 2015), cinsel durum öz-yeterliği (Miller, Smith, Coffman, Mathews ve Wegner, 2016; Vaillancourt-Morel, Bergeron, Blais ve Hébert, 2019) ve öfke öz-yeterliği (Sterzing vd., 2020) olmak üzere öz-yeterliğin tek bir boyutu değerlendirilmiştir. Farina vd. (2018) ise katılımcıların genel öz-yeterlik düzeylerinin ölçölmesinin yanı sıra öz-yeterliğin akademik, sosyal ve duygusal alt boyutlarını karşılaştırmıştır (Bkz. Tablo 3 ve Tablo 5).

Tablo 3. Araştırmaların Genel Özellikleri

Araştırmaların yayınlandıkları yıl	Sayı (n)	Yüzde (%)
2015	2	13,3
2016	2	13,3
2017	2	13,3
2018	4	26,6
2019	4	26,6
2020	1	6,6
Toplam	15	100
Araştırmanın deseni	Sayı (n)	Yüzde (%)
Kesitsel	11	73,3
Boylamsal	3	20
Randomize kontrol	1	6,6
Toplam	15	100
Araştırmanın yapıldığı kıta ve ülke	Sayı (n)	Yüzde (%)
Kuzey Amerika Kıtası	7	46,6
Amerika Birleşik Devleti (n=6)		
Kanada (n=1)		
Güney Amerika Kıtası	1	6,6
Şili (n=1)		
Avrupa Kıtası	2	13,3
Polonya (n=2)		
Afrika Kıtası	3	20
Gana (n=1)		
Kenya (n=1)		
Güney Afrika (n=1)	2	13,3
Asya Kıtası		
Çin (n=1)		
İran (n=1)	1	6,6
Toplam		
Rapor edilen kötü muamele türü	Sayı (n)	Yüzde (%)
Fiziksel istismar	11	73,3
Cinsel istismar	10	66,6
Duygusal / Psikolojik istismar	6	40,0
İhmal (fiziksel/duygusal)	3	20,0

4.2. KATILIMCILARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

İncelenen 15 araştırmada toplam 10.312 ergene ilişkin veri bulunmaktadır. Araştırmaların örneklem hacminin en az 40 (Farina vd., 2018), en fazla 4.125 (Baiocchi vd., 2019) olduğu saptanmıştır. Sistematik derlemeye dahil edilen ergenler 9-24 yaş aralığındadır.

Araştırmaların 1 tanesine yalnızca erkekler, 3 tanesine yalnızca kadınlar, 11 tanesine ise kadın ve erkekler birlikte dahil edilmiştir. Katılımcıların önemli bir bölümünü farklı türde kötü muameleye maruz kalan ve aile ortamında yaşamayan ergenler oluşturmuştur (n= 1.788). Diğer katılımcılar ise; genel öğrenci popülasyonundaki ergenlerden (n= 8.524) seçilmiş olup geçmişte çocukluk çağı kötü muamelesine maruz kalan alt gruplar analize dahil edilmiştir. Katılımcıların %75,4'ü kadınlardan (n=7.783); %24,4'ü erkeklerden (n=2.523) oluşmaktadır. Katılımcıların %0,05'i (n=6) cinsiyet bildirmemiştir (Bkz. Tablo 4 ve Tablo 5).

Tablo 4. Katılımcıların Genel Özellikleri

Özellikli gruplar	Örneklem hacmi (n)	Yaş aralığı/ortalaması	Cinsiyet (n)	
			Kadın	Erkek
Kötü muamele geçmişi bulunan çocuk refah sistemine dahil ergenler (Valdez vd., 2015).	406	17-19 / 16,9	228	178
Kötü muamele geçmişi bulunan koruma altındaki ergenler (Day ve Kearney, 2016).	70	9-17 / 13±2,5	35	29
Aile içi fiziksel ve duygusal istismara maruz kalan ergenler (D. Rode ve M. Rode, 2017).	90	11-14	53	37
Fiziksel istismara maruz kalan ergenler (Farina vd., 2018).	40	9-12	-	40
Cinsel istismara maruz kalan ergenler (Guerra vd., 2018).	106	12-17 / 14,25±1,7	106	-
Evsiz ergenler (Kim vd., 2018).	600	18-24 / 20,05 ± 1,61	216	384
Aile içi fiziksel istismara maruz kalan ergenler (Rode vd., 2019).	90	11-14 / 12,67±2,73	53	37
Evsiz ergenler (Tyler vd., 2019).	150	16-22 / 19,41±1,61	78	72
Kötü muamele geçmişi bulunan koruma altındaki ergenler (Sterzing vd., 2020).	236	12 -19 / 14,9±1,5	236	-
Öğrenci olan ergenler	Örneklem hacmi (n)	Yaş aralığı/ortalaması	Cinsiyet (n)	
Üniversite öğrencisi ergenler (Klanecky vd., 2015).	200	19,45±1,62	124	76
Ortaöğretim öğrencisi ergenler (Miller vd., 2016).	2893	12-18 / 13,8	1591	1302
Üniversite öğrencisi ergenler (Adjorlolo vd., 2017).	300	20±2,7	206	94
Üniversite öğrencisi ergenler (Hong vd., 2018).	267	19,77±2,29	183	84
Ortaöğretim öğrencisi (6. sınıf) ergenler (Baiocchi vd., 2019).	4125	10-14 / 11,7	4125	-
Lise öğrencisi ergenler (Vaillancourt-Morel vd., 2019).	739	14-18 / 15,27±0,97	549	190

Tablo 5. Araştırmaların Detaylarını Gösteren Kod Cetveli

İlk Yazar (yıl) / Ülke	Amaç	Veri Toplama Yılı	Çalışma Deseni	Örneklem Hacmi ve Özellikleri	Yaş Aralığı/ Ortalaması (SD)	Ölçüm Araçları
1. Klanecky vd., (2015) / ABD	Çalışma, üniversite öğrencilerinin alkol problemi üzerinde; öz-yeterlik, duygu düzenleme ve çocukluk çağı cinsel istismarının üç yönlü etkileşimini inceledi.	--	Kesitse 1	Lisans öğrencisi ergenler (n=200) Cinsiyete göre; Kadın (%62) Erkek (%38) Etnik kökene göre; Avrupa Amerikalı (%72,2) Asya Amerikalı (%11,3) Hispanik (%5,2) Afro-Amerikan (%4,1) Diğer (%7) Sınıf düzeyine göre; Üniversite 1. ve 2. Sınıf öğrencisi (%77) Diğer sınıflar (%23)	19,45±1,62	-Demographic Survey (Demografik anket) -Alcohol Use Disorders Identification Test (Alkol kullanım bozuklukları tanımlama testi) -Difficulties in Emotion Regulation Scale (Duygu düzenleme güçlüğü ölçeği) -Drinking Refusal Self-Efficacy Questionnaire Revised (İçmeyi reddetme öz-yeterlik anketi) -Early Trauma Inventory (Erken travma envanteri) -PTSD Checklist –Civilian (TSSB kontrol listesi öz-bildirim aracı)
2. Valdez vd., (2015) / ABD	Çalışma, kötü muamele geçmişi bulunan ve koruyucu aile hizmetinden çıkmaya hazırlanan ergenlerin depresyon şiddeti ile pozitif değişimin bileşenleri (öz-yeterlik ve başkalarına gösterilen şefkat) arasındaki ilişkiyi inceledi.	2001-2003	Boylamsal	Kötü muamele geçmişi bulunan ve koruyucu aile hizmetinden çıkmaya hazırlanan çocuk refah sistemindeki ergenler (n=406) Cinsiyete göre; Kadın %57 Erkek %43 Etnik kökene göre; Kafkas (%44) Afro-Amerikan (%50) Kızılderili (%0,7) Latin (%1) Melez (%3,4) Diğer (%0,5)	17-19 / 16,9	-Childhood Trauma Questionnaire (Çocukluk travması anketi) -Perceived Benefits Scales (Algılanan fayda ölçeği) -Enhanced Self-Efficacy Subscale (Gelişmiş öz-yeterlik alt ölçeği) -Depression-Arkansas Scale (Arkansas depresyon ölçeği)
3. Day ve Kearney (2016) / ABD	Çalışma, travma sonrası semptomları olan kötü muameleyle maruz kalmış ergenlerin etnik açıdan farklı bir örneğinde çeşitli dayanıklılık değişkenlerini (ustalık duygusu, ilişki duygusu, duygusal tepkisellik) inceledi. Bu çalışmada	--	Kesitse 1	Maruz kaldıkları kötü muamele nedeniyle evden uzaklaştırılarak Çocuk ve Aile Hizmetleri Departmanı tarafından koruma altına alınan ergenler (n=70). Cinsiyete göre; Kadın (%50,7) Erkek (%40,8)	9-17 / 13±2,5	-Children's PTSD Inventory (Çocuklar için TSSB envanteri) -Resiliency Scales for Children and Adolescents (Çocuklar ve ergenler için dayanıklılık ölçeği)

	öz-yeterlik, ustalık duygusunun bir alt bileşeni olarak incelendi.			Bilinmeyen (%8,5) Etnik kökene göre; Avrupa Amerikalı (%29,6) Afro-Amerikan (%16,9) Hispanik (%16,9) Çok ırklı (%12,7) Asya Amerikalı (%2,8) İrki bilinmeyen (%21,1)		
4. Miller vd., (2016) / Güney Afrika	Çalışma, ergenlerde cinsel durumlar karşısında yüksek cinsel öz-yeterliliğe sahip olmanın penetrasyon içeren cinsel istismara maruz kalma riskini azaltıp azaltamayacağını inceledi.	2004-2006	Boylamsal	Güney Afrika'daki beş ayrı okuldan birinde eğitim gören, düşük geliri ve etnik çeşitliliğe sahip ergenler (n=2893) Cinsiyete göre; Kadın (%55) Erkek (%45)	12-18 / 13,8	-Forced Sex Questionnaire (Zorla seks anketi) -History of Forced Sex Questionnaire (Zorla seks geçmişi anketi) -Sexual situation self-efficacy (Cinsel öz-yeterlik ölçeği)
5. Adjorlolo vd., (2017) / Gana	Çalışma; katılımcıların cinsiyeti, bakım veren kişi, hane halkı büyüklüğü (kardeş sayısı vd.), yaşanılan bölge (kent, kırsal vd.) faktörlerinin, çocukluk çağı istismarı üzerindeki etkisini ve kötü muamelenin psikolojik işlevsellik (öz-yeterlik, yaşam doyumu ve depresyon) üzerindeki etkisini inceledi.	2014	Kesitsel	Üniversite öğrencisi ergenler (n=300) Cinsiyete göre; Kadın (%69) Erkek (%31) Birlikte yaşadığı bakım verenlere göre; Her iki biyolojik ebeveynle birlikte yaşayan (%69) Sadece anne ile yaşayan (%16) Sadece baba ile yaşayan (%10) Diğer akrabalarla yaşayan (%5) Aynı hanedeki kardeşlerin sayısına göre; 0-2 kardeş bildiren (%30) 3-5 kardeş bildiren (%48) 6-8 kardeş bildiren (%11) 9 ve üzeri kardeş bildiren (%11) Yaşanılan bölgeye göre; Kentsel alanda yaşayan (%76) Kırsal alanda yaşayan (%24)	20±2,7	-Childhood Trauma Questionnaire (Çocukluk travması anketi) -General Self-Efficacy Scale (Genel öz-yeterlik ölçeği) -Beck's Depression Inventory-II (Beck depresyon ölçeği) -Satisfaction with Life Scale (Yaşam doyumu ölçeği)

6. D. Rode ve M. Rode (2017) / Polonya	Çalışma; aile içi şiddete (fiziksel istismar ve duygusal istismar) doğrudan maruz kalan ergenler, ebeveynleri arasında gerçekleşen aile içi şiddete tanık olan ergenler ve istismarcı olmayan ailede yetişen ergenlerin öz-yeterlik, kaygı, öfke ve stresle baş etme stratejilerini karşılaştırdı.	2015	Kesitse 1	Katılımcılar (n=90) üç ayrı gruba eşit olarak ayrıldı: 1.grup: Ebeveynleri tarafından fiziksel ve duygusal istismara maruz kalan ergenler (n=30) Kadın (%66,7) Erkek (%33,3) 2.grup: Ebeveynleri arasındaki şiddete tanık olan ergenler (n=30) Kadın %60 Erkek %40 3.grup: Karşılaştırma grubu (n=30) Kadın (%50) Erkek (%50)	11-14	-“How Are You Doing?” Scale -Anger Expression Scale (Öfke ifade ölçeği) -State-Trait Anxiety Inventory for Children (Çocuklar için durumluk kaygı envanteri) -Personal Competence Scale (Kişisel yeterlik ölçeği)
7. Farina vd., (2018) / İran	Çalışma, travma odaklı bilişsel davranışsal terapinin fiziksel istismara maruz kalan ergenlerin öz-yeterlikleri üzerindeki etkisini değerlendirdi.	2016-2017	Rando mize kontrol çalışma	Fiziksel istismara maruz kalan erkek ergenler (n=40). Müdahale: 20 Kontrol: 20	9-12	-Muris Self-Efficacy Questionnaire (Muris öz-yeterlik anketi) -Child Abuse Questionnaire (Çocuk istismar anketi)
8. Guerra vd., (2018) / Şili	Çalışma, cinsel istismara maruz kalan ergen grubunda; cinsel istismar karakteristikleri (sıklık, şiddet, saldırganla ilişki ve cinsel istismarın türü) ve bilişsel davranışsal faktörler (öz-yeterlik, aktif başa çıkma ve algılanan aile desteği) ile içselleştirme semptomları (anksiyete, depresyon, TSSB) arasındaki ilişkiyi inceledi.	--	Kesitse 1	Cinsel istismara maruz kalan kadın ergenler (n=106) Cinsel istismar eylem biçimlerine göre; Cinsel penetrasyon (%37,7) Cinsel penetrasyon içermeyen cinsel istismar (%62,3) Cinsel istismar failinin ergen ile yakınlığına göre; Akraba (%67,9) Aile dışından tanıdık kimse (%27,4) Yabancı (%4,7) Travma maruziyeti; Birden fazla kez travmaya maruz kalma (%74,5)	12-17 /14,25±1,7	-Questionnaire About the History of the Victimization of Adolescents (Ergenlerin istismar geçmişi ile ilgili anket) -Multidimensional Scale of Perceived Social Support (Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği) -Generalized Self-Efficacy Scale (Genel öz-yeterlik ölçeği) -Adaptation of the Youth Coping Scale (Gençlerde başa çıkma ölçeği) -Child PTSD Symptoms Scale (Çocuklarda TSSB semptom ölçeği) -Depression Self-Rating Scale (Depresyon ölçeği) -State Anxiety Subscale of the State-trait Anxiety Inventory (Durumluk sürekli kaygı envanteri)

9. Hong vd., (2018) / Çin	Çalışma ilk olarak; çocukluk çağı kötü muamelesi ile algılanan stres arasındaki ilişkide duygu düzenleme stratejilerinin aracılık rolünü inceledi; ikinci olarak çocukluk çağı kötü muamelesi ile algılanan stres arasında duygu düzenlemenin aracı rolünü test eden arabuluculuk modelinde öz-yeterliğin moderatör etkisini inceledi. Bu çalışmada incelenen tüm ilişki kalıpları, cinsiyete özgü olarak analiz edildi.	--	Kesitse 1	Üniversite öğrencisi ergenler (n=267) Cinsiyete göre; Kadın (%68,5) Erkek (%31,5) Etnik kökene göre; Beyaz (%43) Asya Amerikalı (%31,7) Hispanik (%8,7) Afro-Amerikan (%7,5) Diğer (%9,1) Sosyodemografik özelliklere göre; Orta sınıf aileye mensup (%91,6) Diğer (%8,4)	19,77±2,29	-Parent-Child Conflict Tactics Scales (Çocuk-ebeveyn çatışma taktikleri ölçeği) -Parental Bonding Instrument / Parental Emotional Neglect (Ebeveyn bağlanma ölçeği ile ebeveyn duygusal ihmali alt boyutu) -Emotion Regulation Questionnaire -Emotion Regulation Self-efficacy (Duygu düzenleme anketinden türetilen toplam öz-yeterlik puanı) -The 10-item Resilience scale (Dayanıklılık ölçeği) -The 10-item Perceived Stress Scale (Algılanan stres ölçeği)
10. Kim vd., (2018) / ABD	Çalışma; evsiz ergenlerde çocukluk çağı istismarı, evsizlik sürecindeki özellikleri (süre ve geçicilik) ve kişisel dayanıklılık faktörlerinin (öz-yeterlik ve sosyal bağlılık) travma ve TSSB ile ilişkisini inceledi.	2010-2011	Kesitse 1	Evsiz ergenler (n=600)	18-24 / 20,05 ± 1,61	-Mini-International Neuropsychiatric Interview (Uluslararası nöropsikiyatrik görüşme) -Childhood Trauma Questionnaire (Çocukluk travması anketi) -Traumatic Life Events Questionnaire (Travmatik yaşam olayları anketi) -Client Evaluation of Self and Treatment Scale (Kişinin kendini ve tedaviyi değerlendirme ölçeği) -Social Connectedness Scale (Sosyal bağlılık ölçeği)
11. Baiocchi vd., (2019) / Kenya	Çalışma, Kenya'da gayri resmi yerleşim yerlerinde yaşayan altıncı sınıf öğrencisi kadın ergenlerde cinsiyete dayalı şiddet olaylarını ve cinsel istismarla ilişkili faktörleri inceledi.	2016	Kesitse 1	6. sınıf eğitimine devam eden kadın ergenler (n=4125)	10-14 / 11,7	-Self-Efficacy Questionnaire for Children (Çocuklar için öz-yeterlik anketi) -Kenya Violence Against Children Survey -Stepping Stones Survey

12. Rode vd., (2019) / Polonya	Çalışma, ebeveynler arası şiddete tanık olan ergenler ile doğrudan aile içi şiddete maruz kalan ergenlerin psikolojik, sosyal ve davranışsal işlevi oluşturan değişkenler açısından benzer ve farklı sonuçlarını inceledi. Ayrıca bu çalışmada, ergenlerin stresle başa çıkma becerileri ve öz-yeterlik düzeyleri incelendi.	--	Kesitse 1	Katılımcılar (n=90) üç ayrı gruba eşit olarak ayrıldı: 1.grup: Ebeveynleri tarafından fiziksel istismara maruz kalmaları sebebiyle bölge mahkemesi tarafından Aile Teşhis ve Danışma Merkezlerine sevk edilen ergenler (n=30) 2.grup: Ebeveynleri arasındaki cinsel, duygusal ve fiziksel şiddete tanık olmaları sebebiyle bölge mahkemesi tarafından Aile Teşhis ve Danışma Merkezlerine sevk edilen ergenler (n=30) 3.grup: Karşılaştırma grubu (n=30)	11-14 / 12,67±2,73	-Victimization Questionnaire (Mağduriyet anketi) -State-Trait Anxiety Inventory for Children (Çocuklar için durumluk kaygı envanteri) -How you Cope Scale (Başa çıkma ölçeği) -Anger Expression Scale (Öfke ifade ölçeği) -Personal Competence Scale (Kişisel yeterlik ölçeği)
13. Tyler vd., (2019) / ABD	Çalışma; öz-yeterlik, benlik saygısı, sosyal destek ve kişinin temel ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinin, evsiz ergenlerin sokakta fiziksel şiddete maruz kalma riski karşındaki koruyucu rolünü inceledi.	2014-2015	Kesitse 1	Evsiz ergenler (n=150) Cinsiyete göre; Kadın (%52) Erkek (%48)	16-22 / 19,41±1,61	-Conflict Tactics Scale (Çatışmaların çözümüne yaklaşım ölçeği) -General Self-Efficacy Scale (Genel öz-yeterlik ölçeği) -Obtaining Basic Necessities Questionnaire (Temel ihtiyaçları karşılama anketi) -Rosenberg Self-Esteem Scale (Rosenberg benlik saygısı ölçeği) -Social Provisions Scale (Sosyal hükümler ölçeği)
14. Vaillancourt-Morel vd., (2019) / Kanada	Çalışma ilk olarak ergenlerin cinsel öz-yeterliklerini etkileyebilecek faktörleri saptamak için ergenlerin maruz kaldığı cinsel istismar şiddeti ile cinsel öz-yeterlik arasındaki ilişkiyi; ikinci olarak, ergenlerin maruz kaldığı cinsel istismar şiddeti ile cinsel öz-yeterlik arasındaki ilişkide kendini susturma ve bölünmüş benlik düzeylerinin aracı rolünü inceledi.	2011-2013	Boylamsal	Quebec'te yaşayan lise öğrencileri (n=739) Cinsiyete göre; Kadın (%74,3) Erkek (%25,7) Sınıf düzeyine göre; 10. sınıf (%34,5) 11. sınıf (35,7) 12. sınıf (29,8) Katılımcıların %82,8'i ebeveynlerinin etnik kökeninin Quebecer / Kanada olduğunu; %91,6'sı evde konuşulan ana dilin Fransızca olduğunu; %81,1'i annelerinin, %84,7'si ise babalarının bir işte çalışmakta olduğunu bildirdi.	14-18 / 15,27±0,97	-Sociodemographic Survey (Sosyodemografik anket) -Child Sexual Abuse Questionnaire (Çocuk cinsel istismar şiddeti anketi) -Silencing the Self Scale (Kendini susturma ölçeği) -Sexual Self-Efficacy Scale (Cinsel öz-yeterlik ölçeği)

<p>15. Sterzing vd., (2020) / ABD</p>	<p>Çalışma aşağıda belirtilen üç amaç doğrultusunda yapıldı:</p> <p>a) Fiziksel, fiziksel olmayan ve ilişkisel, zorbalık ve mağduriyet türlerine ilişkin sıklık tahminlerini oluşturmak</p> <p>b) Zorbalığa dahil olma rollerinin (sadece zorba, sadece mağdur, zorba-mağdur ve katılmamış) sıklığını belirlemek</p> <p>c) Zorbalığa dahil olma rolleriyle ilişkili koruyucu faktörleri ve risk faktörlerini belirlemek.</p>	<p>--</p>	<p>Kesitse 1</p>	<p>Çocuk koruma hizmetleri tarafından resmi olarak araştırılan veya doğrulanan bir kötü muamele öyküsü bulunan kadın ergenler (n=236)</p> <p>Etnik kökene göre; Afro-Amerikan (%51,7) Kafkas (%24,6) Amerikan Kızılderili (%1,7) Hispanik (%1,3) Asya Amerikalı (%0,4) İki / çok ırklı (%18,6) Diğer (%1,7)</p> <p>Zorbalık kurban gruplarına göre; Yalnızca zorba (%6,4; n=15) Yalnızca mağdur(%20,3; n=48) Zorba-mağdur (%44,1; n=104) İlgili olmayan (%29,2; n=69)</p> <p>Yerleşim bilgilerine göre; Koruyucu aile yanında ya da bir akrabasının evinde kalanlar (%41,1) Biyolojik ebeveynleriyle kalanlar (%39) Bir grup evinde ya da ıslah evinde kalanlar (%11,9) Evlat edinildiği aileyle kalanlar (%8,1)</p>	<p>12 -19 / 14,9±1,5</p> <p>-Aggression–Problem Behavior Frequency Scale (Saldırganlık ve problem davranış sıklık ölçeği) -Problem Behavior Frequency Scale (Problem davranış sıklığı ölçeği) -Child Trauma Questionnaire--Short Form (Çocuk travması anketi-kısa formu) -Child PTSD Symptom Scale (Çocuk TSSB semptom ölçeği) -Diagnostic Interview Schedule for Children–Version IV (Çocuklar için tanısız görüşme çizelgesi) -Beliefs supporting physical aggressive behavior -Self-Efficacy–Teen Conflict Survey (Öz-yeterlik ve Ergen Çatışması Anketi) -Service Assessment for Children and Adolescents (Çocuklar ve ergenler için hizmet değerlendirme ölçümü)</p>
---	--	-----------	----------------------	---	---

4.3. GEÇMİŞTE KÖTÜ MUAMELEYE MARUZ KALMIŞ OLAN ERGENLERDE ÖZ-YETERLİĞE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

İncelenen 15 çalışma sonucunda; geçmişte kötü muamele maruziyeti olan ergenlerde öz-yeterliğe etki eden faktörlere ilişkin veriler Tablo 6’da yer alan kod cetveli aracılığıyla çekilmiştir. Bu faktörler Tablo 7’de özetlenmiştir.

Çalışmalarda öz-yeterliği olumsuz yönde etkileyen faktörlerin; çocukluk çağı kötü muamelesi (Adjorlolo, Adu-Poku, Andoh-Arthur, Botchway ve Mlyakado, 2017), istismarın şiddeti (Valdez, Lim ve Parker, 2015), cinsel istismar (Klanecky vd., 2015), cinsel istismarın şiddeti (Guerra, Farkas ve Moncada, 2018; Vaillancourt-Morel vd., 2019), fiziksel istismar (Adjorlolo vd., 2017; D. Rode ve M. Rode, 2017; Rode, Rode, Marganski ve Januszek, 2019; Tyler, Schmitz ve Ray, 2019), duygusal (psikolojik) istismar (D. Rode ve M. Rode, 2017), duygusal ihmal (Adjorlolo vd., 2017; Hong vd., 2018), TSSB semptomatolojisi (Day ve Kearney, 2016; Guerra vd., 2018; Kim, Bender, Ferguson, Begun ve Dinitto, 2018), depresyon (Guerra vd., 2018; Valdez vd., 2015) olduğu saptanmıştır. Miller vd. (2016) ve Baiocchi vd. (2019) ise düşük öz-yeterliğin ergenlerde penetrasyon içeren cinsel istismar yaşantısına maruz kalma riski ile ilişkili bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Yine bu çalışmalarda; artan duygu düzenleme güçlüğü, artan alkol problemi (Klanecky vd., 2015), içselleştirme semptomları (depresyon, anksiyete, TSSB) (Guerra vd.,2018), stres (Hong vd., 2018), ebeveynler arası partner şiddetine tanık olma (Rode vd., 2019) ve romantik ilişkilerde kendini susturma stratejileri (bölünmüş benlik ve kendini susturma) (Vaillancourt-Morel vd., 2019) öz-yeterliği olumsuz yönde etkileyen faktörler olarak sıralanmıştır.

Hong vd. (2019) anne kaynaklı duygusal ihmalin öz-yeterliği olumsuz yönde etkileyen bir faktör olduğunu; fakat baba kaynaklı duygusal ihmalin öz-yeterliği etkileyen anlamlı bir faktör olmadığını saptamıştır.

Farina vd. (2018)’nin yürüttükleri deneysel nitelikteki araştırma sonuçları; travma odaklı bilişsel davranışsal terapi müdahalesinin, sosyal ve duygusal öz-yeterliği pozitif yönde etkilediğini bildirmiştir. Bununla birlikte çalışma sonuçları; travma odaklı bilişsel

davranışsal terapi müdahalesinin, akademik öz-yeterliği etkileyen anlamlı bir faktör olmadığını göstermiştir.

Öz-yeterliğin kötü muameleye maruz kalan ergenlerin zorba-kurban gruplarına (yalnızca mağdur, yalnızca zorba, zorba ve mağdur) dahil olma riski üzerindeki etkisini incelendiği çalışma sonuçları; düşük öz-yeterliğin ergenlerin “yalnızca mağdur” ile “zorba ve mağdur” gruplarına dahil olma riskini artırdığını göstermiştir. Bununla birlikte düşük öz-yeterlik, ergenlerin “yalnızca zorba” grubuna dahil olma riskiyle ilişkili bulunmamıştır (Sterzing vd., 2020).

Mevcut çalışmaların analizi; öfke kontrolünün (D. Rode ve M. Rode 2017), başa çıkma becerisinin (D. Rode ve M. Rode, 2017; Guerra vd., 2018), algılanan aile desteğinin (Guerra vd., 2018), duygu düzenleme stratejilerinin (Hong vd., 2018), benlik saygısının ve sosyal desteğin (Tyler vd., 2019) öz-yeterliği pozitif yönde etkileyen faktörler arasında yer aldıklarını göstermiştir.

Tablo 6. Araştırmaların Başlıca Sonuçlarını Gösteren Kod Cetveli

İlk Yazar (Yıl) / Ülke	Maruz Kalınan Kötü Muamele Türü	Kötü Muameleyle İlişkin Başlıca Sonuçlar	Öz-Yeterlik ile İlgili Başlıca Sonuçlar
1. Klanecky vd., (2015) / ABD	Cinsel istismar	1. Katılımcıların %25,8'i çocukluk çağı cinsel istismarına maruz kaldığını bildirdi. 2. Çocukluk çağı cinsel istismarı ile duygu düzenleme güçlüğü arasında pozitif yönlü bir ilişki bildirdi. Diğer bir ifadeyle; yüksek cinsel istismar maruziyetinin, yüksek duygu düzenleme güçlüğü ile ilişkili olduğunu bildirdi.	1. Artan duygu düzenleme güçlüğü ve artan alkol içme problemi ile azalan içmeyi reddetme öz-yeterliği arasında yüksek düzeyde istatistiksel anlamlılık buldu. 2. Çocukluk çağı cinsel istismarı ile içmeyi reddetme öz-yeterliği arasında negatif ilişki bildirdi. 3. Üniversite öğrencisi ergenlerin alkol problemi üzerinde; öz-yeterlik, duygu düzenleme ve çocukluk çağı cinsel istismarının üç yönlü etkileşiminin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu rapor etti.
2. Valdez vd., (2015) / ABD	Fiziksel istismar Duygusal istismar/ Psikolojik istismar Cinsel istismar	İstismar şiddetinin, daha yüksek başlangıç depresyon seviyesi ile pozitif; depresyondaki düşüşlerle negatif ilişkili olduğunu bildirdi.	Öz-yeterliğin; istismar şiddeti ve daha yüksek başlangıç depresyon seviyesi ile negatif; depresyondaki düşüşlerle pozitif ilişkili olduğunu bildirdi.
3. Day ve Kearney (2016) / ABD	İhmal Fiziksel istismar Cinsel istismar Şiddete tanıklık	Katılımcılar tarafından bildirilen kötü muamele türüne göre; İhmal (%18,3) Fiziksel istismar (%16,9) Cinsel istismar (%14,1) Şiddete tanıklık (%16,9) Evden çıkarılma (%33,8) Katılımcılar tarafından bildirilen travmatik olay sayısına göre; İki kez (%32,4) Üç kez (%9,9) Üçten fazla kez (%7) Bu durum katılımcıların %49,3'ünün birden fazla kez travmaya maruz kaldığını gösterdi.	Öz-yeterlik ile TSSB semptomları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu bildirdi.
4. Miller vd., (2016) / Güney Afrika	Cinsel istismar	1. Kızların %2,8'i ve erkeklerin %9,5'i en az bir kez penetrasyon içeren cinsel istismara maruz kaldığını bildirdi. 2. Geçmiş penetrasyon içeren cinsel istismar deneyiminin, gelecekte yeniden maruz kalma yaşantısı için güçlü bir risk faktörü olduğunu öngördü.	1. Ergenlerin öz-yeterlik düzeylerinin, ortalama öz-yeterlik düzeylerinden daha düşük olduğu dönemlerde penetrasyon içeren cinsel istismar yaşantısına maruz kalma riskinin daha yüksek olduğunu bildirdi. 2. Akranlarına kıyasla düşük cinsel öz-yeterliğe sahip ergenlerin penetrasyon içeren cinsel istismar yaşantısına maruz kalma riskinin daha yüksek olduğunu ortaya koydu.
5. Adjorlolo vd., (2017) /	İhmal (fiziksel ve duygusal) Fiziksel istismar	1. Erkek olmanın, kırsal kesimde büyümenin, aynı hanede üç kardeşten fazla yaşamanın ve her iki biyolojik ebeveyn tarafından büyütülmenin, çocukluk çağı kötü muamelesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu bildirdi.	1. Çocukluk çağı kötü muamelesi, öz-yeterliği %18 düzeyinde anlamlı bir şekilde açıkladı. 2. Öz-yeterlik ile fiziksel istismar ve duygusal ihmal arasında

Gana	Duygusal istismar/ Psikolojik istismar Cinsel istismar	2. Kırsal bir hanede “diğer” ebeveynlerle (yani biyolojik olmayan ebeveynler) ve beşten fazla kardeşle yaşamının fiziksel istismar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu bildirdi. 3. Üçten fazla kardeşten oluşan, kırsal hanelerde yaşayan ve her iki biyolojik ebeveynle büyümeyen erkeklerin, kadınlara göre anlamlı derecede daha fazla fiziksel istismara ve fiziksel ihmale maruz kaldığını bildirdi. 4. Çocukluk çağı kötü muamelesi; depresyonu %34 düzeyinde ve yaşam doyumunu %22 düzeyinde anlamlı şekilde açıkladı.	negatif yönlü anlamlı ilişki bildirdi.
6. D. Rode ve M. Rode (2017) / Polonya	Fiziksel istismar Duygusal/ Psikolojik istismar Şiddete tanıklık	1. Aile içi istismara (fiziksel istismar ve duygusal istismar) maruz kalan ergenler, karşılaştırma grubundaki ergenlere (3.grup) kıyasla daha yüksek dışa yönelik öfke ve kaygı gösterdi. 2. Aile içi şiddete tanık olan ergenler, karşılaştırma grubundaki ergenlere (3.grup) kıyasla daha yüksek seviyede dışa yönelik öfke gösterdi.	1. Aile içinde istismara doğrudan maruz kalan ergenler (1.grup); aile içi şiddete tanık olan ergenlere (2.grup) ve karşılaştırma grubundaki ergenlere (3.grup) kıyasla daha düşük öz-yeterlik bildirdi. 2. Aile içi istismara doğrudan maruz kalan ergenlerin öz-yeterliği, başa çıkma becerisini %12,9 düzeyinde anlamlı bir şekilde açıkladı. 3. Yüksek öz-yeterliğin, öfke kontrolü ile pozitif ilişkili olduğunu gösterdi.
7. Farina vd., (2018) / İran	Fiziksel istismar	Müdahale Travma odaklı bilişsel davranışsal terapi	1. Travma odaklı bilişsel davranışsal terapi uygulanan müdahale grubundaki ergenlerin (20) duygusal ve sosyal öz-yeterlik ortalama puanları kontrol grubuna (20) göre anlamlı şekilde arttı. 2. Travma odaklı bilişsel davranışsal terapi uygulanan müdahale grubundaki ergenlerin (20) akademik öz-yeterlik ortalama puanları kontrol grubuna (20) göre anlamlı bir fark göstermedi.
8. Guerra vd., (2018) / Şili	Cinsel istismar	1. Cinsel istismarın sıklık, şiddet ve cinsel istismarın türü özellikleri ile semptomatoloji (anksiyete, depresyon, TSSB) arasında ilişki bulunmadı. 2. Cinsel istismara maruz kalan ergen ile fail arasındaki yakınlık arttıkça TSSB belirtilerinde azalma görüldü.	1. Öz-yeterlik ile cinsel istismar şiddeti arasında negatif yönlü bir ilişki bulundu. 2. Öz-yeterlik ile aktif başa çıkma arasında pozitif yönlü bir ilişki bulundu. 3. Öz-yeterlik ile içselleştirme semptomları (TSSB, anksiyete ve depresyon) arasında negatif yönlü bir ilişki bulundu. 4. Öz-yeterlik ile algılanan aile desteği arasında pozitif yönlü bir ilişki bulundu.
9. Hong vd., (2018) / Çin	Duygusal ihmal Fiziksel istismar Duygusal/ Psikolojik istismar	1. Kadınlarda duygu düzenleme stratejileri (yeniden bilişsel değerlendirme ve bastırma), çocukluk çağında maruz kalınan anne/baba kaynaklı duygusal ihmal ile algılanan stres arasındaki ilişkiye aracılık etti. 2. Kadınlarda bastırma stratejisi, çocukluk çağında maruz kalınan anne kaynaklı duygusal/ psikolojik istismar ile algılanan stres arasındaki ilişkiye aracılık etti. 3. Dayanıklılık faktörleri, kadınlarda kötü muamele ile algılanan stres	1. Anne kaynaklı duygusal ihmal ile öz-yeterlik arasında negatif yönlü anlamlı ilişki bildirdi. Baba kaynaklı duygusal ihmal ile öz-yeterlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmadı. 2. Öz-yeterlik ile duygu düzenleme stratejileri (yeniden bilişsel değerlendirme ve bastırma) arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki bildirdi.

		arasındaki ilişkiye aracılık etti; dayanıklılık faktörlerinin erkeklerde önemli bir aracılık etkisi görülmedi.	3. Öz-yeterlik ile algılanan stres arasında negatif yönlü anlamlı ilişki gösterdi.
10.Kim vd., (2018) / ABD	Fiziksel istismar Cinsel istismar	1. Katılımcıların %80'i fiziksel istismara; %33,7'si cinsel istismara maruz kaldığını bildirdi. 2. Travma yaşamış ve TSSB kriterlerini karşılayan ergenlerin, travma yaşamayan ergenlere göre çocukluk çağı fiziksel ve/veya cinsel istismara maruz kalmış olma olasılığının daha yüksek olduğunu bildirdi.	1. Cinsel istismara maruz kalan ergenler arasında düşük öz-yeterliğe sahip olanlar, daha yüksek öz-yeterliğe sahip olanlara göre daha yüksek TSSB semptomu sergiledi. 2. Travma yaşayan ve TSSB kriterlerini karşılayan ergenlerin, travma yaşamayan ergenlere göre daha düşük öz-yeterliğe sahip olduğunu bildirdi.
11.Baiocchi vd., (2019) / Kenya	Fiziksel istismar Duygusal/ Psikolojik istismar Cinsel istismar Şiddete tanıklık	1. Katılımcıların %9,9'u hayatlarının bir döneminde tecavüze (penetrasyon içeren cinsel istismar) maruz kaldığını bildirdi. 2. Son 12 ayda katılımcıların %11'inin (453) cinsel saldırıya (istenmeyen cinsel eylem); %7,2'sinin (298) tecavüze maruz kaldığını bildirdi. 3. Geçmişte yaşanan fiziksel istismar, duygusal istismar, aile içi şiddete maruz kalma ve ebeveynler arası şiddete tanık olma yaşantılarının penetrasyon içeren cinsel istismara maruz kalma konusunda risk faktörü olduğunu bildirdi.	Yüksek öz-yeterlik ile penetrasyon içeren cinsel istismara maruz kalma riski arasında yüksek istatistiksel anlamlılık bildirdi. Diğer bir ifade ile öz-yeterliğin, kötü muamele karşısında koruyucu bir faktör olduğunu ortaya koydu.
12.Rode vd., (2019) / Polonya	Fiziksel istismar Şiddete tanıklık	1. Aile içi şiddete doğrudan maruz kalan ergenler ile ebeveynler arası şiddete tanık olan ergenlerin başa çıkma stratejileri ve öfke ifadeleri arasında anlamlı bir fark bildirdi. 2. Fiziksel istismara maruz kalan ergenler, ebeveynler arası şiddete tanık olan ergenlere kıyasla daha yüksek kaygı ve öfke bildirdi. 3. Ebeveynler arası şiddete tanık olan ergenler, karşılaştırma grubuna kıyasla daha yüksek öfke bildirdi.	1. Aile içi şiddete doğrudan maruz kalan ergenler ve ebeveynler arası şiddete tanık olan ergenler ile karşılaştırma grubunda bulunan ergenlerin öz-yeterlikleri arasında anlamlı bir fark bildirildi. 2. Fiziksel istismara maruz kalan ergenler, ebeveynler arası partner şiddetine tanık olan ergenlere kıyasla daha düşük öz-yeterlik bildirdi. 3. Ebeveynler arası partner şiddetine tanık olan ergenler, karşılaştırma grubuna kıyasla daha düşük öz-yeterlik bildirdi.
13.Tyler vd., (2019) / ABD	Fiziksel istismar	1. Çocukluk çağı fiziksel istismarına daha yüksek oranda maruz kalan ergenler, daha düşük benlik saygısı ve sosyal destek bildirdi. 2. Çocukluk çağı fiziksel istismarına daha fazla maruz kalan ergenler, sokakta fiziksel şiddete maruz kalma riskinin daha yüksek olduğunu bildirdi.	1. Daha yüksek öz-yeterliğe sahip ergenler, daha yüksek benlik saygısı ve sosyal destek bildirdi. 2. Çocukluk çağı fiziksel istismarına daha az maruz kalma ile yüksek öz-yeterlik arasında ilişki bildirdi.
14.Vaillanco urt-Morel vd., (2019) / Kanada	Cinsel istismar	1. Çocukluk çağı cinsel istismar anketini yanıtlayan 695 katılımcının %13'ü (n=90/695) çocukluk çağı cinsel istismarına maruz kaldığını bildirdi. Çocukluk çağı cinsel istismarına maruz kaldığını bildirenlerin %15,6'sı kadın (n=81/518); %5,1'i (n=9/177) ise erkektir. 2. Çocukluk çağı cinsel istismarına maruz kalan katılımcıların %26,7'si (n=24/90) penetrasyon içeren cinsel istismar türüne maruz kaldığını bildirdi. 3. Çocukluk çağı cinsel istismar şiddeti ile romantik ilişkilerde kendini susturma stratejileri (bölünmüş benlik ve kendini susturma) arasında pozitif bir ilişki olduğunu bildirdi.	1. Cinsel durum öz-yeterliği ile çocukluk çağı cinsel istismar şiddeti arasında negatif ilişki bildirdi. Kendini susturma stratejileri (bölünmüş benlik ve kendini susturma) ise bu ilişkiye aracılık etti. 2. Cinsel durum öz-yeterliği ile romantik ilişkilerde kendini susturma stratejileri (bölünmüş benlik ve kendini susturma) arasında negatif ilişki bildirdi.

15. Sterzing vd., (2020) / ABD	Fiziksel istismar Duygusal/ Psikolojik istismar Cinsel istismar	<ol style="list-style-type: none">1. Katılımcıların zorba - kurban gruplarına dahil olma riskinin, çocuk refah sistemine dahil olmayan ergenlere göre 7 kat fazla olduğunu bildirdi.2. Zorbalık deneyimine dahil olmamış ergenler (katılmayan); “zorba-mağdur” ve “sadece mağdur” rolünü deneyimleyen ergenlere kıyasla daha şiddetli TSSB semptomları gösterdi.	<ol style="list-style-type: none">1. Öfke öz-yeterliği ile kötü muamele geçmişi bulunan ergenlerin zorbalığa dahil olma rolleri (“sadece mağdur” ve “zorba-mağdur”) arasında negatif ilişki bildirdi.2. Öfke öz-yeterliği ile “sadece zorba” rolü arasında anlamlı bir ilişki bildirmedi.
--------------------------------	--	---	--

Tablo 7. Kötü Muameleye Maruz Kalan Ergenlerde Öz-Yeterliğe Etki Eden Faktörler

Öz-yeterliği olumsuz yönde etkileyen faktörler; cinsel istismar, artan duygu düzenleme güçlüğü, artan alkol problemi (Klanecky vd., 2015).
Öz-yeterliği olumsuz yönde etkileyen faktörler; istismar şiddeti, depresyon (Valdez vd., 2015).
Öz-yeterliği olumsuz yönde etkileyen faktör; TSSB semptomatolojisi (Day ve Kearney, 2016).
Düşük öz-yeterlik; ergenlerde penetrasyon içeren cinsel istismar yaşantısına maruz kalma riski ile ilişkili bir faktör (Miller vd., 2016).
Öz-yeterliği olumsuz yönde etkileyen faktör; çocukluk çağı kötü muamelesi, fiziksel istismar, duygusal ihmal (Adjorlolo vd., 2017).
Öz-yeterliği olumsuz yönde etkileyen faktörler; fiziksel istismar, duygusal istismar (D. Rode ve M. Rode 2017). Öz-yeterlik; başa çıkma becerisi ve öfke kontrolü ile pozitif ilişkili bir faktör (D. Rode ve M. Rode 2017).
Duygusal ve sosyal öz-yeterlik; travma odaklı bilişsel davranışsal terapi müdahalesi ile pozitif ilişkili bir faktör (Farina vd., 2018).
Öz-yeterliği olumsuz yönde etkileyen faktörler; cinsel istismarın şiddeti, içselleştirme semptomları (depresyon, anksiyete, TSSB) (Guerra vd., 2018). Öz-yeterlik; aktif başa çıkma becerisi ve aile desteği algısı ile pozitif ilişkili bir faktör (Guerra vd., 2018).
Öz-yeterliği olumsuz yönde etkileyen faktörler; anne kaynaklı duygusal ihmal, algılanan stres (Hong vd., 2018). Öz-yeterlik; duygu düzenleme stratejileri (yeniden değerlendirme ve bastırma) ile pozitif ilişkili bir faktör (Hong vd., 2018).
Öz-yeterliği olumsuz yönde etkileyen faktör; TSSB semptomatolojisi (Kim vd., 2018).
Düşük öz-yeterlik; ergenlerde penetrasyon içeren cinsel istismar yaşantısına maruz kalma riski ile ilişkili bir faktör (Baiocchi vd., 2019).
Öz-yeterliği olumsuz yönde etkileyen faktörler; fiziksel istismar, ebeveynler arası partner şiddetine tanık olma (Rode vd., 2019).
Öz-yeterliği olumsuz yönde etkileyen faktör; fiziksel istismar (Tyler vd., 2019). Öz-yeterliği olumlu yönde etkileyen faktörler; benlik saygısı, sosyal destek (Tyler vd., 2019).
Öz-yeterliği olumsuz yönde etkileyen faktörler; cinsel istismarın şiddeti, romantik ilişkilerde kendini susturma stratejileri (bölünmüş benlik ve kendini susturma) (Vaillancourt-Morel vd., 2019).
Düşük öz-yeterlik; ergenlerde zorba-kurban gruplarına (yalnızca mağdur ve zorba-mağdur) dahil olma riski ile ilişkili bir faktör (Sterzing vd., 2020).

5. BÖLÜM

TARTIŞMA

5.1. GEÇMİŞTE KÖTÜ MUAMELEYE MARUZ KALMIŞ OLAN ERGENLERDE ÖZ-YETERLİĞE ETKİ EDEN FAKTÖRLERİN TARTIŞILMASI

Geçmişte kötü muameleye maruz kalmış olan ergenlerde öz-yeterliğe etki eden faktörlerin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırma, kötü muamelenin öz-yeterliğe etkisine ilişkin kanıtların olduğunu ortaya koymuştur.

Adjorlolo vd. (2017)'nin çalışmasından elde edilen araştırma bulgusu, çocukluk çağı kötü muamelesinin öz-yeterliği olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Daha önce yapılan benzer çalışmalar da çocukluk çağı istismar yaşantısının öz-yeterlik üzerindeki olumsuz etkisini doğrulamaktadır (Kim ve Cicchetti, 2003; Singer, Humphreys ve Lee, 2012). Bu sonuçlar; çocukluk çağı kötü muamelesinin, öz-yeterliğin sağlıklı gelişiminde önemli bir risk faktörü olduğunu göstermektedir. Literatür taraması sonucunda mevcut bulgunun aksine; kötü muameleye maruz kalan özellikli grupların (sokakta yaşayan çocuklar, evsiz ergenler vb.) öz-yeterlik düzeylerinin yüksek olduğunu bildiren çalışmalara da rastlanmıştır (Cénat vd., 2018; Kırman ve Atak, 2020). Bu sonuç, travma sonrası büyüme kavramı altında açıklanabilir. Ayrıca bu sonuca dayanarak özellikli grupların psikososyal nitelikleri, kişisel dayanıklılık kaynakları ve ihtiyaçları açısından spesifik olarak değerlendirildiği çalışmalara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

D. Rode ve M. Rode (2017) tarafından yürütülen çalışmadan elde edilen araştırma bulgusu, duygusal (psikolojik) istismarın öz-yeterlik üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koymuştur. Bu bulgu, ebeveyn kaynaklı duygusal istismarın ergenlerin öz-yeterliklerini doğrudan yordadığını ve öz-yeterliğin duygusal istismara karşı koruyucu bir faktör olduğunu bildiren (Arslan ve Balkıs, 2015; Hussain ve Munaf, 2012; Koçmarlar, 2016)

araştırma bulgularıyla tutarlıdır. Duygusal ihmalin öz-yeterlik üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koyan (Adjorlolo vd., 2017; Hong vd., 2018) araştırma bulgusu ise; ergenlik dönemindeki duygusal ihmal yaşantısının düşük sosyal ve duygusal öz-yeterlikle ilişkili olduğunu bildiren (Shaffer, Yates ve Egeland, 2009) araştırma bulgusuyla tutarlıdır. Araştırmamız, anne kaynaklı duygusal ihmalin öz-yeterliği olumsuz yönde etkileyen bir faktör olduğunu; baba kaynaklı duygusal ihmalin ise öz-yeterliği etkileyen anlamlı bir faktör olmadığını bildirmiştir (Hong vd., 2019). Bu durum ihmal ve öz-yeterlik arasındaki ilişkide, cinsiyet farklılıklarının da bir değişken olarak dahil edilmesinin önemini göstermektedir. Bununla birlikte bu iki değişken arasındaki ilişkiyi cinsiyet farklılıklarını göz önünde bulundurarak inceleyen benzer bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Araştırmamız kapsamında elde edilen bulgular; ihmal ve duygusal (psikolojik) istismarla ilgili diğer kötü muamele türlerine nazaran daha az çalışmanın olduğunu göstermektedir (Bkz. Tablo 3). Bu durum, ihmal ve duygusal istismarın diğer kötü muamele türlerine kıyasla daha az fiziksel ve ölçülebilir nitelikte kanıt sunmasıyla açıklanabilir (Bakır ve Kapucu, 2017; Yıldırım Sarı, Ardahan ve Öztornacı, 2016). Ayrıca mevcut araştırma bulgusuna dayanarak ihmal ve duygusal istismar alt türlerini içeren daha fazla çalışmanın yapılmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Çocukluk çağı kötü muamelesinin; kaygı, stres, depresyon, alkol problemi, duygu düzenleme güçlükleri ve travma sonrası stres belirtilerini de kapsayan faktörlerle ilişkili olduğunu ortaya koyan çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Alpay, Aydın ve Bellur, 2017; Putnam, 2006). Bununla paralel olarak araştırmamız; içselleştirme semptomlarının (depresyon, anksiyete, TSSB) (Guerra vd.,2018), depresyonun (Guerra vd., 2018; Valdez vd., 2015), stresin (Hong vd., 2018) ve TSSB semptomatolojisinin (Day ve Kearney, 2016; Guerra vd., 2018; Kim vd.,2018), artan alkol problemi ve duygu düzenleme güçlüğü'nün (Klanecky vd., 2015) kötü muameleye maruz kalmış ergenlerin öz-yeterlik düzeylerini olumsuz yönde etkilediğini bildirmiştir. Ayrıca literatür, öz-yeterliğin çocukluk çağı kötü muamelesine bağlı gelişen travma sonrası stres belirtilerini iyileştirmeye yönelik katkısını ortaya koymaktadır (Benight ve Bandura, 2004). Mevcut bulgular, yüksek öz-yeterlik inancının çocukluk çağı kötü

muamelesi sonucunda ortaya çıkan travma sonrası stres belirtilerinin ve depresif belirtilerin azaltılmasında etkili, koruyucu ve iyileştirici bir kaynak olduğuna işaret etmektedir.

Bu araştırma, travma odaklı bilişsel davranışsal terapi müdahalesinin fiziksel istismara maruz kalan ergenlerin sosyal ve duygusal öz-yeterliğini artırdığını; akademik öz-yeterlik puanları üzerinde ise anlamlı bir fark yaratmadığını rapor etmiştir (Farina vd. 2018). Bu durum travma odaklı bilişsel davranışsal terapi müdahalesinin ergenlerin bilişsel yeniden yapılanmaları, duygu düzenleme ve stres kontrol becerilerine odaklanmasıyla açıklanabilir. Müdahalenin, akademik öz-yeterlik puanları üzerinde anlamlı bir fark yaratmamasının ise müdahale içeriğinde akademik beceriye yönelik bir odak olmamasıyla ilgili olabileceği düşünülmüştür. Mevcut bulgu, fiziksel istismara maruz kalan ergenlerin sosyal ve duygusal öz-yeterliklerini artırmada travma odaklı bilişsel davranışsal terapi müdahalesinin etkinliğini göstermiştir. Ancak bu terapi yönteminin daha yüksek kalitede kanıtlar sunabilmesi için daha geniş ve kötü muamele türü açısından daha çeşitli bir örneklem grubu üzerinde tekrarlanması ve elde edilen kanıtın benzer araştırmalarla desteklenmesi gerektiği kanaatine varılmıştır.

Araştırma bulguları; fiziksel istismarın (Adjorlolo vd., 2017; D. Rode ve M. Rode, 2017; Rode vd., 2019; Tyler vd., 2019) ve ebeveynler arası partner şiddetine tanık olmanın (Rode vd., 2019) öz-yeterlik düzeyini olumsuz yönde etkilediğini göstermiştir. Haj-Yahia vd. (2019) aile içi fiziksel istismar maruziyetinin ergenlerin öz-yeterlikleri üzerindeki olumsuz etkisini desteklerken; ebeveynler arası şiddete tanık olmanın ergenlerin öz-yeterlikleri üzerinde anlamlı bir etkiye neden olmadığını bildirmiştir. Bu sonuç, ebeveynler arası şiddete tanık olmanın öz-yeterliği olumsuz yönde etkilediğini ortaya koyan araştırma bulgumuz ile çelişmektedir. Bunun sebebi çocukluk çağı istismarı üzerine yapılan araştırmaların, adli istatistiklerin, okullardan ve diğer sosyal hizmet kuruluşlarından gelen verilerin aile içi fiziksel şiddete doğrudan maruz kalan çocuklara yoğunlaşması ve ebeveynler arası şiddete tanıklık eden çocukları göz ardı etmesiyle açıklanabilir (Widera-Wysoczańska, 2011). Tutarlı sonuçların elde edilebilmesi için konuyla ilgili çalışmaların yürütülmesi önem arz etmektedir.

Bir diğerk bulgu; istismarın şiddetinin (Valdez vd, 2015) ve cinsel istismar şiddetinin (Guerra vd., 2018; Vaillancourt-Morel vd., 2019) öz-yeterlik üzerindeki olumsuz etkisini işaret etmiştir. Bu durum istismar karakteristiklerinin (istismarın şiddeti, sıklığı, türü, failin kimliği vd.) de öz-yeterlik üzerinde olumsuz etkiye neden olabileceğini göstermektedir. Bu sonuçlar; istismar şiddeti arttıkça bireylerin daha düşük öz-yeterlik düzeylerine sahip olduklarını söyleyen klasik yazarların bildirdiği sonuçlarla tutarlıdır (Lazarus ve Folkman, 1984). Bu bağlamda daha şiddetli istismarın ergenlerin öz-yeterliklerini olumsuz yönde etkileyebileceğini varsaymak mantıklıdır. Gelecekteki çalışmaların bu değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için daha geniş bir örneklem kullanması önerilmektedir.

Klanecky vd. (2015)'nin çalışmasından elde edilen araştırma bulgusu; cinsel istismarın ergenlerin öz-yeterlikleri üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koymuştur. Bu durum öz-yeterliğin; kötü muamele gibi travmatik durumlar karşısında verilen duygusal tepkileri açıklayan bilişsel bir faktör olmasıyla ve bireylerin travmatik olaylarla başa çıkma yeteneklerine duydukları inancı ifade etmesiyle açıklanabilir. Konuyla ilgili yürütülen boylamsal bir çalışmanın sonuçları ise araştırma bulgumuz ile paralel olarak; çocukluk çağı cinsel istismarının cinsel sağlık riskini artırdığını, genç kadınların kişiler arası ilişkilerini ve öz-yeterliklerini olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur (Lamoureux vd., 2012).

Araştırma bulguları; düşük öz-yeterliğin ergenlerde penetrasyon içeren cinsel istismar yaşantısına maruz kalma riskini (Miller vd., 2016; Baiocchi vd., 2019) ve zorba-kurban gruplarına dahil olma riskini (Sterzing vd., 2020) artırdığını bildirmiştir. Mevcut bulgu, Hornor (2012)'un yüksek istismar riski altında büyüyen ergenlerin daha düşük öz-yeterliğe sahip olduklarını, daha fazla uyum sorunları ve gelişimsel sorunlar gösterdiklerini ortaya koyan çalışmasının bulgularıyla paraleldir. Yüksek öz-yeterliğe sahip bireylerin istismara maruz kalma risklerinin daha düşük olması, bu kişilerin stresli durumları yönetmekte bilişsel ve davranışsal olarak daha motive, rasyonel ve iyimser olmalarıyla açıklanabilir.

Elde edilen bir diğ er araştırma bulgusu ise; öfke kontrolünün (D. Rode ve M. Rode 2017), baş a çıkma becerisinin (D. Rode ve M. Rode, 2017; Guerra vd., 2018), algılanan aile desteğ inin (Guerra vd., 2018), duygu düzenleme stratejilerinin (Hong vd., 2018), benlik saygısının ve sosyal desteğ in (Tyler vd., 2019) öz-yeterliğ i pozitif yönde etkileyen faktörler arasında yer aldığını bildirmiştir. Literatür; öz-yeterliğ in, öfke kontrolü ile pozitif ilişkili olduğunu ortaya koyan araştırma bulgumuz ile tutarlı çalışmaların olduğunu göstermektedir (Ayan, 2017; Balat, Sezer ve Tunçeli, 2014). Yine araştırma bulgularıyla paralel olarak, baş a çıkma stratejilerinin, benlik saygısının, algılanan sosyal desteğ in öz-yeterliğ i pozitif yönde etkilediğini ortaya koyan çalışmalara rastlanılmış tır (Devonport ve Lane, 2006; Lane, Jones ve Steven, 2002; Özp ay, Palancı, Kandemir ve Ç akır, 2012; Peker ve Ekinci, 2016). Mevcut bulgu öz-yeterliğ in, travmatik ve stresli bir olaylar karş ısında bireylerin sorunları analiz etmelerine ve bu sorunlarla aktif bir şekilde baş a çıkmalarına yardımcı bir kaynak olmasıyla açıklanabilir. Bununla birlikte; daha yüksek öz-yeterliğ e sahip bireylerin, daha yüksek benlik saygısı ve sosyal destek bildirmeleri, bu koruyucu faktörlerin birlikte kümelenebileceğini düş ündürmektedir.

5.2. ARAŞ TIRMANIN GÜ ÇLÜ VE ZAYIF YÖ NLERİNİN TARTIŞ ILMASI

Mevcut araştırma, kötü muameleye maruz kalan ergenlerde öz-yeterliğ e etki eden faktörleri değ erlendiren ilk sistematik derleme çalışmasıdır. Çalışma bulgularının sosyal hizmet disiplini çerçevesinde ele alınması ise çalışmaya özgünlük katan bir diğ er yöndür. Araştırmaya yalnızca 2015-2020 yılı arasındaki çalışmaların ve 9-24 yaş arası ergen popülasyonun dahil edilmesi, derleme kapsamında incelenen çalışmaların bulguları arasında karşılaştırma yapmayı kolaylaştırmaktadır. İlgili literatürü içeren üç temel elektronik veri tabanının sistematik olarak taranması ve çalışma bulgularının literatür ile büyük ölçüde uyumlu sonuçlar bildirmesi bu çalışmanın güçlü yanı olarak kabul edilebilir.

Mevcut sistematik derleme çalışmasının belirtilen güçlü yönleri dışında bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu sınırlılıkların ilki; bu alanda yapılmış çalışmaların

sayıca yetersizliği nedeniyle tüm verilerin saklanması önemli olduğunun düşünülmesi ve çalışmaların kalite puanlarının bir hariç tutulma kriteri olarak kabul edilmemesidir.

İkincisi; dahil edilen çalışmalarda kötü muamelenin, öz-yeterliğin ve öz-yeterliğe etki eden faktörlerin birbirinden farklı öz-bildirim ölçekleriyle değerlendirilmiş olmasıdır. Bu durum hem çalışmalardan elde edilen verilerin karşılaştırılmasına imkan vermemekte hem de elde edilen sonuçların standart ölçüm araçları veya klinik değerlendirmeye elde edilebilecek sonuçlardan farklı çıkmasına neden olabilmektedir. Bu sınırlılığın önüne geçebilmek için çok kültürlü ülkelerde yaygın olarak kullanılan, güvenilirlik ve geçerliği olan temel öz-bildirim araçları tercih edilmelidir.

Üçüncüsü; çalışmaların çoğunda (n=11) kesitsel araştırma deseninin kullanılmış olması ve bu sebeple tespit edilen ilişkilerin nedenselliğinin garanti edilememesidir. Bu doğrultuda, öz-yeterliğe etki eden daha fazla faktörün ve nedensel ilişkinin tespit edilebileceği boylamsal araştırmalara; öz-yeterliği artırma müdahalelerinin etkinliği ortaya koyan randomize kontrollü çalışmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Son olarak; çalışmaların %46,6'sının Kuzey Amerika ülkelerinde yapılmış olmasıdır. Bu durum çalışmaların ülkelere göre eşit dağılmadığını göstermekte ve araştırma sonuçlarının küresel bağlamdaki genellenebilirliğine bir sınırlılık oluşturmaktadır.

Bu sistematik derleme araştırması sahip olduğu sınırlılıklara rağmen kötü muameleye maruz kalan ergenlerde öz-yeterliğe etki eden birtakım faktörleri ortaya koymaktadır. İleride yapılacak çalışmaların bu sınırlılıkları dikkate alarak geliştirilmesi ilgili literatürün güçlenmesi açısından önem arz etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ

Birleşmiş Milletler (BM) kuruluşları, sivil toplum örgütleri (STK'lar), uluslararası profesyonel dernekler ve ulusal düzlemde yürütülen çalışmalar, çocuklara yönelik kötü muamelenin kapsamı ve sonuçlarına dair toplum bilinci oluşmasına önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Çocukluk çağı kötü muamelesini önleme hedefiyle yürütülen ulusal ve uluslararası mekanizmaların verdiği ortak mesaj "çocuğa yönelik hiçbir şiddetin kabul edilebilir olmadığı" ve "çocuklara yönelik her türlü şiddetin önlenemez olduğu" şeklindedir. Bununla birlikte mevcut araştırma kapsamında incelenen ulusal ve uluslararası dokümanlar, çocuklara yönelik kötü muameleye karşı verilen küresel tepkideki temel sorunun; kanıta dayalı, yapılandırılmış önleme uygulamalarını destekleyen epidemiyolojik, metodolojik ve sistematik çalışmalardaki eksiklik olduğunu göstermektedir. Bu sorumluluk ve motivasyon doğrultusunda yürütülen sistematik derleme araştırmasıyla; geçmişte kötü muameleye maruz kalan ergenlerin öz-yeterlik düzeylerine etki eden faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmamız kapsamında elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

1. Araştırmamız, çocukluk çağı kötü muamelesinin (ihmal, cinsel istismar, fiziksel istismar, duygusal istismar) ergenlerin öz-yeterliklerini olumsuz yönde etkileyen bir faktör olduğunu; düşük öz-yeterliğin ise ergenlerin yeniden kötü muameleye maruz kalma riskini artırdığını ortaya koymuştur.
2. Araştırmamızdan elde edilen sonuçlar, ergenlerin maruz kalmış oldukları kötü muamele sonrasında; TSBB, duygu düzenleme güçlüğü, alkol problemi, içselleştirme semptomları, depresyon, anksiyete ve bölünmüş benlik olmak üzere birtakım travmatik stres belirtileri sergilediklerini ve bu faktörlerin öz-yeterliği olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur.

3. Araştırmamız neticesinde; kötü muamele karakteristiklerinin (istismarın şiddeti, sıklığı, türü vd.) ergenlerin öz-yeterlikleri üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte araştırmamız, istismarın şiddetinin ergenlerin öz-yeterliklerini olumsuz yönde etkileyen bir faktör olduğunu ortaya koymuştur.
4. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar; duygu düzenleme becerilerine (yeniden değerlendirme ve bastırma), öfke kontrolüne, aktif başa çıkma becerisine, yüksek benlik saygısına, aile desteğine ve sosyal desteğe sahip olmanın, geçmişte kötü muameleye maruz kalmış olan ergenlerin öz-yeterliklerini artırmakta etkili faktörler olduğunu göstermektedir.
5. Araştırmamız, “travma odaklı bilişsel terapi müdahalesi”nin geçmişte kötü muameleye maruz kalan ergenlerin öz-yeterliklerini artırmakta etkili bir faktör olduğunu göstermektedir. Araştırmamızın uygunluk kriterlerini karşılayan tek girişimsel çalışma olma niteliğine sahip bu çalışma; literatürün bu konuyla ilgili daha fazla randomize kontrollü çalışmaya ihtiyaç duyduğunu da ortaya koymaktadır.

Bu sistematik derleme araştırması sahip olduğu sınırlılıklara rağmen kötü muameleye maruz kalan ergenlerde öz-yeterliğe etki eden faktörleri ortaya koymuştur. Elde edilen sonuçlar, öz-yeterliğin; bu alanda yürütülen sosyal hizmet müdahalelerinde mesleki bir enstrüman olarak kullanılabileceğini, kötü muamelenin ergenler üzerinde neden olduğu olumsuz etkilerin giderilmesine ve olası risklerin önlenmesine katkı sunabileceğini göstermektedir.

ÖNERİLER

Çocukluk çağı kötü muamelesine maruz kalan ergenlerde öz-yeterliğe etki eden faktörlerin tespit edilmesi amacıyla yürütülen araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak sosyal hizmet uygulamalarına ve gelecek bilimsel araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Sosyal Hizmet Uygulamalarına İlişkin Öneriler

1. Çocukluk çağı kötü muamele riskinin yüksek olduğu ortamlardaki çocuk ve ergenler, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı iş birliğinde tespit edilmelidir. Bu çocuk ve ergenlere yönelik koruyucu ve önleyici hizmetler, sosyal hizmet uzmanları aracılığıyla sunulmalıdır.
2. Çocukluk çağı kötü muamelesine maruz kalan ergenlerde öz-yeterliğe etki eden faktörlerin varlığı, öz-yeterliği güçlendirmeye yönelik uygulamaların müdahale sürecine dahil edilmesi konusunda yol gösterebilir.
3. Sosyal hizmet uzmanları, kötü muamelenin çocuk ve ergenler üzerindeki duygusal ve davranışsal sorunlarını hafifletmek için mesleki müdahalelerinde öz-yeterliği bir psikoterapi enstrümanı olarak kullanabilir. Bu durumun, potansiyel kötü muamele risklerine erken müdahale için bir fırsat sağlayabileceği düşünülmektedir.
4. Sosyal hizmet uzmanları, öz-yeterliğin çocukluk çağı kötü muamelesi üzerindeki koruyucu etkisine dayanarak; kötü muameleye maruz kalan ergenleri, onların öz-yeterlik inançlarını destekleyen grup çalışmalarına dahil edebilir.
5. Zorunlu eğitim müfredatına, ergenlerin içinde buldukları gelişimsel döneme uygun olarak çocukluk çağı kötü muamelesi eğitimi dahil edilmelidir. Bu eğitimleri verebilecek okul sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve psikolojik danışman gibi profesyonel meslek elemanlarının istihdamına ilişkin düzenlemeler yapılmalıdır.
6. Türkiye’de 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu ve 4857 sayılı İş Kanunu’nda çocuğa yönelik kötü muameleyi önlemeye ilişkin hükümler bulunsa da yalnızca çocuk ihmal ve istismarına yönelik düzenlemeleri içeren bir kanun bulunmamaktadır. Bu durum çocuk çağı kötü muamelesiyle mücadelede büyük ölçüde sınırlılık yaratmaktadır. Bu sınırlılığın önüne geçilmesinde sosyal hizmet uzmanlarının ilgili kanun, politika ve programlara katkı sağlamaları önem arz etmektedir.
7. Çocukluk çağı kötü muamelesine maruz kalan ergenlerin öz-yeterliklerinin güçlendirilmesinde; öfke kontrolü, başa çıkma becerisi, sosyal destek, aile desteği,

benlik saygısı ve duygu düzenleme stratejileri gibi koruyucu faktörlerin birlikte kullanılmasının, müdahalenin etkinliğini artırabileceği düşünülmektedir.

Gelecek Bilimsel Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Çocukluk çağı kötü muamelesinin önlenabilir bir sorun olduğuna ilişkin toplumsal farkındalık yaratacak kamusal kaynaklar (dergi, makale, konferans, kamu spotu, vd.) üretilmelidir.
2. Çocukluk çağı kötü muamelesine maruz kalan ergenlerde öz-yeterliği etkileyen faktörlerin tespit edilmesi amacıyla farklı evren ve örnek gruplar ile yürütülen klinik, deneysel ve boylamsal çalışmalar sayıca artırılmalıdır.
3. Kanıta dayalı sosyal hizmet uygulamalarının, politika ve programların geliştirilmesi ve uygulanabilirliğinin artırılması amacıyla sistematik araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmaların artırılarak sonuçlarının uluslararası rehberlere uygun olarak raporlanması gerekmektedir.
4. Öz-yeterlik ve çocukluk çağı kötü muamelesi arasındaki ilişki kalıplarının cinsiyet farklılıklarına özgü olarak analiz edildiği çalışmalar sayıca artırılmalıdır.
5. Nitel ve karma yöntemin kullanıldığı araştırmaların hariç tutulmadığı bir sistematik derleme ya da meta-analiz çalışması yapılarak veri kaybının en aza indirilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- *: Bu sistematik derleme araştırmasına dahil edilen çalışmalar
- *Adjorlolo, S., Adu-Poku, S., Andoh-Arthur, J., Botchway, I. ve Mlyakado, B. P. (2017). Demographic factors, childhood maltreatment and psychological functioning among university students' in Ghana: A retrospective study. *International Journal of Psychology*, 52, 9-17.
- Ağırman, A. ve Maner, F. (2010). Yeme Bozuklukarı ve Duygusal İstismar: Olgu Sunumu. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, (23), 121-127.
- Ak, Ö. (2007). *Jean Piaget düşüncesinde psikolojik yapılar*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akkuş, P. (2014). *Cinsel İstismar Mağduru Kız Çocuklar: Sosyolojik ve Viktimolojik Bir İnceleme*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Akcan, G. (2018). Travma sonrası büyüme: bir gözden geçirme. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (3), 61-70.
- Akçınar, B. ve Özbek, E. (2017). Benlik gelişiminin öz-yeterlik algısı ve ebeveyn davranışlarıyla ilişkisi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20(40), 38-53.
- Allgood-Merten, B., Lewinsohn, P. M. ve Hops, H. (1990). Sex differences and adolescent depression. *Journal of Abnormal Psychology*, 99(1), 55.
- Alpay, E. H., Aydın, A. ve Bellur, Z. (2017). Çocukluk çağı travmalarının depresyon ve travma sonrası stres belirtileri ile ilişkisinde duygu düzenleme güçlüklerinin aracı rolü (Tur). *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 20(3), 218-226.
- Arriola, K. R., Loudon, T., Doldren, M. A. ve Fortenberry, R. M. (2005). A meta-analysis of the relationship of child sexual abuse to HIV risk behavior among women. *Child Abuse & Neglect*, 29(6), 725-746.
- Arslan, A. (2012). İlköğretim öğrencilerinin öz-yeterlik inancı kaynaklarının öğrenme ve performansla ilgili öz-yeterlik inancını yordama gücü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 1907-1920.
- Arslan, G. ve Balkıs, M. (2016). Ergenlerde duygusal istismar, problem davranışlar, öz-yeterlik ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki. *Sakarya University Journal of Education*, 6(1), 8-22.
- Atak, H. (2011). Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: Kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1), 163-213.
- Ayan, A. (2017). Yalnızlık ve utangaçlık düzeyinin öz-yeterlik ve öfke kontrolü üzerine etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 87-108.

- Aydın, E. (2018). *Çocukluk çağı travmatik yaşantılarının psikolojik sağlık ve depresyon belirtileri üzerine etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- *Baiocchi, M., Friedberg, R., Rosenman, E., Amuyunzu-Nyamongo, M., Oguda, G., Otieno, D. ve Sarnquist, C. (2019). Prevalence and risk factors for sexual assault among class 6 female students in unplanned settlements of Nairobi, Kenya: Baseline analysis from the IMPower & Sources of Strength cluster randomized controlled trial. *PLoS one*, 14(6).
- Bakır, E. ve Kapucu, S. (2017). Çocuk ihmali ve istismarının Türkiye’de yapılan araştırmalara yansımaları: Bir literatür incelemesi. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 4(2), 13-24.
- Balat, G., Sezer, T. ve Tunçeli, H. Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların annelerinin öz-yeterlik ve öfke düzeylerinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (29).
- Balkaya A. (2005). *Lise öğrencilerinin kimlik duygusu kazanım düzeylerinin bazı bilişsel-sosyal ailesel nitelikler ile suç davranışı düzeyi açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191.
- Bandura, A. (1993). Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning. *Educational Psychologist*, 28(2), 117-148.
- Bandura, A. (2006). Guide for constructing self-efficacy scales. *Self-efficacy Beliefs of Adolescents*, 5(1), 307-337.
- Bandura, A. (2010). Self-efficacy. *The Corsini Encyclopedia of Psychology*, 1-3.
- Bandura, A. ve Adams, N. E. (1977). Analysis of self-efficacy theory of behavioral change. *Cognitive Therapy and Research*, 1(4), 287-310.
- Basim, H. N. ve Şeşen, H. (2006). Kontrol odağının çalışanların nezaket ve yardım etme davranışlarına etkisi: Kamu sektöründe bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 159-168.
- Bee, H. ve Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi*. (O. Gündüz, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Benight, C. C. ve Bandura, A. (2004). Social cognitive theory of posttraumatic recovery: The role of perceived self-efficacy. *Behaviour Research and Therapy*, 42(10), 1129-1148.
- Berkowitz, C. D. (2017). Physical abuse of children. *New England Journal of Medicine*, 376(17), 1659-1666.

- Bifulco, A., Moran, P., Ball, C. ve Lillie, A. (2002). Adult attachment style. II: Its relationship to psychosocial depressive-vulnerability. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 37(2), 60-67.
- Bilim, G. (2012). *Çocukluk çağı örseleme yaşantıları: Duygu düzenleme, kişilerarası tarz ve genel psikolojik sağlık açısından bir inceleme*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bong, M. ve Skaalvik, E. M. (2003). Academic self-concept and self-efficacy: How different are they really? *Educational Psychology Review*, 15(1), 1-40.
- Bouffard-Bouchard, T. (1990). Influence of self-efficacy on performance in a cognitive task. *The Journal of Social Psychology*, 130(3), 353-363.
- Bozkur, B. ve Gündoğdu, M. (2017). Ergenlerde utangaçlık, kendini gizleme ve sosyal medya tutumları ilişkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(37).
- Brassard, M. R. ve Donovan, K. L. (2006). Defining psychological maltreatment. *American Psychological Association*, 13.11.2020 tarihinde, <https://psycnet.apa.org/record/2009-01038-007> adresinden erişildi.
- Burns, E. E., Jackson, J.L. ve Harding, H.G. (2010). Child maltreatment, emotion regulation, and posttraumatic stress: The impact of emotional abuse. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 19, 801-819.
- Calvete, E. ve Orue, I. (2013). Cognitive mechanisms of the transmission of violence: Exploring gender differences among adolescents exposed to family violence. *Journal of Family Violence*, 28(1), 73-84.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Pastorelli, C. ve Cervone, D. (2004). The contribution of self-efficacy beliefs to psychosocial outcomes in adolescence: Predicting beyond global dispositional tendencies. *Personality and Individual Differences*, 37(4), 751-763.
- Cénat, J. M., Derivois, D., Hébert, M., Amédée, L. M. ve Karray, A. (2018). Multiple traumas and resilience among street children in Haiti: Psychopathology of survival. *Child Abuse & Neglect*, 79, 85-97.
- Chandler, J., Higgins, J., Deeks, J., Davenport, C. ve Clarke, M. J. (2019). Chapter 1: introduction. *Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions version*, 5(0).
- Cheung, M. W.-L. ve Vijayakumar, R. (2016). A guide to conducting a meta-analysis. *Neuropsychology Review*, 26(2), 121-128.
- Child Maltreatment 2018. (2020). Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau, 10.08.2020 tarihinde <https://www.acf.hhs.gov/cb/research-data-technology/statistics-research/child-maltreatment> adresinden erişildi.

- Clouse, B. (2000). Ergenlerde ahlak gelişimi ve cinsellik. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1).
- Currie, J. ve Spatz Widom, C. (2010). Long-term consequences of child abuse and neglect on adult economic well-being. *Child Maltreatment*, 15(2), 111-120.
- Çalık Var, E. ve Kılıç Ceyhan, E. (2016). Ruh sağlığı alanında kanıta dayalı sosyal hizmet uygulamaları. *Journal of International Social Research*, 9(42).
- Çam, Z., Çavdar, D., Seydooğulları, S. ve Çok, F. (2012). Ahlak gelişimine klasik ve yeni kuramsal yaklaşımlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1211-1225.
- Çok, F. ve Kutlu, Ö. (2010). *Ergenlerin cinsel eğitimi: Bir program denemesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- *Day, T. ve Kearney, C.A. (2016). Resilience variables and posttraumatic symptoms among maltreated youth. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 25(9): p. 991-1005.
- Deeks, J. J., Higgins, J. P., Altman, D. G. ve Group, C. S. M. (2019). Analysing data and undertaking meta-analyses. *Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions*, 241-284.
- Demirbaş, M. ve Yağbasan, R. (2005). Sosyal öğrenme teorisine dayalı öğretim etkinliklerinin, öğrencilerin bilimsel tutumlarının kalıcılığına olan etkisinin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 363-382.
- Demirci, E. Ö., Özmen, S., Öztıp, D. B., Özdemir, Ç. ve Uytun, M. Ç. (2014). Çocuk ve ergen cinsel istismar olgularında istismar ile ilişkili sosyodemografik özelliklerin, ailesel değişkenlerin ve ruhsal bozuklukların değerlendirilmesi. *The Bulletin of Legal Medicine*, 19(3), 146-153.
- DePanfilis, D. ve Dubowitz, H. (2005). Family connections: A program for preventing child neglect. *Child Maltreatment*, 10(2), 108-123.
- Derman, O. (2008). Ergenlerde psikososyal gelişim. *Adolesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi*, 63(1), 19-21.
- Deveci, S. E. ve Yasemin, A. (2003). Çocuk istismarı nedenlerinin incelenmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 12(4).
- Devonport, T. J. ve Lane, A. M. (2006). Relationships between self-efficacy, coping and student retention. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 34(2), 127-138.
- Diamond, T. ve Muller, R. T. (2004). The relationship between witnessing parental conflict during childhood and later psychological adjustment among university students: Disentangling confounding risk factors. *Canadian Journal of*

Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement, 36(4), 295.

Dinçel, E. Y. ve Hisli Şahin, N. T. D. (2006). *Ergenlik dönemi gelişimsel ödevleri ve psikolojik problemler*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Dinleyici, M. ve Şahin Dağlı, F. (2016). Duygusal ihmal, istismar ve çocuk hekiminin rolü. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 38(2), 18-27.

Dolgin, K. (2014). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Elkind, D. (1967). Egocentrism in adolescence. *Child Development*, 1025-1034.

English, D. J., Bangdiwala, S. I. ve Runyan, D. K. (2005). The dimensions of maltreatment: Introduction. *Child Abuse & Neglect*, 29(5), 441-460.

English, D. J., Upadhyaya, M. P., Litrownik, A. J., Marshall, J. M., Runyan, D. K., Graham, J. C. ve Dubowitz, H. (2005). Maltreatment's wake: The relationship of maltreatment dimensions to child outcomes. *Child Abuse & Neglect*, 29(5), 597-619.

Erdoğan, A., Tufan, E., Karaman, M. G., Atabek, M. S., Koparan, C., Özdemir, E., . . . Kurçer, M. (2011). Türkiye'nin dört farklı bölgesinde çocuk ve ergenlere cinsel tacizde bulunan kişilerin karakteristik özellikleri. *Anadolu Psikiyatr Dergisi*, 12, 55-61.

*Farina, V., Salemi, S., Tatari, F., Abdoli, N., Jouybari, T. A., Alikhani, M., ... Zakiei, A. (2018). Trauma-focused cognitive behavioral therapy a clinical trial to increase self-efficacy in abused the primary school children. *Journal of Education and Health Promotion*, 7.

Fassler, I. R., Amodeo, M., Griffin, M. L., Clay, C. M. ve Ellis, M. A. (2005). Predicting long-term outcomes for women sexually abused in childhood: Contribution of abuse severity versus family environment. *Child Abuse & Neglect*, 29(3), 269-284.

Finkelhor, D., Ormrod, R.K. ve Turner, H. A. (2009). Lifetime assessment of poly-victimization in a national sample of children and youth. *Child abuse & neglect*, 33(7), 403-411.

Fossati, A., Madeddu, F. ve Maffei, C. (1999). Borderline personality disorder and childhood sexual abuse: a meta-analytic study. *Journal of Personality Disorders*, 13(3), 268-280.

Gander, M. ve Gardiner, H. (2015). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Gilbert, R., Widom, C.S., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E. ve Janson, S. (2009). Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *The Lancet*, 373(9657), 68-81.

- Goddard, R. D., Hoy, W.K. ve Hoy, A.W. (2004). Collective efficacy beliefs: Theoretical developments, empirical evidence, and future directions. *Educational Researcher*, 33(3), 3-13.
- *Guerra, C., Farkas, C. ve Moncada, L. (2018). Depression, anxiety and PTSD in sexually abused adolescents: Association with self-efficacy, coping and family support. *Child Abuse & Neglect*, 76, 310-320.
- Güneri Yöyen, E. (2017). Çocukluk çağı travması ve benlik saygısı. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(1), 265-282.
- Gürses, İ. ve Kılavuz, M. A. (2011). Erikson'un psiko-sosyal gelişim dönemleri teorisi açısından kuşaklararası din eğitimi ve iletişiminin önemi. *Review of the Faculty of Theology of Uludag University*, 20(2).
- Gürhan, N. (2015). *Her yönüyle çocuk istismarı ve ihmali (Sağlık-Yasa-Eğitim ve Aile Boyutu)*, Ankara: Ankara Nobel Tıp Kitabevi.
- Haj-Yahia, M. M., Hassan-Abbas, N., Malka, M. ve Sokar, S. (2019). Exposure to family violence in childhood, self-efficacy, and posttraumatic stress symptoms in young adulthood. *Journal of Interpersonal Violence*,
- Hart, H. ve Rubia, K. (2012). Neuroimaging of child abuse: a critical review. *Frontiers in Human Neuroscience*, 6, 52.
- Harter, S. (1990). Developmental differences in the nature of self-representations: Implications for the understanding, assessment, and treatment of maladaptive behavior. *Cognitive Therapy and Research*, 14(2), 113-142.
- Hatipoğlu, N. (2012). Pubertal dönem ve sorunları. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, 16(Ek), S1-S13.
- Hildyard, K. L. ve Wolfe, D. A. (2002). Child neglect: developmental issues and outcomes. *Child Abuse & Neglect*, 26(6-7), 679-695.
- Hinds, T. S., Giardino, A. P., Culotta, P., Donaruma-Kwoh, M. M., Isaac R. (2020). Child sexual abuse: Current evidence, clinical practice, and policy directions. *Springer*.
- Hoehn, E. F., Wilson, P. M., Riney, L. C., Ngo, V., Bennett, B. ve Duma, E. (2018). Identification and evaluation of physical abuse in children. *Pediatric Annals*, 47(3), 97-101.
- *Hong, F., Tarullo, A. R., Mercurio, A. E., Liu, S., Cai, Q. ve Malley-Morrison, K. (2018). Childhood maltreatment and perceived stress in young adults: The role of emotion regulation strategies, self-efficacy, and resilience. *Child Abuse & Neglect*, 86, 136-146.
- Honor, G. (2014). Child neglect: Assessment and intervention. *Journal of Pediatric Health Care*, 28(2), 186-192.

- Hughes, A., Galbraith, D. ve White, D. (2011). Perceived competence: A common core for self-efficacy and self-concept. *Journal of personality assessment*, 93(3), 278-289.
- Hussain, S. ve Munaf, S. (2012). Perceived father acceptance-rejection in childhood and psychological adjustment in adulthood. *International Journal of Business and Social Science*, 3(1).
- Hussey, J. M., Chang, J. J. ve Kotch, J. B. (2006). Child maltreatment in the United States: Prevalence, risk factors, and adolescent health consequences. *Pediatrics*, 118(3), 933-942.
- IFSW (International Federation of Social Workers), (2014). Global Definition of Social Work. 17.08.2020 tarihinde <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work> adresinden erişildi.
- İbiloğlu, A. O., Atlı, A., Oto, R. ve Özkan, M. (2018). Çocukluk çağı cinsel istismar ve ensest olgularına çok yönlü bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(1), 84-98.
- İçağasıoğlu Çoban, A. ve Bulut, I. (2016). Cinsel istismara uğramış ergen kızlarla grup odaklı sosyal hizmet uygulaması. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi-BÜSBİD*, 1(1).
- İnanç, B., Bilgin, M. ve Atıcı, M. (2007). *Gelişim psikolojisi: çocuk ve ergen gelişimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Jumper, S. A. (1995). A meta-analysis of the relationship of child sexual abuse to adult psychological adjustment. *Child abuse & neglect*, 19(6), 715-728.
- Kaplan, S. J., Pelcovitz, D. ve Labruna, V. (1999). Child and adolescent abuse and neglect research: A review of the past 10 years. Part I: Physical and emotional abuse and neglect. *Journal-American Academy Of Child And Adolescent Psychiatry*, 38, 1214-1222.
- Karaçam, Z. (2013). Sistematik derleme metodolojisi: Sistematik derleme hazırlamak için bir rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 26-33.
- Kaşık, D. Z. (2009). *Ergenlerde karar verme stilleri ve algılanan sosyal destek düzeylerinin sosyal yetkinlik beklentisi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kaufman, A.S. ve Lichtenberger, E.O. (2005). *Assessing adolescent and adult intelligence*. Canada: John Wiley & Sons.
- Kaya, A., Karadayı, B., Uygun, S., Karadayı, Ş. ve Afşin, H. (2015). Acil servislerde ısıriık izlerinin çocuk istismarı açısından değerlendirilmesi. *Medical Bulletin of Haseki/Haseki Tip Bulteni*, 53(3).

- Kaya Kılıç, A. ve Tekin, H.H. (2018). Tıbbi sosyal hizmet birimine bildirilen çocuk ihmal ve istismar vakalarının retrospektif incelenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*,(11), 62-74.
- Kaya Kılıç, A. ve Tekin, H.H. (2019). Sosyal hizmet uzmanlarının korunmaya muhtaç çocuk birimlerinde ihmal ve istismar vakalarına verilen hizmetlerin niteliğine ilişkin görüşleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 30(3), 843-865.
- Kendall-Tackett, K. (2002). The health effects of childhood abuse: four pathways by which abuse can influence health. *Child Abuse & Neglect*, 26(6-7), 715-729.
- Kılıçoğlu, A. G. (2010). *Cinsel istismar mağduru çocuk ve ergenlerin travmaya tepkileri ile anne-babaların tepkilerinin karşılıklı incelenmesi*. (Uzmanlık Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Kınık, E. (2000). Adolesan dönemde fiziksel büyüme ve cinsel gelişme. *Katkı Pediatri Dergisi*, 21(6), 731.
- Kırman, T. ve Atak, H. (2020). Yetişkinliğe geçiş döneminde yabancılaşma: Çocukluk çağı ruhsal travmaları ve eylemliliğin yordayıcılığı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 601-612.
- Kim, J. ve Cicchetti, D. (2003). Social self-efficacy and behavior problems in maltreated and nonmaltreated children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32(1), 106-117.
- *Kim, Y., Bender, K., Ferguson, K. M., Begun, S. ve Dinitto, D. M. (2018). Trauma and posttraumatic stress disorder among homeless young adults: The importance of victimization experiences in childhood and once homeless. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 26(3), 131-142.
- Kiser, M. (2008). *Developmental students sources of self-efficacy and the university academic support program impact*. (Doctoral Dissetation). Texas Tech University, Texas
- *Klanecky, A. K., Woolman, E. O. ve Becker, M. M. (2015). Child abuse exposure, emotion regulation, and drinking refusal self-efficacy: An analysis of problem drinking in college students. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 41(2), 188-196.
- Klonsky, E. D. ve Moyer, A. (2008). Childhood sexual abuse and non-suicidal self-injury: meta-analysis. *The British Journal of Psychiatry*, 192(3), 166-170.
- Koçmarlar, H. ve Akbağ, M. (2016). Ergenlerin anne baba ve öğretmenlerinden algıladıkları duygusal istismarın öz-yeterlikleri üzerindeki yordayıcı etkisi üzerine bir inceleme. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1323-1360.
- Konaç, E. (1991). Türk hukuk sisteminde çocuk istismarı ve ihmali. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 20(1), 1-10.

- Krug, E. G., Mercy, J. A., Dahlberg, L. L. ve Zwi, A. B. (2002). The world report on violence and health. *The Lancet*, 360(9339), 1083-1088.
- Kroger, J., Martinussen, M. ve Marcia J. E. (2010). Identity status change during adolescence and young adulthood: A meta-analysis. *Journal of Adolescence*, (33), 683-698.
- Kulaksızoğlu, A. (2015). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Küçük, T. (2019). *Çocukluk çağı örseleyici yaşantıları: Geç ergenlik döneminde duygu düzenleme, psikolojik uyum ve sağlamlık*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Lamoureux, B. E., Palmieri, P. A., Jackson, A. P. ve Hobfoll, S. E. (2012). Child sexual abuse and adulthood-interpersonal outcomes: Examining pathways for intervention. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 4(6), 605.
- Lane, A. M., Jones, L. ve Stevens, M. J. (2002). Coping with failure: The effects of self-esteem and coping on changes in self-efficacy. *Journal of Sport Behavior*, 25(4), 331.
- Latthe, P., Mignini, L., Gray, R., Hills, R. ve Khan, K. (2006). Factors predisposing women to chronic pelvic pain: systematic review. *British Medical Journal*, 332(7544), 749-755.
- Lazarus, R. S. ve Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer Publishing Company.
- Liberati, A., Altman, D. G., Tetzlaff, J., Mulrow, C., Gøtzsche, P. C., Ioannidis, J. P. ve Moher, D. (2009). The PRISMA statement for reporting systematic reviews and meta-analyses of studies that evaluate health care interventions: explanation and elaboration. *Journal of Clinical Epidemiology*, 62(10), e1-e34.
- Lindberg, E. N. A. (2011). Piaget ve ergenlikte bilişsel gelişim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 1-10.
- Luszczynska, A., Gutiérrez-Doña, B. ve Schwarzer, R. (2005). General self-efficacy in various domains of human functioning: Evidence from five countries. *International Journal of Psychology*, 40(2), 80-89.
- Magalhães, T., Taveira, F., Jardim, P., Santos, L., Matos, E. ve Santos, A. (2009). Sexual abuse of children. A comparative study of intra and extra-familial cases. *Journal of Forensic and Legal Medicine*, 16(8), 455-459.
- Maniglio, R. (2009). The impact of child sexual abuse on health: A systematic review of reviews. *Clinical Psychology Review*, 29(7), 647-657.

- Manly, J. T., Kim, J. E., Rogosch, F. A. ve Cicchetti, D. (2001). Dimensions of child maltreatment and children's adjustment: Contributions of developmental timing and subtype. *Development and psychopathology*, 13(4), 759-782.
- Marcia, J. E. (2002). Identity and psychosocial development in adulthood. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 2(1), 7-28.
- Mathews, B. ve Collin-Vézina, D. (2019). Child sexual abuse: Toward a conceptual model and definition. *Trauma, Violence, & Abuse*, 20(2), 131-148.
- McGee, R. A., Wolfe, D. A. ve Wilson, S. K. (1997). Multiple maltreatment experiences and adolescent behavior problems: Adolescents' perspectives. *Development and Psychopathology*, 9(1), 131-149.
- Mennen, F. E., Kim, K., Sang, J. ve Trickett, P. K. (2010). Child neglect: Definition and identification of youth's experiences in official reports of maltreatment. *Child Abuse & Neglect*, 34(9), 647-658.
- Meraki, S. ve Çalık Var, E. Ç. (2019). Alt-sosyo ekonomik düzeye sahip ailelerin çocuk istismarı ve ihmali konusunda farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 1-12.
- *Miller, J. A., Smith, E. A., Coffman, D., Mathews, C. ve Wegner, L. (2016). Forced sexual experiences and sexual situation self-efficacy among South African youth. *Journal of Research on Adolescence*, 26(4), 673-686.
- Moher D, Liberati A, Tetzlaff J. ve Altman D.G. (2008). The PRISMA Group. Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: The PRISMA Statement. *PLoS Med* 2008;6:e1000097. 10.1371/journal.pmed.1000097.
- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D.G. ve Group, P. (2009). Reprint preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: The PRISMA statement. *Physical Therapy*, 89(9), 873-880.
- Montemayor, R. ve Eisen, M. (1977). The development of self-conceptions from childhood to adolescence. *Developmental Psychology*, 13(4), 314.
- Mullen, P. E., Martin, J. L., Anderson, J. C., Romans, S. E. ve Herbison, G. P. (1996). The long-term impact of the physical, emotional and sexual abuse of children: A community study. *European Psychiatry*, 11(4), 393.
- Muris, P., Mayer, B., van Lint, C. ve Hofman, S. (2008). Attentional control and psychopathological symptoms in children. *Personality and Individual Differences*, 44(7), 1495-1505.
- NASW (National Association of Social Workers), (2013). Standards for Social Work Practice in Child Welfare. 23.08.2020 tarihinde https://www.socialworkers.org/LinkClick.aspx?fileticket=zV1G_96nWoI%3D&portalid=0 adresinden erişildi.

- Neria, Y., Bromet, E. J., Sievers, S., Lavelle, J. ve Fochtmann, L. J. (2002). Trauma exposure and posttraumatic stress disorder in psychosis: Findings from a first-admission cohort. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70(1), 246.
- Norman, R. E., Byambaa, M., De, R., Butchart, A., Scott, J. ve Vos, T. (2012). The long-term health consequences of child physical abuse, emotional abuse, and neglect: a systematic review and meta-analysis. *PLoS Med*, 9(11), e1001349.
- Oktan, V. ve Şahin, M. (2010). Kız ergenlerde beden imajı ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 543-556.
- Oldehinkel, A. J., Verhulst, F. C. ve Ormel, J. (2011). Mental health problems during puberty: Tanner stage-related differences in specific symptoms. The TRAILS study. *Journal of Adolescence*, 34(1), 73-85.
- Oral, Ü. K., Engin, P. ve Büyükyazıcı, Z. (2010). *Türkiye’de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması özet raporu*. Ankara, UNICEF.
- Orhan, Ö. M. ve Aylin, U. (2011). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları I*. Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Özbay, Y., Palancı, M., Kandemir, M. ve Çakır, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının duygusal düzenleme, mizah, sosyal öz-yeterlik ve başa çıkma davranışları ile yordanması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 325-345.
- Özcebe, H. (2002). Birinci basamakta adolesan sorunlarına yaklaşım. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 11(10), 374-377.
- Öztürk, A. (2020). Çocuğa Kötü Muamelenin Psikolojik ve Gelişimsel Sonuçlarını Önlemek. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 27(1), 7-19.
- Öztürk, N. (2020). Lise dönemindeki ergenlerin riskli yaşam deneyimleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(37), 100-113.
- Page, M. J. ve Moher, D. (2017). Evaluations of the uptake and impact of the Preferred Reporting Items for Systematic reviews and Meta-Analyses (PRISMA) Statement and extensions: a scoping review. *Systematic Reviews*, 6(1), 263.
- Pajares, F. (1997). Current directions in self-efficacy research. *Advances in Motivation and Achievement*, 10(149), 1-49.
- Parlak, A. (2015). *Tıp fakültesi öğrencilerinin akademik kontrol odakları, öz-yeterlik ve başarıları arasındaki ilişki*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Pedder, H., Sarri, G., Keeney, E., Nunes, V. ve Dias, S. (2016). Data extraction for complex meta-analysis (DECIMAL) guide. *Systematic Reviews*, 5(1), 1-6.

- Peker, A. ve Ekinçi, E. (2016). Genel öz-yeterliğin siber zorbalıkla başa çıkma davranışları üzerindeki yordayıcı etkisi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 5(4), 2126-2140.
- Putnam, F. W. (2006). The impact of trauma on child development. *Juvenile and Family Court Journal*, 57(1), 1-11.
- Reading, R. ve Rannan-Eliya, Y. (2007). Evidence for sexual transmission of genital herpes in children. *Archives of Disease in Childhood*, 92(7), 608-613.
- Resmi Gazete. 08.12.2001. 4721 sayılı "Türk Medeni Kanunu".
- Resmi Gazete. 10.06.2003. 4857 sayılı "İş Kanunu".
- Resmi Gazete. 12.10.2004. 5237 sayılı "Türk Ceza Kanunu".
- Resmi Gazete. 15.07.2005. 5395 sayılı "Çocuk Koruma Kanunu".
- Resmi Gazete. 27.05.1983. 2828 sayılı "Sosyal Hizmetler Kanunu".
- *Rode, D. ve Rode, M. (2017). *Characteristics of children experiencing direct and indirect domestic violence and abuse*. Problems of Forensic Sciences/Z Zagadnień Nauk Sądowych, 112.
- *Rode, D., Rode, M., Marganski, A. J. ve Januszek, M. (2019). The impact of physical abuse & exposure to parental IPV on young adolescents in Poland: A clinical assessment and comparison of psychological outcomes. *Journal of Family Violence*, 34(5), 435-447.
- Roodman, A. A. ve Clum, G. A. (2001). Revictimization rates and method variance: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 21(2), 183-204.
- Runyan, D., Wattam, C., Ikeda R., Hassan, F., Ramiro, L. (2002). Child abuse and neglect by parents and other caregivers in World report on violence and health.
- Sachdeva, S., Singh, P. ve Medin, D. (2011). Culture and the quest for universal principles in moral reasoning. *International Journal of Psychology*, 46(3), 161-176.
- Sandhu, D. ve Tung, S. (2004). Contributions of family environment and identity formation towards adolescent. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 1-14.
- Sakız, G. (2013). Başarıda anahtar kelime: Öz-yeterlik. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 185-210.
- Salmond, S. ve Cooper, A. C. (2017). Steps in the systematic review process. *Comprehensive Systematic Review for Advanced Practice Nursing*, 17-38.

- Sanborn, K. ve Hayward, C. (2003). Hormonal changes at puberty and the emergence of gender differences in internalizing disorders. doi:http://doi.org/10.1017/CBO9780511489716.004.
- Santrock, J. W. (2019). *Yaşam boyu gelişim psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sarı, H. Y., Ardahan, E. ve Öztornacı, B. Ö. (2016). Çocuk ihmal ve istismarına ilişkin son 10 yılda yapılan sistematik derlemeler. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(6), 501-511.
- Sawyer, S. M., Azzopardi, P. S., Wickremarathne, D. ve Patton, G. C. (2018). The age of adolescence. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 2(3), 223-228.
- Sert, H. N. (2020). *Sosyoekonomik düzeyi düşük yerleşim bölgelerinde yaşayan ergenlerde çocukluk çağı travmaları ve öz-yeterlik düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniversitesi, Mersin.
- Set, T., Dağdeviren, N. ve Aktürk, Z. (2006). Ergenlerde cinsellik. *Genel Tıp Dergisi*, 16(3), 137-141.
- Schunk, D. H. (1990). Introduction to the special section on motivation and efficacy. *Journal of Educational Psychology*, 82(1), 3.
- Schunk, D. H. ve Meece, J. L. (2006). Self-efficacy development in adolescence. *Self-efficacy Beliefs of Adolescents*, 5, 71-96.
- Schwarzer, R. ve Fuchs, R. (1996). Self-efficacy and health behaviours. Predicting health behaviour: *Research and Practice With Social Cognition Models*, 163, 196.
- Shaffer, A., Yates, T. M. ve Egeland, B. R. (2009). The relation of emotional maltreatment to early adolescent competence: Developmental processes in a prospective study. *Child Abuse & Neglect*, 33(1), 36-44.
- Sharpe, D. ve Faye, C. (2006). Non-epileptic seizures and child sexual abuse: a critical review of the literature. *Clinical Psychology Review*, 26(8), 1020-1040.
- Shen, A. C. T. (2009). Self-esteem of young adults experiencing interparental violence and child physical maltreatment: Parental and peer relationships as mediators. *Journal of Interpersonal Violence*, 24(5), 770-794.
- Shevlin, M., Murphy, S., Elklit, A., Murphy, J. ve Hyland, P. (2018). Typologies of child sexual abuse: An analysis of multiple abuse acts among a large sample of Danish treatment-seeking survivors of childhood sexual abuse. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 10(3), 263.
- Singer, M. J., Humphreys, K. L. ve Lee, S. S. (2016). Coping self-efficacy mediates the association between child abuse and ADHD in adulthood. *Journal of Attention Disorders*, 20(8), 695-703.

- Smallbone, S. W. ve Wortley, R. K. (2001). *Child sexual abuse: Offender characteristics and modus operandi*. (Vol. 193). Canberra: Australian Institute of Criminology.
- Snilstveit, B., Oliver, S. ve Vojtkova, M. (2012). Narrative approaches to systematic review and synthesis of evidence for international development policy and practice. *Journal of Development Effectiveness*, 4(3), 409-429.
- Spector, P. E. (1988). Development of the work locus of control scale. *Journal of Occupational Psychology*, 61(4), 335-340.
- Springer, K. W., Sheridan, J., Kuo, D. ve Carnes, M. (2003). The long-term health outcomes of childhood abuse. *Journal of General Internal Medicine*, 18(10), 864-870.
- Steinberg, L. (2013). *Ergenlik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Steinberg L. ve Sheffield Morris A. (2001). Adolescent development. *Annual Review of Psychology*, 52, p.83– 110.
- *Sterzing, P. R., Auslander, W. F., Ratliff, G. A., Gerke, D. R., Edmond, T. ve Jonson-Reid, M. (2020). Exploring bullying perpetration and victimization among adolescent girls in the child welfare system: Bully-only, victim-only, bully-victim, and noninvolved roles. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(5-6), 1311-1333.
- Stevens, K. R. (2001). Systematic reviews: the heart of evidence-based practice. *American Advanced Critical Care*, 12(4), 529-538.
- Stith, S. M., Liu, T., Davies, L. C., Boykin, E. L., Alder, M. C., Harris, J. M., . . . Dees, J. (2009). Risk factors in child maltreatment: A meta-analytic review of the literature. *Aggression and Violent Behavior*, 14(1), 13-29.
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J. ve Van Ijzendoorn, M. H. (2013). The neglect of child neglect: a meta-analytic review of the prevalence of neglect. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 48(3), 345-355.
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Van Ijzendoorn, M. H. ve Alink, L. R. (2013). Cultural–geographical differences in the occurrence of child physical abuse? A meta-analysis of global prevalence. *International Journal of Psychology*, 48(2), 81-94.
- Stoltenborgh, M., Van Ijzendoorn, M. H., Euser, E. M. ve Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment*, 16(2), 79-101.
- Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk istismarı ve ihmali: Psikiyatrik yönleri. *Acta Medica*, 35(2), 82-86.
- Tekin, H. H. (2017). *Adölesan gebelerde çocukluk çağı istismarı, duygu düzenleme ve evlilik doyumunu*. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

- Tekin, H. H. (2020). *Çocukluk çağı travmalarının öteki yüzü: Adölesan gebelik*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları.
- Telef, B. B. (2011). *Öz-yeterlikleri farklı ergenlerin psikolojik semptomlarının incelenmesi*. (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Telef, B. B. ve Karaca, R. (2012). Çocuklar için öz-yeterlik ölçeği; geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32), 169-187.
- Telef, B. ve Karaca, R. (2011). Ergenlerin öz-yeterliklerinin ve psikolojik semptomlarının incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 499-518.
- Toplu, A. (2017). *Şiddete maruz kalan ergen öğrencilerin psikolojik sağlamlıkları ile empati ve öz-yeterlikleri arasındaki ilişkinin demografik değişkenlerle birlikte incelenmesi (Kahramanmaraş ili örneği)*. (Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniversitesi, Mersin.
- Trickett, P. K., Negriff, S., Ji, J. ve Peckins, M. (2011). Child maltreatment and adolescent development. *Journal of Research on Adolescence*, 21(1), 3-20.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) Adli İstatistikler. (2017). 08.09.2020 <http://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) Güvenlik Birimlerine Gelen veya Getirilen Çocuklara Ait Veriler. (2016). 14.10.2020 <http://www.tuik.gov.tr>
- Türkiye'deki Risk Altındaki Çocuklar Raporu. (2019). Retrieved from <http://www.tocev.org.tr>
- *Tyler, K. A., Schmitz, R. M. ve Ray, C. M. (2019). Social and psychological resources among homeless youth: Protection against risk for physical victimization?. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 28(2), 115-122.
- United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF). *Cinsel İstismar Mağduru Çocuklara Bakım Kılavuzu*. (2015). 04.04.2021 tarihinde <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/cinsel-istismar-ma%C4%9Fduru-%C3%A7ocuklara-bak%C4%B1m-k%C4%B1lavuzu> adresinden erişildi.
- Uzman, E. (2002). *Sosyal destek düzeyleri farklı üniversite öğrencilerinin bazı değişkenlere göre kimlik statüleri*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- *Vaillancourt-Morel, M. P., Bergeron, S., Blais, M. ve Hébert, M. (2019). Longitudinal associations between childhood sexual abuse, silencing the self, and sexual self-efficacy in adolescents. *Archives of Sexual Behavior*, 48(7), 2125-2135.

- *Valdez, C. E., Lim, B. H. P. ve Parker, C. P. (2015). Positive change following adversity and psychological adjustment over time in abused foster youth. *Child Abuse & Neglect*, 48, 80-91.
- Van Dorn, R., Volavka, J. ve Johnson, N. (2012). Mental disorder and violence: is there a relationship beyond substance use. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 47(3), 487-503.
- Wagner, W. G. (1987). Child sexual abuse: A multidisciplinary approach to case management. *Journal of Counseling & Development*, 65(8), 435-439.
- Wheeler, M. D. (1991). Physical changes of puberty. *Endocrinology and metabolism clinics of North America*, 20(1), 1-14.
- Whitaker, D. J., Le, B., Hanson, R. K., Baker, C. K., McMahon, P. M., Ryan, G., Rice, D. D. (2008). Risk factors for the perpetration of child sexual abuse: A review and meta-analysis. *Child Abuse & Neglect*, 32(5), 529-548.
- WHO (World Health Organization), (1999). Report of the consultation on child abuse prevention, 29-31 March 1999, WHO, Geneva.
- WHO (World Health Organization), (2006). Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence.
- Widera-Wysoczańska, A. (2012). Factors influencing court diagnoses of sexually abused children and their family-some lessons from practice. *Polish Journal of Applied Psychology*, 10(1), 33-64.
- Willemse, M. (2008). *Exploring the relationship between self-efficacy and aggression in a group of adolescents in the peri-urban town of Worcester*. (Doctoral Dissertation). Stellenbosch: University of Stellenbosch.
- Wilson, H. W. ve Widom, C. S. (2010). The role of youth problem behaviors in the path from child abuse and neglect to prostitution: A prospective examination. *Journal of Research on Adolescence*, 20(1), 210-236.
- Wright, D., Croxen, M. (1989). Ahlak yargısının gelişimi. Çev. Demet Öngen) *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), 289-310.
- Yaman, F. ve Tuncay, T. (2020). Ölümcül çocuk istismarları ve Türkiye çocuk koruma sistemine yönelik bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 1370-1393.
- Yanar, G. (2017). *Cinsel istismara maruz kalan çocukların sosyo-demografik ve ekonomik özelliklerinin travmatik strese etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yanos, P. T., Czaja, S. J. ve Widom, C. S. (2010). A prospective examination of service use by abused and neglected children followed up into adulthood. *Psychiatric Services*, 61(8), 796-802.

- Yargıç, İ., Ersoy, E. ve Batmaz Oflaz, S. (2012). Çocukluk çağı travmalarının intihar girişimi ve kendine zarar verme davranışı ile ilişkisi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13(4).
- Yates, T. M., Dodds, M. F., Sroufe, L. A. ve Egeland, B. (2003). Exposure to partner violence and child behavior problems: A prospective study controlling for child physical abuse and neglect, child cognitive ability, socioeconomic status, and life stress. *Development and Psychopathology*, 15(1), 199-218.
- Yıldırım, D. D. (2018). *10-14 yaş ergenlerin öz-yeterlik düzeyinin anksiyete duyarlılığı ve ebeveyn tutumu ile ilişkisinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Yılmaz Irmak, T. (2008). *Çocuk istismarı ve ihmalinin yaygınlığı ve dayanıklılıkla ilişkili faktörler*. (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye'de çocuk koruma sisteminin genel olarak değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(18), 43-58.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2010). Çocukların ihmal-istismara uğramasında aile ve çocuklara yönelik risk faktörleri ve sosyal hizmet müdahalesi. *Journal of SocietyF & Social Work*, 21(1).
- Yoon, S., Barnhart, S. ve Cage, J. (2018). The effects of recurrent physical abuse on the co-development of behavior problems and posttraumatic stress symptoms among child welfare-involved youth. *Child Abuse & Neglect*, 81, 29-38.
- Zastrow, C. ve Ashman, K. K. (2014). *Ergenlik döneminde biyolojik gelişim insan davranışı ve sosyal çevre*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Zimmerman, B. J. (2000). Self-efficacy: An essential motive to learn. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 82-91.
- Zimmerman, B. J. ve Cleary, T. J. (2006). Adolescents' development of personal agency: The role of self-efficacy beliefs and self-regulatory skill. *Self-efficacy Beliefs of Adolescents*, 5, 45-69.

EKLER

EK-1. PRISMA KONTROL LİSTESİ

PRISMA 2009 Checklist

Bölüm/Konu	#	Kontrol Listesi Maddeleri	Sayfa Numarası #
BAŞLIK			
Başlık	1	Araştırma sistematik derleme, metaanaliz veya her ikisi şeklinde tanımlanmalıdır.	
ÖZET			
Yapılandırılmış özet	2	Arka plan, amaçlar, veri kaynakları, dahil etme kriterleri, katılımcıların özellikleri, yapılan girişimler, veri değerlendirme ve sentez yöntemleri, sonuçlar, kısıtlılıklar, tartışma, anahtar bulgular ve derleme kayıt numarasını içeren uygun şekilde yapılandırılmış bir özet yazılmalıdır.	
GİRİŞ			
Gerekçe	3	Eldeki bilgilerle derlemenin gerekçesi açıklanmalıdır.	
Amaçlar	4	Araştırmanın yanıt aradığı soruları ve referanslar açıklanmalıdır. Katılımcılar, yapılan girişimler, karşılaştırmalar, sonuçlar ve çalışma tasarımı ile ilgili sorular (PICOS) kapsamlı şekilde açıklanmalıdır.	
YÖNTEMLER			
Protokol ve kayıt	5	Derlemenin bir protokolü olup olmadığı, varsa nereden ulaşılacağı (web adresi gibi) ve böyle bir olanak varsa, kayıt numarasını da içerecek şekilde kayıt bilgileri verilmelidir.	
Araştırmaya dahil etme kriterleri	6	Araştırmanın (PICOS, takip süresi gibi) ve raporun özellikleri (raporun yazıldığı yıl, dil, yayınlanma durumu gibi) belirtilmeli ve bu özellikler sebebi açıklanarak dahil etme kriterleri olarak kullanılmalıdır.	
Bilgi kaynakları	7	Araştırmadaki tüm bilgi kaynakları (kapsadıkları yıllarla beraber veri tabanları belirtilmeli, araştırma yazarlarıyla bağlantı kurularak yapılan ek çalışma varsa belirtilmeli) açıklanmalı ve tarama yapılan son tarih belirtilmelidir.	
Tarama	8	Tekrarlanabilecek şekilde, tüm elektronik tarama yöntemleri, kullanılan limitler de belirtilerek açıklanmalıdır.	
Çalışma seçimi	9	Araştırmaya dahil edilecek çalışmaları seçme süreci açıklanmalıdır (Sistematik derlemede ve mümkünse meta analizde tarama özellikleri ve dahil etme kriterleri belirtilmeli).	
Veri toplama süreci	10	Raporlardan veri elde etme yöntemleri ile araştırmacılar tarafından veri elde etmek ve verileri doğrulamak için yapılan işlemler açıklanmalıdır (pilot formlarla, bağımsız şekilde ve kopyalama şeklinde).	
Veri maddeleri	11	Taranan tüm verilerle ilgili tüm değişkenler listelenmeli (PICOS, finans kaynakları gibi), ayrıntılı şekilde açıklanmalı ve varsa yapılan varsayımlar ve basitleştirmeler belirtilmelidir.	
Bireysel çalışmalarda yanılabilirlik riski	12	Bireysel çalışmaların yanılabilirlik riskini araştırmak için uygulanan yöntemler (bu yöntemlerin derleme veya sonuç kısmında uygulandığı belirtilerek) ve bu bilgilerin veri sentezinde nasıl kullanılacağı açıklanmalıdır.	
Özet ölçümler	13	Ana özet ölçümleri (risk oranı, ortancalar arasındaki fark gibi) açıklanmalıdır.	
Sonuçların sentezi	14	Her meta-analiz için, verilerin işleme ve sonuçlarının birleştirilmesi yöntemleri, eğer varsa tutarlılık ölçümleriyle beraber (I^2 testi gibi) açıklanmalıdır.	

PRISMA 2009 Checklist

Bölüm/Konu	#	Kontrol Listesi Maddeleri	Sayfa numarası #
Çalışmalar karşısındaki yanlılık riski	15	Kümülatif sonucu etkileyebilecek yanlılık riski için bir değerlendirme yapılmışsa, açıklanmalıdır (yayınlanma aşamasında yanlılık, sistematik derlemeye dahil edilen çalışmalarda selektif raporlama olması gibi).	
Ek analizler	16	Ek analiz yöntemleri açıklanmalı (sensitivite veya subgrup analizleri, meta regresyon gibi), eğer yapıldıysa, hangilerinin önceden tarif edildiği bildirilmelidir.	
SONUÇLAR			
Çalışma seçimi	17	Taranan, uygunluk için değerlendirilen, sistematik derlemeye dahil edilen veya çıkarılan çalışma sayısı; sistematik derlemeden çıkarılan çalışmaların çıkarılma sebepleri ve ideal olarak akış şeması verilmelidir.	
Çalışma özellikleri	18	Her çalışma için, verilerin özellikleri sunulmalı (çalışmanın büyüklüğü, PICOS, takip süresi gibi) ve referanslar verilmelidir.	
Çalışma içindeki yanlılık riski	19	Her çalışmadaki yanlılık riski ile ilgili veriler sunulmalı ve eğer mümkünse sonuç düzeyi değerlendirmesi yapılmalıdır (12. maddeye bakınız).	
Bireysel çalışmaların sonuçları	20	Değerlendirilen tüm sonuçlar için (yarar ve zarar), her çalışma için (a) her girişim grubu için basit özet verisi ve (b) ideal olarak bir forest plot ile etki beklentileri ve güven aralıkları belirtilmelidir.	
Sonuçların sentezi	21	Yapılan her meta analiz sonuçları, güven aralıkları ve tutarlılık ölçümlerini de içerecek şekilde sunulmalıdır.	
Çalışmalar karşısındaki yanlılık riski	22	Çalışmalar karşısındaki yanlılık riskini değerlendiren sonuçlar verilmelidir (15. maddeye bakınız).	
Ek analizler	23	Eğer yapıldıysa ek analizlerin sonuçları verilmelidir (sensitivite veya subgrup analizi, meta regresyon gibi), (16. maddeye bakınız).	
TARTIŞMA			
Kanıtların özeti	24	Her ana sonuç için, kanıt düzeyini içerecek şekilde temel bulgular özetlenmeli ve anahtar gruplarla ilişkileri (sağlık hizmeti sağlayıcıları, sağlık hizmeti kullanıcıları, sağlık politikası yapanlar gibi) değerlendirilmelidir.	
Kısıtlılıklar	25	Çalışmanın sonuç (yanlılık riski) ve derleme (belirlenmiş taramanın tam olarak yansıtılmaması, raporlamada yanlılık gibi) bölümlerindeki kısıtlılıklar tartışılmalıdır.	
Sonuçlar	26	Diğer kanıtların yardımıyla, araştırma sonuçlarının genel yorumu yapılmalı ve ileride yapılacak olan araştırmalara etkileri belirtilmelidir.	
FINANSMAN			
Finansal destek	27	Sistematik derlemedeki ve diğer kısımlardaki (veri desteği gibi) finansal kaynaklar açıklanmalı ve finansal destekçilerin sistematik derlemedeki roller belirtilmelidir.	

EK-2. ETİK KOMİSYON İZİNİ

	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA	
Tarih: 12/11/2020	
<p>Tez Başlığı: Kötü Muameleye Maruz Kalan Ergenlerde Öz-Yeterlik Çalışmaları: Bir Sistematik Derleme Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. 	
<p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulları ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p>	
Gereğini saygılarımla arz ederim.	
Tarih ve İmza 12/11/2020	
Adı Soyadı: <u>Melike TÜRKMEN</u>	
Öğrenci No: <u>N18132760</u>	
Anabilim Dalı: <u>Sosyal Hizmet ABD</u>	
Program: <u>Sosyal Hizmet</u>	
Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora	
DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI <div style="font-size: 24px; color: blue; text-align: center;">Uygundur</div>	
Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr	

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIAL WORK**

Date: 12/11/2020

Thesis Title: Self-Efficacy Studies in Adolescents Subjected to Maltreatment: A Systematic Review.
My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature
12/11/2020

Name Surname: Melike TÜRKMEN
Student No: N18132760
Department: Social Work
Program: Social Work
Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Approved

(Title, Name Surname, Signature)

EK-3. ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 12/05/2021</p> <p>Tez Başlığı: Kötü Muameleye Maruz Kalan Ergenlerde Öz-Yeterlik Çalışmaları: Bir Sistematik Derleme</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 87 sayfalık kısmına ilişkin, 12/05/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3'tür.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">Tarih ve İmza 12.05.2021</p> <p>Adı Soyadı: <u>Melike TÜRKMEN</u></p> <p>Öğrenci No: <u>N18132760</u></p> <p>Anabilim Dalı: <u>Sosyal Hizmet Anabilim Dalı</u></p> <p>Programı: <u>Sosyal Hizmet Tezli Yüksek Lisans Programı</u></p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p style="text-align: center;">UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;">_____ (Unvan, Ad Soyad, İmza)</p> <p style="text-align: center;">Prof. Dr. Tark TUNCAY</p>

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIAL WORK DEPARTMENT

Date: 12/05/2021

Thesis Title: Self-Efficacy Studies in Adolescents Subjected to Maltreatment: A Systematic Review

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 12/05/2021 for the total of 87 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 3 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature
12.05.2021

Name Surname: Melike TÜRKMEN
Student No: N18132760
Department: Social Work
Program: Social Work/ Master of Science

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

(Title, Name Surname, Signature)

Prof. Dr. Tank TUNCAY